

HUNYADI JÁNOS'

VISELT DOLGAI

ENGEL ÉS FESSLERBŐL.

A' HONI IFJUSÁGNAK

AJÁNLVA

CZUCZOR GERGELY

ÁLTAL.

BUDÁN,

A' MAGYAR KIRÁLYI EGYETEM' BETŰIVEL.

1832.

BÉVEZETÉS.

Az emberi elme valahány, annyiféleképp mutatkozik irányai' kiszabásában, 's munkálati által: Mindenik, ha bár nem azon egy okfőből és végre, ha külön mértékben, 's haladással is, de fontol, intéz, törekedve sietteti felvett czéljai' kivitelét. A' nevelés, miveltség, és polgári alkotmány, a' nyelven 's religyión, a' honi szokásra, és születési rangban alapult különbözés, mind ezek másmás úton fejtegetik az észerőt, vezérkednek az akaraton.

Ezt elgondolván, ha a' félszeg itéletekre, és vak indulatoskodásra is, mellyek az észt, és sziveket balra térítik, vigyázattal valánk, csak hamar átláthatjuk, milly nehéz valamelly emberi társaságot közös feltételre birni, azt mozdulatiban úgy igazgatni, hogy kiki személyes hasznát elmellőzve a' közönség' javáért fáradozzon, véleményeit, vagyonát, övéit, magát kész lévén feláldozni.

Igaz ugyan, hol a' vak hit, és babona, 's társaik a' tudatlanság, és megfontolatlan utánozás az elmét homályal födözik, vagy a' rabszolgaság' igája földhöz veri, elnyomja az akarat' törekedéseit: ott és ollyakon nem annyira ész, mint tekintet, és erőszak kivántatik az uralkodásra. Ám midőn a' társaságban, ha nem fejenkint is, de képviselőleg, valamennyin vagy jobbára bele szólhatnak a' közügybe, azt előmozdítani, vagy akadályozni rajtok áll: akkor bizonyára csak mély értelem, széles emberisméret, és eltökéllett szíverő képes a' soknemű véleményt és indulatot egyeztetni.

De a' népeken uralkodó lelkekben, kikről az évkönyvek magasztalólag emlékeznek, meg kell választani, ha nem is hathatóságra, mert ez egy lehet, de érdemre nézve azokat, kik koránt sem őseik, vagy gondos nevelés után, hanem önerejök által nőttek fel annyira, hogy kitörvén homályokból a' polgári igazgatás' felső fokára juthattanak. Mert a' közép lelki erő is, ha azt elejétől fejleszteni mesterkélsz, nagyra mehet; az eredeti fenséges elméket pedig, midőn elfojtásukra ezer akadályok támadnak, még inkább gyarapulni, és hatalomkodni tapasztalhadt.

És valóban e' nemü férjfiak' feltünése valamint ritkább, ugy bámulásra hathatósban ragad-

ják az utókort, mert az érdem jelenben méltólag ritkán becsültetik. Minthogy pedig meglepőleg, nem mindennapos tüneményekűl ragyognak ki egykoruik közül 's minden fényüket önmagoktól veszik, nem csuda, ha eredetük ollykor vagy homályba sülyed, vagy mesés költemények tárgyáúl fordíttatik. Homér' szülőföldéről hét város vetélkedék, Hellász' régi hőseit, 's Róma' nagyságának első alapítóját istenektől származtatá, hihetőképen azért, mert az isméretlen ágyakból szakadtakat meglepő tetteik miatt emberektől lehozni alacsonylák.

Nem is lehetünk kétesek benne, hogy a' köz gondviselésen kivül még egy különös intézgeti koronkint a' századok' sorsát, midőn férjfiakat támaszt, kik már az elpuhult, és vásottságra vetemedett halandókat ellenállhatatlan lelki erővel megrázkódtatják, a' tespesztő szunnyadást felverik, életet, munkát, erkölcsiséget tenyésztenek; vagy lángkarral, mint őrangyalok, az elnyomott nemzetek' oldalán védőleg kiállanak, zaboláúl a' féktelen indulatu békezavaróknak.

Ezeket fontoltomban nem lehete nem emlékeznem amaz időszakra vissza, midőn hazánk a' fejetlenség és belső villongások mezeje lévén a' külső roppant hatalom martalékjává lehetett

volna; ha nem kedvez az ég, 's nem ád hazánknak férjfiut, kinek mély belátásu értelme belülről a' pártoskodás' lángjait elfojtsa, a' külső hatalmasság' gőgjét pedig megtörhetetlen bátorsága letapodja.

Az érintettem férjfiu, ő a' századában nem csak hazánk', hanem minden kereszténység' hőse. Hunyadi János, kiről, ha maiglan per alatt lévő bizonytalan eredetét fényes tetteivel, 's érdemin szerzett méltóságával összevetjük, bízvást állíthatni, hogy őtet különös kegyelméből választván hiveinek védfalul emelé fel a' mennyei gondtartás. Mert sokféle véleményt egyeztetni, akaratokat hajtogatni, a' jobbakat magához hódítani, a' rosszaktól nem félni, azonfelül a' szerencsében mérséklet, a' viszontagságokban erő, a' dolgok végre hajtásában gyorsaság, ~~a' nagy embereknek~~ ezen több jegyeik egykoruji között csak neki voltak kitetszőkép adva. Az udvari fortélyoktól idegen, a' magasabb tudományokban gyakorlatlan, de valódi országló talentommal, okos ésszel, igazságszeretettel teljes vala; hitét, hazáját és fejedelmét pedig senki hathatósban, mint ő, nem szereté, nem ótalmazá. Olly nagy volt minden kötelességek iránt az érzelem benne. Kivált egy gondolat és kivánság foglalta el elméjét és szivét: az ozma-

nok' megaláztatása. Méltán tartotta ő ezt mint legfontosb és sürgetőbb szükségét hazájának. Melly végre a' haditudományt és annak mesterséges fogásait tulajdonává tenni, a' vitézek' bizodalmát megszerezni, 's hogy benne meg ne csalatkozzanak, rajta lenni, éhet szomját türni, a' napot munkában, az éjet virrasztással tölteni egyiránt kész és képes vala. De a' szerencsének is annyira urává lön, hogy hamar meg nem mondhatni, ha kedvezéseiben volt e mértékletesb, vagy mostohaságában felemelkedettebb. Az érdemek' rágó férge ugyan, az irigység kancsal szemöldökkel késérgeté felebb haladását: de ha ellenségeiből embert itélnünk szabad, barátiról pedig kitkit megismérni mindennapi dolog; ugy Hunyadi mellett áll az itélet. Mert csakugyan ellenkezőjét, 's ezek' főczinkosát a' Czillei Ulrikőt, mint alacsony, semmirekellőket festi a' történet, midőn barátira mint mérékletés jámbor férjfiakra, derék 's hadakozó bajnokokra emlékeztet. A' vádok pedig, mellyekkel hamisan illették, ugymint házának gazdagítása, szertelen dicsvágy, törekedés a' főhatalomra, mind ollyanok, mellyeket gyávákra senki valaha nem fogott, el pedig nagy ember soha nem kerülhete.

De mivel az érdemet viselt dolgok teszik, és hírdetik, szándékomban van Hunyadi életére tágosban kiterjeszkednem, 's a' mit feltűnésétől lehunytáig mívele, hiteles kutfők szerint, leginkább Engel és Fessler után, előadnom. Melly czélomban ha talán távolabbra kiereszkedném, van bocsánathoz reményem; mert nehéz, sőt lehetetlen illőleg szólani olly férjfiuról, ki egy század tulajdona, a' nélkül, hogy a' kor' körülállásait ne említsük, annyival inkább, mert a' század' szellemét és történeteit annak hőse hordozza, 's a' mi körülötte, egyetemben miatta is, reá nézve, általa vagy ellene történik. Helyen, 's irányomon belűl lesz talán rövideden érinteni azon okokat is, mellyekből országunk állapotja Hunyadi korában fejlődését vette. Felebb kell tehát a' dolgot kezdeni.

Minekutána az anjoui ház' kevélysége, 's a' magyarok' leghatalmasabb királya nagy Lajos hon bölcs polgári talentumokat, a' harczban derék hősöket képeze, a' királyi széknek fényt, és hódolást, a' szent koronának országokat tengerekig szerez vala, és oda magasztalá fel a' magyar' dicsőségét, honnét hogy alább szálljon, inkább félni, mintsem felebb emelkedését reményleni lehetne, halálát közelgetni érezvén könnyen megnyeré az érdemeit imádó magyarok-

tól, a' mi akkédig hallatlan vala nálok. Tudniillik férjfi magzata nem létében hajadon leányát Máriát ajánlá örököséül, 's örvendeze látván, milly készek önként elfogadására hű jobbágyai.

De forgandó a' nemzeti nagyság' állapotja, 's a' büszke halandók' kedvezése változik, valahányszor imádottjok elzárja előlök a' törekedés kedves tárgyait, a' tisztvágyat, 's a' hatalomüzést. Azon férjfiak, kiket Lajos kimivelt, mint segédeit tisztelt, érdemeik után hatalomra és tekintetre dicsőitett, diadalrészesi és dicstársai hamar irtózni kezdének öntettökön, midőn az ország' kormányát egy gyenge leányzó, 's hatalomra vágyó anya' kezében lenni látnák, 's mind kettejök akaratjai a' kevély Gara' önkénye és hatalma alatt. Máriát nem már mint ama nagy fejedelem' méltó örökösét, hanem hirtelenkedő kedvezésük teremtménye gyanánt, 's a' főhatalmat mint sajátjukat, nem asszonyra bitanglandó birtokot tekintették. A' méltóságot, jövedelmeket, 's a' királyi szék' fényét még örömest neki hagyták volna, csak kényük szerint engedné uralkodni őket.

Mivel pedig ezt minden hatalmasbik familia magának kizárólag kivánta vala, ottan több

pártra szakadának, csak abban egyértelmüek, hogy az uralkodás nem asszonynak való, 's egy nemes, szabad, és vitéz nemzeten illetlen dolog. Egyik megakará tartani Máriát, hogy maga kormányozhasson; a' másik gyülölé, mert inkább Garától, nem töle kivánt vezettetni; a' harmadik férjfi királyt kére, 's Durazzói Károlyban vélte feltalálhatónak, 's ezen párt annál dühösben emelte fel utóbb magát, minél nehezebbére vált mármár elért szándékának megsemmisítése. Mert miután a' fejedelmi asszonyok a' királyi széket rokonjuk' vérével megfertőztették, Károly' védemzei minden ádázságnak szabadon neki bocsáták bosszuvágyukat. Zordon tömlöcz sanyargatá a' fejedelmi hölgyeket, 's dicső Lajos neje mint alacsony gonosztévő leányának szemeláttára megölettetett. Minden zendülésben és nyughatatlan vala, nyilván tanusá-gul, hogy soha erőszakosabban meg nem rázatik valamelly ország, mint mikor hatalmas fejedelme kihalván tehetetlen örököst hágy maga után.

Zsigmond sem vala az, ki a' zabolát hatalmasan tartani, 's az alászállott királyi méltóságot felemelni tudta volna. Sőt még gyengébbé 's megvetőbbé tevé. Az ő szüntelen vándorlásai, meggondolatlan pazérlása, könnyelműéjü

adósság szaporítása, az ő önkényes cselekményei a' thronon, mellyet csak a' magyarok kedvezéseinek köszönhete, kicsapongásai a' testi gyönyörökben minden fegyelem' és tisztesség' daczára, oktalan kedvezése a' külföldiekhez, a' hazafiak hátráltatása a' nikápolyi csatában, végre a' harmincz két főurak ellen végrehajtott vérengző itélet, 's amaz utálatos erőszak a' kőrösi gyülésben, midőn Lajos' ősz bajnokát Laczfit megöleté, mind ezen bús emlékek bizonyitják, melly ingadozóvá tevé Zsigmond a' királyi tekintetet és méltóságot. Elbomlott tehát köztte, és alattvalóji között a' viszonyos bizodalom, szándékival ellenkezni, parancsait nem fogadni, személyét megvetés' tárgyává kitenni, sőt fogolykép tömlöczözni elég bátrak hatalmasak voltanak fő emberei. Innét a' függetlenség, a' rabló várak' zsarolásai, 's a' husszitáк megfészkelése a' kárpátok alatt. A' koronához tartozott kis fejedelmek, kiknél az erősebbhez szítani mindenkor szokásban, és szükséges vala, elpártoltak, 's az óriás léptekkel tolongó török előtt közfal nélkül védetlen maradtak a' keleti és déli határok.

Végre, hogy az egészet kevésbe foglaljam, a' Lajos halála után fejet emelt, és Zsigmond alatt meggyökeresült oligarchiai uralkodás annyi-

ra elhatalmazott, hogy csak nem századig dulná hazánkat, míg ismét királya támada, ki Lajos' lelkével birván a' törvénytelen erőszakot sokkal erősebb lelkével és hatalmával megalázá. De térjünk már a' kezdettekre vissza.

ELSŐ SZAKASZ.

Hunyadi János első feltűnése 1437. *és emelkedése.*

I.

Hunyadi, Zsigmond és Albert királyok alatt 1439*ig.*

Ha Hunyadi Jánosnak mindjárt születése iránt akadoz az utóbbi életiró, azt részint a' régi történetjegyzők' szunnyadékonyságának, részint azon nagy különbségnek, melly hősünk homályos eredetét fényes méltóságától elválasztá, kell tulajdonítani. Mert ha a' legközelebbik őse vagy apja a' fő fő emberek közül egy lett volna, olly kevessé bizonytalankodnánk származása felől, milly hitelesen tudjuk, Hunyadi Mátyás, vagy Zápolya János mi vérből szakadták. De mivel hősünkkel különben vagyon a' dolog, az igazság' fényét mintegy törekeszik elhomályosítani a' vélemények sokasága, mellyek ismét több féle

irányzatuak, valamint tudniillik, a' vélemény-szerző a' Hunyadi háznak barátja, hizelkedője vagy ellensége vala. A) Leghihetőbb, hogy atyja Hunyadi Székely János, kit Oláhnak és Vojknak is nevezének, anyja pedig Morsinai Erzsébet nemes Morsinai Gáspár testvér huga vala. Születésének esztendeje maiglan nincs bizonyosan meghatározva. Gyermek kora és első ifjusága felöl halgat a' történet, azt jegyezvén csak fel, hogy atyjának kora halála után erdélyi vajda Csáki László' udvarában nevelkedett, hol ha százada' szelleméhez képest a' magasabb tudományokban nem is, de a' hadi mesterségben olly előmenetelt tett, hogy már Zsigmond király idejében hon és idegenben vitézsége által ki mutatkoz-

A) A' különböző véleményeket hősünk' születése felől megegyeztetni, vagy alaptalanságaikból kiforgatni, 's egy bizonyos eldönthetetlen igazságra verekedni mindeddig nem eléggé törekedtek régiség' buváraink. A' szükséges kutfők' szükében lévén nem bátorkodám a' szövedékes kérdésbe ereszkedni. Kazinczy Ferencz a' Tud. Gyüjt. 1818dik I-ső kötetében Benkő ellen, ki Heltai után Hunyadit vad ölelésből származtatja, némelly fontos okokkal elő kel, 's a' mesés költemény honnét eredhete, elmés hypothesissel fejtegeti. Azok' ellenvetéseikre pedig, kik Hunyadit havasalföldivé, Bonfinnal róm.i ősök' maradékává, Cornidessel lengyelek' rokonává teszik, jól megfelel Budai Hist. Lexicon. II. Darab. Az 1831diki Tud. Gyüjt. köteteiben is Kenderessy Ferencz némelly felvilágositást nyújt, de még sem egészen kielégítőt.

nék. Katonasága' kezdetén mint Hunyadi köz birtokos csak öt legényt vezete a' táborba, de hogy nem sokára akár királyi adomány, vagy hadi szerzemény által hatalma szaporodott, onnét gondolhatni, mert már Zsigmond életében nevezetes fő nemzetségből Horogszegi Szilágyi Mihály' testvér nénjét Erzsébetet vette nőűl. 1437ben nagy segítségére volt Pongrácznak, kinek fő vezérsége alatt negyven ezer ozman lekonczoltatott, 's négy basa esett diadalmi jelül fogolykép a' magyarok kezébe. Mit lehete pedig már akkor tőle várni, amaz, kétség kivül tettein épült bizodalom eléggé megmutatja, mellyel Albert király mindjárt országlása' kezdetén megkülönbözteté. Mert minekutána Murat' vezére Mezétbég 's az oláhok' fejedelme Vlad vaskapun áttörvén a' szászok' földét elpusztították, 's hetven ezer foglyot tévén még visszajövetellel is fenyegetőztek, 's bizonyos készületeikről tudósítások érkeztek volna Budára, hogy jobban szemmel lehessen őket tartani, a' király Hunyadit nevezte ki szörényi bánná, ki minden mozgásokra szoros figyelemmel vala, 's midőn Murát a' jövő évben Szendrő vidékein számos haddal megtelepednék, az épen gyülésben lévő fejedelemnek megizené, 's intésére legott siettenek Szerviába a' magyarok; mindazonáltal most semmi nevezetes

dolog nem történt, mert a' magyar hadat a' táborban kiütött dögnyavalya, Murátot pedig görög-országi dolgai visszavonulni kénysseríteték.

II.

Az ő tanácsára hivatik meg királynak lengyel László 1340.

Sokkal érdeklőbb életszaka Hunyadinak az, mellybe Albertnek rövid, hanem szép reménységü uralkodása után lépett. Ekkor már nem csak a' hadi, hanem a' polgári kormányban is hatalmas lett szava és tekintete. Első jelét ennek Budán adta, hová férje halála után Erzsébet, hogy mi tevő legyen, tanácskozásra gyüjté az egyházi és világi rendeket. A' férjéhez méltó fejedelmi hölgy nyilván emlékezteté a' magyarokat örökösi jogára, ugymint melly Albert' koronáztatásakor esküvéssel vala megigérve neki, 's gyermekének, kivel most várandóban vala. De nem különben megvallá, hogy annyi országok' kormányát, kivált a' körülállásokra nézve, karjai meg nem birják, gondolnának tehát benne módot, melly jogaiban sem ejtene tetemes csorbát és sérelmet, a' haza' javára is hasznonnal lenne. Hihető, Mária' és Erzsébet' uralkodásuk' szomo-

rú példaja lebegett előtte, 's ijeszté az emberi természet, melly mindenkor hatalomra törő, 's makacs fejet hajtani annak, kit magánál gyengébbnek tapasztal.

Csak keveseknek tanácsok vala az, hogy a' királyné' elszülését meg kellene várni; de nagyobb részint, ha fiut szülend is, késő segîtségnek tarták illy szorongató állapotban, melly tüstént felserdült, 's önakaratu uralkodót kíván. E' szándékkal vala Hunyadi János is, előterjesztvén „milly közel veszéllyel fenyegetőznék a' török hatalom, mellynek megalázásához a' pártokra szakadozott főurakban nincsen remény, hanem ha egy hadakozó, és vitéz külső nemzet' barátsága és segedelme által." Hozzá tevé „hogy a' csehek, vörös Oroszország, Podolia, Moldova, és Havasalföld iránt nincs még egyesség a' magyarok és lengyelek között, ezeknek pedig a' szepesi városok' birtoka alkalmat adhat Magyarország' megtámadására, annyival inkább, mert bizonyos tudomás szerint Murát frígyes társúl a' magyarok ellen meghítta Ulászlót. Azért ezt ajánlaná az országnak királyul, 's férjül Erzsébetnek, 's igy a' törököktől keresett frigytárs már a' magyarok ótalmazójává lenne."

Hajlott a' többség Hunyadi' tanácsára, köztük az esztergomi érsek Szécsi Diénes, 's Erzsé-

bet sem volt a' javalattól idegen, mert, ha Thuróczinak hiszünk, vélé, hogy leány magzatot viselne méhében. Megköttetett tehát az eljegyeztetés azon feltétellel, hogy a' mármár születendő gyermek Austriát, és Csehországot birja, az Ulászlótól nemzendőkre pedig a' magyar korona szálljon örökségben. A' választást megvivő követek útra bocsátkoztak. De még Krakóba sem jutának el, midőn Erzsébet a' Komáromi várban egy egészséges ép fiúgyermekkel megszaporodott, 's á' N. Váradon nyugovó szent király' nevére, kit kivált bucsujárásokkal tisztele, Lászlónak kereszteltette.

Ekkor Erzsébet kezde lemondásán bánkódni, szava' visszavevéséről tanakoszni, miként nyerhetné meg fiának a' királyi széket, egy gondja és kivánsága vala. Az anyai szeretet megváltoztatta ~~igéretét. Szaporán más~~ követeket utasíta az elsőbbek után, kik, hogy Albertnek örököse született, az adott igéretnek visszavonását, 's hogy Ulászló hon maradjon, izenetül vinnék. De Ulászló a' tett ajánlatot már elfogadá esküvéssel igérvén, hogy magyarországot lengyel erővel is kész lesz ótalmazni a' törökök ellen, 's megindult Magyarországba.

Erzsébet azalatt ügyének elémenetelét a' gyorsaságban helyheztetvén a' kisdedet Székesfe-

hérvárott megkoronáztatá, az ország' kincseit magához vevé, hatalmas pártfogókat oldala mellé gyüjteni, 's a' közelgető Ulászló ellen magát és fiát megerösíteni igéretekkel és jutalmazásokkal törekedék. Hanem az országlásban kevesebbé jártas fejedelmi hölgy, úgy látszik, pártfogóinak választásában megtévedett, midőn a' hazafosztó Jiszkránál, kit, a' mi több, sárosi főispányságra emele, az idegen, 's már csak azért is gyanus Ulriknál, és az alattomos Garánál, jóllehet rokoninál, kerese leginkább ótalmat; kik miatt barátiból is, millyen volt a' hatalmas és gazdag Ujlaki Miklós, sokat elidegeníte magától. Mert mikor Ulászló Budára megérkezék, felesen csoportoztak hozzá kedvezőji, 's Székesfehérvárott felkenvén kisded László koronázását mint sikeretlent közös egyességgel kinyilatkoztatták.

Ulászló nem birt ugyan kellemetes szép termettel, de jó nevelése, eleven indulata, nemes lelke, jó és nyilt szive, helyes gondolkozása, és mindenekhez lebocsátkozó nyájas barátsága közszeretet tárgyává tevék a' tizenöt esztendős ifjat.

III.

Erzsébet' pártját megveri.

Ulászló látván Erzsébetet feltétele mellett állhatatosan fia' részére munkálkodni, 'lengyelországba izene segédhadért, addig is, míg ez elérkeznék, Jiszkrára Rozgony Istvánt, Ulrik ellen Lindvai Bánfit, Gara' megtörésére pedig Hunyadit, és Ujlakit küldé. Hiába próbálták ezek Garát szép szerével részökre hajtani; a' polgári háboru elkerülhetetlen, 's mintegy husz esztendeig tartandó nyomorúságnak eredetévé lett. Hunyadi elsőben is Győrt a' püspök által Erzsébetnek adottat vette körül, de nem reménylvén sikerét erőködésének felhagyott a' vivással, és Slavonia felé ~~sietett szembeszökni Garával~~. Bátaszéknél esett meg az elválasztó csata, Ulászló felekezetének nem kis előmenetére, mert az ellenfél tökéletesen megaláztatott, a' fő emberek közül Botos a' vérmezőn elhullott, Tamási fogságba esett, Gara is alig lelhete a' futásban menedéket. Siklóst és Simontornyát, Gara' várait szállotta meg azután Hunyadi, de gyanítható, a' rokon vér' kéméllésének okából szándékát abban hagyá, minthogy ugy is a' déli megyék Ulászlónak hódoltak.

Ekkor vetette meg Hunyadi ön 's háza' nagyságának talpkövét. Rövid idő' közbenjártával mint nándorvári Kapitány, temesi Gróf, és erdélyi Vajda — ez utósóban Ujlaki tiszttársal — lépett fel, megtartván azonban a' szörényi Bánságot is.

Erzsébet pedig honi védőjiben nem bizván kénytelen volt segédet keresni egy férjfiuban, kinek jobb indulatját a' kincsvágy és haszonvadászat balra vezérlé, az aprólékos gondok pedig, kétségeskedések, elhatározatlanság, és halogató természete valami gyorsabb végrehajtásra alkalmatlanná tevék. Ő Fridrik a' római király vala, kinek barátsága miatt Erzsébet az austriai, és csehországi rendeknél is gyűlölségbe esett, 's az eddig hozzá szított magyarok elidegenedtek tőle. Valamennyien nehezen türék, hogy Albert' vég hagyamása ellen kisded Lászlot nem az atyjától rendelt gyámatyákra, hanem Fridrik ótalmára bizá. Különösen pedig boszonkodának a' magyarok, hogy a' koronát és több nyugoti várokat elzálogosítá, 's mert Fridrik Gara Lászlót azon ürügyből, mintha váraiból rabló csapatokat küldözött volna Stiriaba, foglyúl ejté. Amazok, az austriaiak és csehek Fridrik kormányozása ellen panaszolkodtak, 's hogy Lászlót mentül előbb kivegye kezeiből, sürgették Erzsébetet.

IV.

Izsákbéggel, Mezéttel, és Abedinnel viselt harczai; vagy a' nándorvári **1441**, *szebeni* **1442**, *és vaskapui* **1442** *diadalok.*

Ám Hunyadi a' belső villongástól, mennyire a' közjó engedheté, idegen inkább örvendett diadalmas karját az ozmanokra emelni, mellyet olly hatalommal és szerencsével kezde forgatni, hogy a' pogányság' legnagyobb rettentője, 's egyetlen bizodalmuk a' keresztényeknek ő belőle válnék. Hadierejét elsőben is Izsák szendrővári basa érezé, ki a' magyar villongás' alkalmával várából kitörvén a' vidéket bekóborlotta Nándorvárig üzvén kegyetlen pusztításait. De Hunyadi bajszövetségre lépvén Ujlakival a' rabló csapatokat szitszórta, 's Izsákot Szendrőig visszanyomta vala. Hogy ekkor és itt munkálatit tovább nem folytatta, a' táborban kiütött dögnyavalya tartóztatá.

Nagyobb készülettel, és kárára a' pogánynak kezdé a' jövő év' (1442.) tavaszán táborozásait. Murát magyarországra ütni készülvén, hogy az ellenerőt elszélessze, mindjárt előtavaszkor Mezétbéget küldé az egész európai lovassággal Havasalföldön által Erdélybe. Megjelenése

gyors, azért is váratlan vala. Hunyadi kis sereggel táborozott Károlyfehérvárnál, de ezen kevéssel is Lépes György erdélyi püspököt egy heves természetü férjfiut kapcsolván magához mozdulást tett az ádáz pusztítók ellen. Közel érvén hozzájok akkor látá még az ellenség sokaságát, 's mert feletlen számu seregét nyilván veszély' koczkájára ki tenni nem akará, kevessé, míg sikeresben megmérközhetnék, visszahuzta magát. De a' tüzes indulatu püspök nem hajtván a' kétes körülállásra Szent Imre' mezején harczba ereszkedék, 's a' csatasikon elesvén heve áldozatává lőn. Mezétbég pedig a' vidéken gazdag zsákmányt tevén nagy magahittében megszállá 's víni kezdé Szebent. Hunyadi azonban szemen tartá őtet, megszaporítá seregét, 's Kemény Simonnal egyesülvén a' város' felmentésére siete. Mezét ekkor a' város vivásával felhagya, 's szemközt járata Hunyadinak. Már ezelőt legbátrabbjainak leirá a' magyar vezér termetét, arczát, ruházatát, fegyveres készületeit. Nagy jutalom vala kitéve, ha ki elejtendi, annak pedig, ki elevenen elfogandja, még nagyobb díjt igért. Fülbe vivék ezt Hunyadinak a' kémek, 's a' fortélyos hadfő legott hadicsalra használá tudomását. Tudniillik Kemény Simonnal, ki hozzá termetre és arczban igen hasonlít vala, lovát, fegyverké-

születét, külső öltözetével felcserélé a' lovasság szinét adván védelemül oldala mellé; ő pedig a' másik szárnyon Kemény készületébe rejtezvén, a' csata intézéséhez láta körülvétetve lovas és gyalog seregektől, kiknek egy részük lövőcsös és ágyúkkal bánni tudó vala. Az ozmanok, valamint kiki díjra vágyakodék, azon szárnyra tolongottak, hol az ál Hunyadi álla, 's noha ez minden erejét meg veté, a' sokaságnak engednie kellett, 's Kemény a' csatapiaczon maradt a' hazafiuság' és önáldozat' örökemlékezetes példájáúl. Ekkor már Hunyadi, ki a' köz figyelmet és erőt magától elfordítá, hátulról került a' hamis diadalán örvendő pogánynak, 's a' szebeni várőrizettel egyesülve mindenekelőtt a' foglyokban és zsákmányban gazdag török tábort hada' részével elfoglaltatá, a' többivel pedig ő maga keríteni sietett az ellenséget. A' váratlan viszontagság zavart és futást gerjeszte az ozmanokban, 's valamint rémülésük romlásuk is közönséges vala. A' magahitt Mezét fiastól meglövetvén nevelé a' magyar diadalmat, 's az utat el a' havasalföldi bérczekig ozmanok' testei terítették bé. A' futóknak mindenütt nyomokban száguldа Hunyadi, 's mert tudá, hogy csak a' teljesen megtörött ellenségen vett diadal dicső, a' vereskapui szorulaton által Havasalföld belsejébe üzte volt őket,

honnét ő maga visszatérvén lovasait túl a' Dunán be Thráciáig kóborlani küldé. E' győzödelemnek kell tulajdonítani, hogy Drakula Vlád havasalföldi, és moldovai vajdák Illyés és István Ulászlónak hódoltak. Hunyadi pedig olly jámbor mint vitéz a' diadal után hálát adni akarván istennek kora szelleméhez képest a' nyert zsákmányból remete szent Pál' szerzeteseinek monostort épittetett a' tövisi völgyben.

Kevés vezére volt Murátnak Mezéthez fogható, annál fájdalmasabban vette halálát. Boszuállásúl tehát Abedint 80,000 válogatott hadnéppel küldé, elsőben ugyan megbüntetni Drakulát, miért állott a' magyarokhoz, azután hogy Erdélybe rohanna bé, 's elébb, míg az egész tartományt meg nem hódította, ne is térne vissza. Hunyadi valamint meghallá Abedin' átkeltét a' nikápolyi Dunán, véres kardot, ősi hadrahivó jelet a' magyarnál, hordoztata erdélyszerte, új borostyánkoszorú szedésére buzdítani a' népeket. Abedin pedig a' reá bizott dolog végrehajtását sietteté. Néhány lovas csapatokat kiszakaszta hadából, 's Drakulára küldé, erösen meghagyván nekik, hogy mihelyest végeztenek volna, Erdélybe hozzá csatlódni nyomuljanak. Ő maga jancsáraival és a' többi lovassággal Vaskapun átkele, 's ehhez két mértföldnyire a' magurai he-

gyek alá ütötte le táborát. Egy hő nyári estkoron vala ez, midőn Hunyadi észrevetetlenűl szinte Magura mellé huzódott, és csatarendbe állította seregeit. Hogy illy gyorsak, és olly derék készülettel, mint most látá, legyenek a' magyarok, nem gondolta volna Abedin. Mozdulásaikból láthatta készségüket akár elfogadandó vagy indítandó ütközetre. Ő is tehát hajnalban hozzá fogott a' csatarend elintézéséhez. Elővédül könnyü gyalogjait állította, utánok mind a' két szárnyra a' lovas és gyalog segédcsapatokat, középre az erő, bátorság, és gyakorlás által hatalmas jancsárokat tette. Utóhadúl az egész csatarendet régi probált vitézek zárták be. Hunyadi már elébb, mint mondva vala, két szárnyra legelől a' székelyeket rendelé, megettek két rend mellvasas lovasság álla, kik után nyilas huszárok következtek; a' hadirend' derekába ismét pánczélos lovasokat, közzel közzel nehéz készületü hajdukkal felváltva helyheztete; leghátul láncsás és nyilas osztályokat rendele őrizetre. Az egész hadi test két oldalról társzekerekkel és könnyü fegyveresekkel volt bekerítve.

Hunyadi, minekelőtte mozdulást tenne, a' csatarend előtt száguldozván a' daliaságot serkentgeté. Kevés, de fontos szavai ajakról ajakra bocsátattak, 's felbátorítának minden kebelt.

A' megtámadás jelszava, még azon korban lelkesítő szó, J é z u s' neve vala. Míg a' magyaroknak szárnyaik kiterjengeztek, az előcsapat ék formában benyomult a' törökök' rendébe, hogy azt szerte bontsa. Ez ottan megnyilván önkényt engede a' tolulóknak reménnyel, hogy majd beszorítják; de az aczélborítékos daliák sértetlenül által törnek, 's földhöz sujtogatnak mindent, a' mi erejök daczára berzenkedik. A' visszavonulók pedig a' két oldalra elhelyezett magyar lövőcsősek által felfogattatnak, és leverettetnek. Hasonló rohanással áttörnek Abedin' második rendén is, hátulról megkerülik, 's leterítik.

Szerencsésebben vítt két szárnyon a' magyarok' számát jóval meghaladó spahiak' könnyű serege. Számosan hulltak ott a' székelyek, 's midőn látnák feletlen erejüket, része a' négy szegesformába helyezett pánczélos lovagok közé visszahuzta magát. A' derék török lovasság elszédülvén első szerencséjében önkárára itt támadja meg őket, 's a' mellvasas magyarok dárdákkal, de kivált nagy hosszu szigonyokkal csak nem mindnyájukat leöklelik. De ezen veszteség a' harczot nem szünteté, hanem inkább felújítá; mert a' jancsárok az épen maradott spahiakkal egyesülvén a' magyar hadierőre rohanni, az előrendben álló paripák' lábszárait hosszu késeikkel

és kardokkal tördösni, elvagdalni minden erővel rajta voltak. Visszahuzódván tehát a' második lovasrend a' nehéz fegyverkezetü gyalogságot bocsátá előre. Most kezde forrni a' legdühösebb csata és mészárolás, mindünnen megmérkezhető hatalommal folyván a' vita, 's mert mindenik fél el vala tökélve győzni vagy halni, senki nem akara engedni, senki meg nem futamodék.

Távolról azonban szembe vevén Abedin, miként hajul a' diadal oldalatt és középen a' magyarok részére, parancsot ád az utóhadnak új ütközetre. „A' hitetlenek, kiáltozá, megfáradtak, ellankadtak immár, bizonyosan meggyőzhetitek a' magokkal nem birókat, ha félholdas karejban közékbe vágtok." Hajultak a' szóra seregei, 's Hunyadi szántszándékkal tért engedtete a' közbe tolakodó pogányok gömbölygő hadának; de ugyan azon pillantatban más felül az ellenség' jobbik szárnyát körülveteté, 's Abedin oldalvást és hátul egyszerre támadtatott meg. Ezen gyors és jól intézett hadifordulat tönkre tevé az ozmanokat; mert elölről a' kardok' hasogató élei, 's a' messzeható láncsaszurások, hátul pedig a' sürün repülő nyilak és zúzó ágyutekék rongálták, 's az ozmansereg' minden mesterkélésein és vitéz bátorságán erőszakot vettek. A' mi csak a' magyar fő hadi test és tábori szekerek közé szorult,

összekonczoltatott, balszárnyon maradt hely egyedül a' futó ellenségnek. Abedin csakugyan egy csapatnyi jancsárral a' legzavarodottabb állapotban szaladásnak eredt, de még ezekből is a' Vaskapun túl üző magyaroktól lekaszaboltattak. Már messze haladott gyalázatjával Abedin, midőn a' tőle kiküldött seregek sok mindennemü zsákmánnyal jöttek Havasalföldről a' vulkáni szoros felé. De az oda rendelt székelyek lesből rajtok ütöttek 's mindnyájukat levagdalták.

Ezen diadal messze terjeszté el Hunyadi' hirét a' külső országokban, 's a' görögök törhetetlen vitézségéért Achilles névvel tisztelték meg.

V.

Béfoly az Ulászló és Erzsébet között kötendő alkuba.

Míg ő azonban a' törökökkel viaskodván nevének hírt és dicsőséget, hazájának, és a' keresztényeknek bátorságot, az ellenségnek rémülést szerez vala, Caesarini Julián, a' pápa' követe Erzsébet és Ulászló között békealkudozást kötni szándékozék, melly szerint Ulászló tenné le a' magyar királyi nevezetet, eddig tett fáradozásáért Szepest Lengyelországhoz kapcsolandót nyervén

jutalmul, azonfelül Halics, Podolia, és Moldova jövendőben okvetetlenül a' lengyeleké lenne. Az egyedül személyes hasznot tekintő, a' haza' határira nézve pedig nyilván káros szerződés valamint az ország' nagyjainak átalában, ugy Hunyadinak sem tetszhetett. Azért is erejét érezőleg Erdélyből adott levelében jelenté: „Egy olly országnak, melly a' hatalmas töröktől nem fél, nincs mit rettegnie Erzsébet, Fridrik és Jiszkra erejétől. Inkább reá kell akár mire vetemedni, mintsem Magyarország' eldarabolását megengedni." Foganatos lett a' nagy tekintetü férjfiu' ellenmondása, 's egy ujabb alkudozás szerint Erzsébet átengedé Ulászlónak az országlást, ez viszont a' kisded' és korona' visszavételére leközötelezte magát. Aeneas Sylvius azt is említi, hogy Ulászló jegybe lépett Erzsébettel, de, ha ugy vala is, a' szerződés nem teljesülhetett, mert a' fejedelmi özvegy nem sokára meghálálozott.

VI.

Az úgy nevezett Hosszutáborozás 1443.

A' békeség legalább Erzsébettel megköttetvén, mert Jiszkra azután sem szünt meg rablásait üzni, Hunyadi reá beszéléssel, Brankovics

a' Muráttól szorongatott szerviai despota ajándékokkal reá birták a' magyarokat, hogy a' jövő évben valami nagy táborozást kezdjenek az ozmanok ellen, 's megszabadítsák tőlök Szerviát. De mivel Jiszkrától bátorságban nem voltak, a' nemesség nem ült lóra, hanem Hunyadi és Brankovics önköltségükön szedtek össze 25,000 zsoldos katonaságot. Julián a' pápa költségére és a' mennyei díj' fejében szerzett külföldi keresztes vitézekkel csatlódott hozzájok. Ulászló is gyűjte egy királyi bandériumot, mellyet némelly zászlós főpapok' seregei és lengyel hadak szaporították. Nyár derekán vala már (1443. eszt.) kiindulások Budáról, 's kezdetét vette az úgy nevezett Hosszutáborozás, melly rövid idő folytában sok és nagy jeles tetteket hajtott véghez.

Kevénél átkelvén a' Dunát Brankoviccsal és Drakulával kapcsolák össze magokat. Megrettent Izsákbég e' hírre, 's a' szendrővári őrizetnek egy részével belebb huzódott Szerviába, hol Zlatnicza folyócska a' Dunába szakad. De Hunyadi utána vitte hatalmas karját, 's az ozmanokban 2,000 halottat és 4,000 foglyot ejte. Azután a' derékhaddal Moravánál hagyván a' királyt Ujlaki' szövetségében 12,000 száguldozó lovassággal a' megfutamodottakat üzőre fogja, Nisszát meg-

veszi, kirabolja, lángnak adja. Jöttek ugyan, de már késő segétségül Ezebég, Thoret, és Turachan különkülön tájakról és időben sietvén elé, de Hunyadi egyenkint szembeszökék velök, megveré, a' futamókat Szófiáig üzé, mellyet kivíva, 's minekutána, mint Nisszát kifosztotta volna, felgyujtá, 's hamuvá tévén Philipopol felé indula el. Ekkor esett hirűl neki, hogy Murát Haemuson által Chazinbéget küldötte a' Moravánál táborozó Ulászló ellen. Minekutána tehát hiába törekedett volna a' sűrü rengetegen általhatni, sem az ellenséget ki nem csalhatná a' szabad térre, vissza fordult a' királyi derékhadhoz. Jöttében egy tágos mezőn találkozék Chazimbéggel, kihez Turachan Haemusról leereszkedvén sietett kapcsolni magát, Murát is a' szultán házvédő hadával csak három táborjáratnyira vala. Itt kellett tehát egy elhatározó ütközetnek megtörténnie, 's ugy is lett. Hunyadi' haditudománya és a' magyar sereg' bizodalmas bátorsága a' számra sokkal hatalmasb erőn tökéletes diadalmat nyere. A' megszalasztott Chazim csak egy kisded csoportot vihete vissza szultánjához. Ama' bátor Karanbég pedig, Murát' sógora, és romániai helytartó a' rohanó harcz között egy mocsárban megsüppedt, 's némelly magyar közvitéztől elfogatott.

Hunyadi a' foglyát csak tiz aranyra verő vitéznek negyven darab aranyat adott jutalmazásul.

Kevés veszteséggel, és további ellenállás nélkül elérte azután Scaronát, a' királynak bátorságos állását, 's Murát' megérkezésére várakozott. De a' szultán helyett Haszánbég a' natóliai helytartó jött számos sereggel a' Kunoviczi bérczekről alá, Murátot néhány táborjáratnyira túl a' hegyen hagyván. Csak hamar elfoglalta Hunyadi az ezzel határos jaloveczi mezőt, 's az egész magyar hadat csatarendbe állította. Haszán megállapodék, 's a' több ízben ajánlott harczot, mint a' magyarok mozdulatiból kiveheti vala, egész napszaka elkerülé, estalkony felé bocsátkozék ütközetbe. Hunyadi röviden és fontosan intette volt övéit „Helyheztessék istenben bizodalmukat, 's nyereség gyanánt tekintsék és fogadják, ha talán estére már a' boldogok' hajlékiban Krisztussal innepelnének. Egy halállal adósak ugy is mindnyájan a' természetnek, 's a' szent vallásért elesni jele az isteni választásnak. Köztünk 's velünk van ő," felkiálta, 's reá rohant az ellenségre. Senki hátra nem marad társaiból, sőt sokan előre vágtatván megelőzik, 's köztök a' tüzes indulatu király egyiránt bátor és dicsvágyó lélekből harczol, nem gondolván felindultában a' kezén ejtett sebbel. Mindjárt az el-

ső megütközés elbontá és szerteveré az ozmanok' sorait. Éjre kelvén az idő sem szünt dühödni a' csata, holdfény világitván a' rettenetes tolongókra. A' pogányság részint eddig balul esett harczai, részint a' miatt, mert a' magyar erő nagy kárt teve már itt is bennök, kivetközvén bátorságokból szaladásnak eredtek; de nyomon kapta jobbára a' halál, csak az előkelők drága váltság' fejében, 's túszul az utóbbi háborgatások ellen fogattak el, közttök legnevezetesebb vala Haszán natóliai helytartó, a' szultán' kegyencze.

A' harczolókat téli szállásra inté már a' késő és zordon ősz fergetege; nem meg lankadt erejök, vagy kedvök megcsökkenése, hanem a' lovasság' élelmének szüke, a' lódög elhatalmazása és megnehezült útak miatt Brankovicsnak nagy igéretei és sürgetése mellett is félbe hagyák a' magyarok táborzásukat. Igy szakadt vége azon öt hónapos hadviselésnek, mellyben a' magyarok több apró és két fő diadalt nyertenek, az ozmanok pedig mintegy 30,000 embernyi kárt vallottak.

A' vezérében büszke és diadalmas király nem riadó, hanem lassu és méltoságos pompával tartotta Budára felmenetelét. Előtte vitettek a' zsákmány, fegyverek, főhadi foglyok, és törökzászlók, mellyek hálaadó emlékezetül a' várbeli boldogságos Szüz' templomába feltüzettettek.

VII.

Új készületek az ozmanok ellen.

Nőtt a' magyarokban a' kedv, bátorság, és önbizodalom, eddig viselt dolgaikból látván, mire mehet az egyetértés, és elszánt erő, bár milly rettenetes arczban adá is elő ekkédig a' hír szava a' törököt. De kivált az utósó táborozás' következései, ugymint a' jancsárhad' és spahiság' megrongálása, Karan' és Haszán' fogságba esésük, a' pogány gőg lealázása, mellyre a' keresztények bátorsága emelkedett, Scanderbég Epirusban felzendült, Jiszkra is fegyvernyugvásra hajlandónak mutatta magát, mindezek ösztönül valának egy újabb hadi készületre. Hunyadi tehát Brankoviccsal és Julián Cardinállal bajszövetségre lépett 1444. Ő saját erszényéből 63,000 aranyat ajánlott a' katona szedésre, de ezt a' szerviai despota, kit a' lejendő haszon leginkább érdekle, visszatéríteni igérte. Hunyadi és György elsőben Szervia' várait szándékoztak egyenkint megvenni; hanem Julián kedvezni akarván a' görög népnek, kik épen ez koron a' florencziai gyülekezetben a' római szentegyházzal szinlett egyességre léptek, mindjárt Konstantinápoly alá

kivánt volna egy nagy sereggel menni, hogy a' törökök egész Európából kiüzettessenek. Hiába szólának Hunyadi és György „hogy az illy messzekiterjedő hadviselés sikeretlen fogna lenni a' távollévő ellenség ellen, 's hogy mindenkor veszedelmes lenne a' török őrizettel megrakott szerviai és bolgár várokat hátul hagyni." Julián' tanácsa ha végre nem hajtatott is, de megakasztá derék igyekezetükben, mind azért, mert a' franczia, spanyol, arragóniai, angol és más követek a' magyarokat tüzesen ösztönözék, mind pedig, mivel Eugén pápa igéré, hogy a' genuai, és velenczei hajokkal Hellespontot elfoglaltatja, akadályul a' majd talán megszorulandó, és Azsiába szaladni készülendő töröknek.

A' per alatti dolog' elhatározására gyülést hirdete a' király Budára, hol a' hadindítás ugyan köz akarattal helyben hagyatott, de honnét, hová, vagy mikor, és hogyan induljanak, az egész háboru elintézését Hunyadira akarták bizni, néki kellett volna gondoskodnia az ágyukról, lövőszerekről, és egyébb tábori szükségekről. A' háboru jól kiütéséhez reménységet adott a' görögök' készülete, 's mert ama' vitéz Scanderbég 15,000 emberrel Epirusból már kiindult volt Murát ellen. Hirlők küldetének tehát szertesszerint az európai fejedelmeket ez ügyben részvétre gerjesztendők.

De Hunyadi és Brankovics a' pápa követének sürgetésére, hogy Bizáncz alá induljanak a' hadak, reá hajlani épen nem akartak; emez önhaszna' tekintetéből, amaz pedig, mert látá, mint vonakoszik a' nemesség olly messze és czéliránytalan költözködéstől. „Sikeresebb mindenkor, így vélekedék ő, a' hazai 's már gyakorlott erővel a' dologhoz fogni, mint sem a' külső és nem annyira érdekeltetett nemzetekre támaszkodni.“ Jónak itélte mindazáltal a' külső udvarok' segítségét elvárni. Addig is a' határok' erősitésére és bajtársainak szaporítására fordította gondját. Mind a' kettőt Krisztich Tamás bosnyák királyban fellelé, szövetséget kötvén vele, melly szerint Tamás a' magyar koronának hűséget, Hunyadi' familiájához barátságot, a' török ellen segédhadat, 's a' magyar seregeknek váraiba bémenetelt és szabad ottan tartózkodást igért. Azonfelül Hunyadi Brankovicsot is megtartóztatá, hogy a' Muráttól ajánlott alkudozást el ne fogadja.

VIII.

A' szegedi békekötés.

Mind ezen készületek, remények, és várakozások hiában valának, mert már nyárra kelt

az idő, midőn a' külső udvarokból a' puszta magasztaló dicséreteken kivül semmi segédhadak nem érkeztek, 's mivel az egész kereszténység egyebet nem tett, mint hogy egy burgundi és pápai hajósereg indula Hellespontba, Ulászlónak is minden kedve elfogyott a' hadviseléstől, 's kész vala követni Hunyadi' tanácsát, az az elébb a' szerviai várokat visszavenni a' töröktől, 's Fridrikkel egyességre lépni, minekelőtte távolabbi próbatételre kiindulnának. Brankovics tehát megizené Murátnak hajlandóságát a' békekötésre, ha egy úttal a' magyarokhoz is küldend alkudózó követeket. Murát, kinek sógora épen ekkor zenebonáskodni kezde Natóliában, örült az ajánlatnak, 's mindkét részre meghatalmazott biztosait elküldvén Ázsiába sietett, mintegy bizonyos lévén a' megkötendő békeségről.

A' török követ megérkezvén egyenest Hunyadihoz vette utját, vele akarván alkudozni, mert ugy hivé, ha ő aláirja a' békeszerződést, az foganatos és maradandó lészen. De Hunyadi tudtára adá néki, hogy ő nem országló, hanem csak egyik alattvalója királyának, 's ezzel és az ország' tanácsával kelljen alkudoznia. A' gyülés Szegeden tartatott, mellynek vidékén az egész hadi sereg felkészülten álla, ovásul, és félelemgerjesztésre a' békekövetnek, hogy ha talán meg

nem alapittatnék az egyezés, mindjárt kész legyen a' táborjárásra. A' követ, akármi okból, önkényt kedvező ajánlásokkal kinálkozék, ugymint: Györgynek egész Szervia, Chulma, és Herczegovina kitakaríttatik, 's Havasalföld a' magyar fő hatalomhoz fog tartozni. A' natóliai basáért pedig 70,000 aranyat igére valtságdíjul.

Jóllehet Julián cardinál teljes erővel a' békekötés ellen dolgozott; az országgyülés még is reá hajlott György' és Hunyadi szavára. Ez tudniillik előhordá: „fris emlékezetben volna még, mennyi vérbe került Zsigmond alatt az egyetlen egy Galambócz várnak kivívása, most pedig valamint ezt, úgy a' többi várokat is, sőt ama kincses novobordói bányákat egy kardvágás nélkül vissza szerezhetni. Azután egy keresztény hatalmasság sem külde segedelmet. A' pápa hajóhada felül, sem a' görögökről tudósitás nem érkezik. Gondolóra kellene tovább azt is venni, milly kevessé áll Fridrik' részéről biztos lábon az ország. Felette javasolható tehát néhány évnyi fegyvernyugvás a' törökökkel. Majd ha megleszen Fridrikkel az egyezés, 's a' keleti hitszakodás megszünik, majdan akkor annál hathatósban meg lehet a' kereszténység' örökös ellenségét támadni."

Megköttetett tehát Sz. Jakab havának végén 1444ben a' békesség tiz esztendőre. Ulászló az evangyéliomos könyvet, a' követ koránját illetvén viszonyos esküvéssel erősítették meg a' szerződést.

IX.

A' békekötés megszegése.

Menjünk már ama szinte megfontolatlan mint gyalázatos és kárhozó alkuszegésre által, mellynek vétségéből mit lehessen akár összeséggel minden magyaroknak, vagy személy szerint Ulászlónak és Hunyadinak tulajdonítani, egyedül a' körülállások határozhatják meg. Nem vagyok kétes benne, ha Hunyadi nem mint alattvaló, és egy tagja a' köz tanácsnak, de független és végkép elhatározó hatalommal bír vala, soha nem lepné a' szószegés' szégyene hazánkat, 's bünhődésüt királya' elestét nem gyászolná. De ő csak egy személy vala, tekintettel ugyan és gyakran elhatározással biró, még is csak annyival, mellyet egy szabados törvényü országban legfelebb üzni lehet. Mikor a' többség szavával a' fejedelemé párosodik, ki állhat, hanemha dühösmerész ellene? Azt említenem sem szükséges,

hogy minden kor saját szelleme szerint némelly előitéletek' rabja, mellyekből — ha magad megelőzvén korodat túl estél is rajtok — a' sokaságot kivetkőztetni, meg nem mondható, milly nehéz, gyülöletes, és hiu munka legyen. De arról csakugyan meg nem kell feledkeznünk, milly tekintettel üzte még ekkor is befolyását a' római szék hazánkba, már nem ugyan polgári, hanem hitbéli dolgokban, mellyeknél valamint semmi szentebb nincs, ha szived, és elméd fel ér velük: ugy a' nem helyesen mivelt ész és vakbuzgóság nem ritkán galád czéljainak eszközéül fordítja. De a' történet folyamatjához látok.

Alig indulának el Szegedről, a' követ ugyan szultánjához, György pedig a' szerviai várakat által venni, midőn szinte a' szegedi gyülésbe két tudósítás érkezék, Ferencz cardinálé, a' pápa hajóshadának admiráljáé, és Konstantin császáré. A' cardinál jelenté, „hogy ő már egy derék tengeri erővel a' Hellespontba béevezett, Murát pedig a' pártütőkkel Azsiában foglalatoskodik; azért is ne hogy visszajöhessen, gondja fogna reá lenni, 's most vagy nem olly hamar lenne alkalom a' törököt kiirtani Európából." A' császár Misistrából nem kevesbbé bizodalmas hangon irt. „Ő már készen vagyon, 's csak a' magyarokra várakozik, hogy hozzájok kapcsolhassa magát.

Ő rajtok állana egyedűl napkelet' reménye; Karaman, és fiai Karandoglunak csupán csak a' magyar fegyver' szerencséjében bizakodva mertek volna támadást indítani Murát ellen. A' szultán ugyan kerülvén az ütközetet alkuba kivántszállani pártos basáival; de mihelyest ezek hallandanak a' magyarok' mozdulatiról, abba szakasztják az alkudozást.“ A' török évkönyvek szerint maga Karaman is Ikoniumból küldött követei által buzdította volna Murátra a' magyarokat.

Bizonyára mind kedvező 's a' hadviselésre édesgető híradomások valának ezek, 's eléggé erősek bánatra indítani a' magyarokat, miért hirtelenkedtek az alkukötéssel; de ez már meg vala, a' nemzeti becsület, a' király' szava, és a' vad népeknél is tisztelendő esküfogadás által megszentelve lévén. Nincs is, ha nem hibázok, emlékezetűl hagyva, hogy valaki a' magyarokban, ezen bár milly elmeingató tudósításokra az adott hit' megszegését javallotta volna; sőt mennyire ragaszkodtak légyen a' fogadáshoz, vonakodások, és azon erkölcsi erőszak, mellynek elébb rajtok esnie kelletett, csalhatatlan tanu. Ám Julián a' kötött békességnek szinte, mint elébb a' kötendőnek vala, ellensége maradván a' hit ürügyére támasztott álokokkal felkele, 's a'

neki tulajdon ékesszólással szabad tért nyita dorgáló és mentő beszédének, 's a' gyüléshez fordulván monda:

„Valamint régen, 's epedve ohajtám, magyarok, a' pogányság' tönkrebukását: a' szerint, tudva lehet előttetek, szóval, tanáccsal, biztatással, de munka és fáradozások által is nem szüntem titeket, 's a' többi keresztény udvarokat ellenük sürgetni. Szivemben volt ugyan az imént kötött alkudozást is meghatalmazott tehetségem szerint átalában ellenzenem, mint foganatlanra, és törvénytelenre akadályvető szavamat felemelnem: de több nemü kénytelenség miatt el kell vala nyögnöm, 's fojtanom forró kivánatomat. Mert tudtam, mint sovárog bajtársatok Brankovics Murátnál kezeskedő fiai után, 's tudtam aggságát országa miatt. Azt is elismértem, a' sok, terhes, és hosszu tábori bajokra milly kivánatos és elfogadandó, kivált kedvező feltételekkel a' békekötés, 's enyhitője fáradságainknak a' nyugodalom. Főkép pedig, mert nem voltam még bizonyos benne, ha összeszövetkeztek e már az európai keresztény udvarok hitüknek köz ellenségére.

Ám minekutána ezeknek készületük való és hiteles, Murát állapotja pedig kedvező és sikeret igér hadi munkáinknak: isten legyen tanúm!

nem halgathatok, mert lelkem erőtet kimondanom: hogy Muráttal kötött szerződéstek az anyaszentegyház' jogaival, a' magyar nemzet' becsületével, és királya' hivatalával szemben ellenkezik; már magában véve becstelen, átkozatos, foganatlan, és istentelen legyen, melly lélekisméreti furdalás nélkül visszavehető, sőt az anyaszentegyház boldogítására vissza is veendő szükséges — képen.

Hiszen a' szerződés nem egy pogány barbárral köttetett e? kinek sem földi urasághoz, sem alkuhoz a' keresztény fejedelmekkel joga nincsen, nem is lehet? Igazságos e a' frígyesei iránt mindenha változó, a' hitvallásban tántorékony, 's a' római székhez állhatatlan szerviai despotának tetszésére az egész napnyugoti igaz hivek' ügyét feláldozni, árúba bocsátani? Semminémü törvény helyben nem hagyhat illy szerződést, mert egy törvény sem engedi meg, hogy egy régi és többeket illető kötés más újabb és keveset érdeklő által feloldoztassék, hogy egy szent czél és eskü által megerősített szövetség más szentetlen által összetiportassék, 's egy világrész' boldogsága valamelly foltnyi földért áldozattá váljék. A' budai tanács' rendelése szerint a' hitetlenek ellen indított háboru nem csupán a' magyarok' háboruja az anatóliai és romá-

niai kóborlók ellen ; hanem ugy kell azt tekinteni, mint valamennyi igaz hivek' harczát a' keresztyénység' közönséges megtámadójira. Az Isten' helytartója e' földön, a' bizánczi birodalom, két szabad köztársaság, Franczia- és Olaszország' több fejedelmei, és fő urai a' magyarokkal együtt kötelezték le magokat az ellenségre; azért is minden féloldalu egyezés a' közügynek elárulása.

Az anyaszentegyház' méltósága és tiszte kivánja az eretnekek és pogányok' kiirtását, 's megóvni a' Jézus drága vérén megváltott lelkeket minden botlástól, és istenkáromlástól. Az egyház kötelessége minden keresztényt ótalmazni, fejének pedig tiszte átok alá vetni olly egyezést, melly azon czél ellen vagyon. A' pogány kóborlás és hatalom alatt szaporodott el ugy is a' Patarénok mirigye, 's a' görögszakadás Dalmatia, Albania, Bosnia, Szervia, Bulgaria és Thracia' földén csak nem kiirthatatlanságig el és meggyökeresedett; ezen országok' fejedelmei, és fő emberei már jobbára ezen méregben léledzenek, sőt sokan a' kereszttől el pártolván Mahomét' zászlójához szegődtenek. És ti magyarok meg erősíteni akarnátok e még ezen gyalázatos és kárhoztató romlásnak alapkövét békekötéstekkel, mellyet az anyaszentegyház kárhoztat, annak főpásztora átokkal üldöz, 's min-

den lélekisméretes, és becsületszerető keresztény megsemmisíteni tartozik?

Vajha dicső eldöditek', vagy csak sajátmagatok' elébbi erkölcseit visszavennétek, mellyek miatt ekkédig az egész keresztény világ mint becsületes, jámbor, derék, és fogadástartó nemzetet tisztelé becsülé a' magyarokat, 's örömest és bizodalmasan lépének velük mind a' keleti mind a' nyúgoti fejedelmek szövetségre. Vagy nem ti voltatok e, kiktől felszólíttatván a' bizanczi császár egész hadierejével kiindult, a' keresztczimert ezeren vállaikra vevék, a' királyok fegyverbe öltözteték országaikat, 's a' római pápa hetven vitorlából álló hajósereget küldött Hellespontra? Áh, mondani átallom, mindezek megcsalatkoztak bizodalmukban, reményükben, kivetkőztettek fegyvereikből, 's az istennek tetsző munkálatban teljesen meggátoltattak; 's ha ezen egyezést vissza nem huzzátok, az annyira magasztalt magyar név, becsület, hír, és tisztesség oda van örökre visszapótolhatatlanul.

Nincs tehát egyébb hátra, mint ama megnemállható, igazságtalan, és becstelenitő békekötést megsemmisíteni. És ha olly készek vagytok ezt tenni, milly hathatósan az igazság, tiszt és becsület szólít arra titeket, én, ime szavamat adom, mint szentszéki követ megvagyok ha-

talmazva a 'király' lélekisméretét az ugy is foganatlan eskütöl felszabadítani."

A' tanács nálunk legalább magyaroknál hallatlan, 's ha századunk' világánál nézzük, a' természeti 's nemzeti törvénnyel ellenkező, egy szabad, nemes lelkü néphez felette illetlen vala; de annál tántorítobbak a' körülállások: a' szónok' tekintete, a' századbéli vélemény, a' religyiói észfogások, a' pogányok ellen megrögzött utálat mindannyi hatalmas ösztönök a' szószegésre. Ide járult az idegen udvarok barátságára való számolás, 's a' hálandó érzelem, mellyel a' római széknek részvételeért a' pogány' megtörésében tartoztak a' magyarok. És mert a' cardinál mellett két hajós kapitány is ugymint a' burgundi és velenczei állottak, csak nem az egész gyülést ingadozásba hozták, 's a' még fiatal, a' politikában kevessé jártas, könnyen hajló, 's kevés önakarattal, és eltökéléssel biró király engede a' hatalmas, lélekkényszerítő szónoknak. Hunyadit' is iparkodott részére vonni a' követ, 's Ulászló bolgár királyságot igére néki. De hogy ezen igéret birta volna őtet a' megegyezésre, bár mit mondjanak irigyei, elnem hitethetem magammal. Mert ha valaha kedvezett valakinek az érdem, hír, köztisztelet, bizodalom, és a' belső zavarodás arra, hogy, nem

mondom, erőszakosan magához huzza, hanem megtartsa, és gyakorolja a' kezében álló fő hatalmat, az Hunyadi volt mint kormányozó, 's vágyakodott e valaha törvénytelenül a' királyi székre? Épen azon fényes igéretből, mellyet a' király tett vala néki, gondolni lehet, mennyire ellene volt Julián' tanácsának.

X.

Hunyadi a' királlyal kiindul Murát ellen.

A' sokaság' akaratjával tehát, és királyának készségével meg nem ütközhetvén Hunyadi is reá hajlott a' cardinál szavára, csak azon egyet kötvén ki, hogy Sz. Mihály havának elejéig halasztassék a' háboru' kitörése, míg tudniillik György visszaveszi várait, 's Fridrik a' Jiszkrával kötött fegyvernyugvást helyben hagyja. A' rendelt időre Orsovához kellett gyülekezniök a' hadaknak, 's onnét indulának el Románia felé.

De mindjárt a' táborozás' kezdete gonosz vala; mert György akár a' fogadás' tiszteletéből, vagy, mint gyaníthatóbb, önhaszna' tekintetéből frígytársukká lenni semmiképen nem akart, sőt Murátnak a' dolgot titkon tudtára adá, és Scanderbéget, ki 30 ezer emberrel sietett a'

magyarok' segitségére, nem eresztette által országán. A' tizezerből álló magyar sereget Ulászló vezérlé, 's ezen marokhad Gallipolig akart haladni, hogy az ottan álló hajósereggel egyesüljön. Nikápolynál Drakula vajda hódulását megtenni elébe ment a' királynak, midőn épen Hunyadi is 5000 erdélyi vitézeivel ott termett.

Elámult Drakula megértvén vakmerő szándékát a' csekély erőnek, 's a' hadi tanácsban kinyilatkoztatá ellenező véleményét. „Lehetetlen, monda, számolni a' jó kimenetelre illy kevés haddal, holott a' szultán vadászatra is nagyobb késéretben indul; 's mit lehet a' hanyatlékony bizánczi császárban bizakodni? a' genuai és velenczei kalmárok pedig nem haszon szerint mérik e, és tisztelik a' barátságot? ők bizonyára, ha kész jutalom kecsegteti őket, inkább a' szultánnal tartanak, mintsem egyedül a' közügyért munkát, harczot, veszedelmet türjenek a' magyarokkal."

Mondják, midőn Hunyadi a' lebeszélő vajdának ellene mondott, 's néhai hűtelenségét szemére lobbantotta volna, Drakula felhevültében kardot ránta reá, 's mert vakmerő tettiért fogság fenyegeté, pénzen, és 4000 katonán fiának vezérsége alatt váltotta meg szabadságát.

Darabos és szekereiknek járhatatlan lévén a' haemusi bérczsor, Duna' mentében folytaták utjokat, rongálván, hol lehetett, az ozman erőt. Az ellenséges hajókban huszonnyolczat elégettek, a' sumai, mahoráczi, petreczi, varnai, és galatai várőrizeteknek pedig hirdetésben kiadatott, hogyha váraikat a' magyaroknak hagyják, bátorságos kiséret mellett Ázsiába költözhetnek által. Engedének némellyek, a' varnaiak pedig, és petrecziek, mert ellene szegezték magokat, levágattak. Már Varnáról Gallipol felé váltottanak utat, midőn ime amaz olly rettentő, milly váratlan hír terjede, hogy Murát általszállott Európába.

Tudniillik a' mértékletes, igazságszerető, szótartó, az elmélkedő magányos élet' kedvelője, és az uradalmi fényt megunt Murát valamint György' hirnökétől a' békeszegést megtudá, fellobbant csalattatásán, 's jóllehet már készülőben volt általadni fiának a' szultáni méltóságot, bosszuja' eszközéül azt ismét megtartá. Hamar alkuba szállt az ázsiai lázadókkal, és siete minden seregeivel Hellesponthoz. Hol látván a' száz huszonnyolcz hajóból álló ellenerőt, melly a' szoros tengert elfoglalva birá, 's nem lévén eszközi az általkelésre, bosszujából, mondják, éltének véget akart vetni. De még is jónak tartá

elébb az ellenséget a' jó és gonosz tettek' hatalmas rugójánál fogva nyereséggel megkisérteni, 's a' kalmárkodó lelkü genuabélieknél nem tévesztté czélját. Ezek eleségtakarás' ürügye alatt elhagyák gallipoli állásokat, 's egy éjszaka oda kölcsönözvén Murátnak szállító hajójikat, negyven ezer darab aranydíjban ugyan annyi fej ozmant általtettek Európába, hitsorsosaik' és frígyes társaik' romlására.

XI.

A' varnai szerencsétlen ütközet 1444. *és Hunyadi' fogsága.*

Ferencz cardinál.ól tudósítatv n Murát átkeltéről a' magyarok eliszonyodának, 's Varnához fordulának vissza. Itt határoztatott meg, mint legalkalmasb helyen, Hunyadi' tanácsa szerint az ütközet' mezeje. Szent András' havának hatodikán már közelgete Murát a' magyarokhoz, 's beérvén őket négy napot töltött seregének elintézésében, és így ugyan annyi napjok volt a' magyaroknak is a' harczi készülethez.

Ulászló lábdaganatban szenvedvén Hunyadira bízta volt a' hadi rend' elintézését. A' szemügyes vezér jól vevé észbe, hogy a' törökhad

sokkal felmulja a' magyarok' számát, 's félni lehet, ne talán bekerítse őket. Azért jobbára lovagokból álló és ágyútalan seregét egy hosszu völgyben állította ki, mellynek balszárnya a' tengerre hajult, a' jobbik pedig egy hegyre emelkedék, puszta síkmező maradván hátak után. Közel a' tengerhez maga Hunyadi állott öt zászló lovassággal, kik két élü kardokkal harczoltanak, felebb Drakula' fiát rendelé oláhival; következett ismét egy sereg magyar fekete zászló alatt, azután Rozgonyi Simon' bandériuma, horvátországi bán Thalóczi Matkó' dandára, mellyet Frankó a' bán' testvére vezérlett, és Julián' keresztes vitézi, végre a' jobbik szárny' csúcsán a' hegyek felé János nagy váradi püspök szent László' lobogójával. Tartalék gyanánt a' második rendben kevés ugyan, de legvitézebb lengyel lovagokból álló testőreivel állott a' király szent György' zászlója alatt, mellyet Bátori István tarta. Mindenik szárny után sürüen elvoltak rakva a' tábori szekerek, mind, hogy martalékúl kitéve ne legyenek, mind pedig hátrálás' esetében szekérvár gyanánt használandók.

A' török csatarend több egymásután helylyezett nagy csapatokra osztatott. Legelől az ázsiai seregek állottak, utának az európai spahik; ezek után a' paizsos jancsárok, 's köztök

maga Murát elárkolva, utól a' tevék, és mindennemü tábori bútor.

A' gyászos emlékezetü csata szent András havának tizedikén kezdödött. Midőn a' készülő királynak felakarná tenni sisakját az apród, véletlenül földre ejté, 's gonosz sejdítésre gerjeszté a' körülállóknak ugy is nyugtalan lélekisméreteit. De nem kis borzalmára a' magyar hadnak, a' törököknek pedig reményre egymás tünemény adá magát elé. Azon pillantatban, midőn Murát a' szegedi békekötést egy dárdahegyre szuratván a' hitszegők' megbosszulására gerjesztené seregeit, egy hirtelenül felsüvöltő zivataros szélvész a' magyarok zászlóit rongyokká tépdelé, egyedül Ulászlóét kéméllvén meg.

Minekelőtte rohanó fuvatnék, kéré Hunyadi a' királyt, maradna helyén, míg ő jónak nem találandja kimozdulni, 's legott az első magyar lovas sorral vágtatva megtámadá az ázsiai lovagcsapatokat, részét szerte szóra, másokat az európai spahiak után vonódni kényszeríte. De mindjárt az első üzés' hevében rendelésen kivül az oláhok félre csaptak állásukból, megkerülték a' törökseregет, 's a' táborálláshoz érvén kifosztották a' bútorokat, tevéket, és császári sátorokat.

Midőn tehát Hunyadi az európai lovasságra készülne ütni, nem lelé a' Drakula' fiát oláhival. Visszanyargalt a' magyarok felé felkeresni őket, 's ott sem találván a' királyhoz méne, 's még egyszer kéré, tartalékul állaná meg helyét testőreivel, hogy a' talán visszafutandóknak paizs gyanánt lehessen, 's személye bátorságban maradjon.

E' rendelés után visszatére Hunyadi, és az európai spahikra vitte rohanó seregét. Sokáig nem válék el a' csataszerencse. A' romaniai spahik hírük' és erejüknek, 's hogy az ázsiabélieknél ragaszkodóbbak szultánjukhoz, derék jelét adták. Majd megfutamodának vissza el a' jancsárok' fekvéhez üzettetvén, neki bátorodának ismét, 's visszanyomák a' magyarokat táborhelyükig. De midőn vezérük Karazbég el hull vala, ezen veszteség és a' magyar lovashadnak uj rohanása zavarba hozá őket; elszóródva, vezértelen szaladtak, 's a' magyarok mindenütt nyomukban fáradhatatlanul üzték, öldösték.

A' harcz' kedvező folyamatja vetélkedésre, dicsvágyra, és harczi részvételre gerjeszté a' lengyel testőröket. Kezdék sürgetni Ulászlót „ne hagyná egyedül alattvalóját Hunyadit, 's a' magyarokat e' dicső nap' hirében kizárólag dicsekedni, im ahol áll Murát jancsárai között, 's mi

illendöbb, minthogy a' fejedelem fejedelemmel mérközzék? A' nem kétes diadal önkényt jő, érte az elszórott spahiak' futása, 's az ellenség' közfélelme kezeskedik."

A' hírszomju, tüzes király fellobbant, 's elhagyá magát a' bölcs előre látó tanács ellen ragadtatni. Ötszáz vitézeivel kimozdúlt állásából. Murát, midőn látná, hogy Ulászló' jöttére az európai spahik, kikben nagyon bizik vala, megzavarodva széledeznek, már futásról gondolkozék: de egyik agájának reábeszélésére önnön jó helyezetét, nem különben Ulászlónak csekély testőrseregét tekintetbe vevén elhatározá magát a' megállapodásra. A' lengyelek által ugrattak ugyan az árkokon, de sürüen tolongonak reájok a' paizsos és nyárshordó jancsárok, 's amazok elfeledkezének a' kevergés' tüzében urukról, személyes védelmükkel lévén egészen elfoglalva. Nem vették hamar észre, hogy a' messze beható királynak paripája szekerczecsapással nagy sérelmet kapván lovagostúl alá botlott, és Ulászló' feje elvágatott. Csak midőn már azt dárdarudra huzva szemlélnék, 's a' törökhadat örömzaj közt a' drága martalékkal szultánjokhoz sietni látnák, az elkeseredés, 's igaz hűség felveré utósó erejüket urok' testének megszabadítására; hanem két vitézen 's a' királyi zászlótar-

tón Bátori Istvánon kivül hirtelen tanácsadásuk' 's elszánt vitézségüknek áldozatáúl lettek.

Hunyadi épen a' spahiak' üldözéséből tére vissza a' magyartáborba felkeresni királyát, de nagy bámulására nem találá csak a' zsákmányozásból már ekkor visszatért oláhokat. Ezeket akará tehát helyből mozdítani a' táborhoz közelgető jancsárokra; de ők a' szerzett ragadmányon örülvén, ne talán azt kénytelenek legyenek kibocsátani körmeikből, gyalázatos engedetlenséggel hátat fordítván haza felé siettenek. Hunyadi, mert a' király' veszedelmét gyanítá, 's minthogy kevés seregével ugy is hiába erőködött volna a' toluló jancsárok' sokasága ellen, szinte az oláhok után futamásnak indult.

A' jancsároktól üldözött többi csapatok azonban a' szekérvár után vonulának meg, Hunyadira, kinek hollétéről nem tudtak, várakozólag. Murát cselt gyanítván a' dologban nem bátorkodott a' következő éjben megtámadni őket. Reggelre kelvén kémcsapatokkal megczirkáltatá elébb a' szekérvárat, 's mert hadirobajt nem sejdítettek, rohanást tön jancsáraival a' kevés és vezértelen hadra. Itt maradt a' hitszegés' szónoka Caesarini Julián, az egri és nagyváradi püspökök, 's az elébb megment Bátori István a' királyi zászlótartó. Keveseu elszóródva szaba-

dulhattak haza Bulgárián által, mások Macedónián és Albánián Scanderbéghez.

A' szultán nem vevé üzőbe Hunyadit igen meg lévén rongálva lovassága, különben is megvallá, hogy illy diadalt soha nem kiván magának. És csakugyan Thraciában és Romániában eleinte a' magyarokat tartották nyerteseknek, mert a' megszalasztott ázsiai és európai spahiak, valamerre mentek, lélekszakadva rettegést terjesztének magok körül, 's a' drinápolyi törökök már készülőben voltak minden bútoraikkal túl kelni Natóliába. Hunyadi két nap alatt a' lászloveczi révhez érvén átkele a' Dunán Havasalföldre. Drakula most kiönté ellene főtt mérgét, 's fogságba tetette.

A' nádor Hédervári Lőrincz hallván a' szerencsétlen esetet, a' király' halálát, és fogságát Hunyadinak, mindent eltitkolni törekedék, szerteküldözött levelekben hiresztelvén: „Élne még Ulászló, 's Lengyelországba futott volna." Drakulának pedig követ által megizené „ha Hunyadit ottan szabadon nem bocsátja, egész magyar és erdélyi erővel rajta üttet." A' megfélemlett vajda hajult a' fenyegető izenetre, 's tisztelkedő őrseregével az erdélyi végekig elkisérteté Hunyadit.

XII.

A' székesfehérvári és pesti gyülések 1445.

A' csapásra kedveszegett, királytalan, és pártokra szakadozott haza a' belső villongás' és Murát fenyegetései által elkerülhetetlen romlásnak vala kitéve, ha Hunyadi a' közbizodalom' és reménység' egyetlen tárgya a' szerencsétlenség után elhagyja lankadni bátorságát, 's bölcs előreláttással és mérséklettel a' vélemények' és indulatok' különségét nem egyezteti. Jelen volt böjtelő haván a' 1445diki fehérvári gyülésben, hol ideig tartandó kapitányok' kormányára bizatott az ország, 's ő néki Erdélyhez a' Tiszán tuli tartományt oda kapcsolák. De utóbb a' Pesten tartatott gyülésben mutatá meg kivált, mikép lehet okos tartózkodással az ellenfélt is magához édesgetni. Ő tanácsa vala, hogy László' pártfogói szinte mint ellenkezői megjelenjenek itten. A' Murát' új készületeiről szárnyaló hír az ebből támadt és a' fejetlenség miatt nevekedő félelem közkivánságot gerjeszte a' király — választásra, és pedig mint a' nádor' és több főemberek rebesgeték, önmagok közül, Hunyadira czélozván titkos szándékjokban, mások Lászlóhoz szítot-

tak; oligarchiát csak kevesen javallottak. De Hunyadi jól ismérvén, és szivén viselvén hazája' sorsát olly határozásokra nyujta javallatot, mellyek mind a' két felekezetet egyesítsék, még is a' nemzeti méltóságot és önállást Fridrik ellen bátorságba helyezzék. Az országos tanács elhatározá: „ha Ulászló szent háromság ünnepe után nyolcz nap alatt meg nem jelenend, László Albertnek fia lészen királlyá, de csak olly feltétellel, ha Fridrik őtet koronástúl visszaadandja a' magyaroknak. Különben minden viszonynak László és a' magyarok között vége szakad, 's akkor az ország királyról fog gondoskodni, ki elegendő lészen azt a' belső és kül ellenségtől ótalmazni." Addig is, míg ezt végre hajthatnák, illy rendelések tétettek:

Az egész ország hét férjfiu között kapitányságokra felosztatott. Hunyadi megtartá Erdélyt, 's a' Tiszán túl fekvő kerületet, vajdatársa Ujlaki Miklós a' Tisza és Duna közét, Rozgonyi György, Jiszkra János, és Pelsőczi Imre a' kassai tartományt kormányozák, Vág' mellékét pedig Ország Mihály és Szakolczai Pongrácz.

A' Fridrikkel tartandó alkudozásra, az országos jövedelmek', és hadi dolgok' igazgatására néhány főpapok és urak szinte mint az elébbiek mindenik felekezetből neveztettek, ugymint:

cardinál Széchi Dénes, Hédervári Lőrincz a' nádor, Hunyadi János és Ujlaki Miklós erdélyi vajdák, Rozgonyi György ország' birája, Gara László macsói bán, Mátyás veszprémi püspök, és Marczali Imre tárnokmester.

XIII.

Hunyadi' levele Eugén pápához.

Hunyadi, mielőtt Budáról a' törökvégekre figyelőben kiindulna, mint egy viszontagságokon felül emelkedett, erős, és istenben bizó férjfiu igy írt Eugen pápának: „Saját vétkeink, és az isten' igazságos itélete, nem hadi tudatlanságunk, nem az ellenség' szertelen ereje, és vitézsége győzött meg bennünket. De azért fájdalmamból annál inkább illik bátorságra emelkednem jövendőben. Büneink' súlyát megvallván erős reménységgel vagyok, hogy a' mi igazságtalanságunk' kemény büntetője meg fogja irgalmával vigasztalni a' szenvedőket, mellynek megnyerésiért az élet' örömeit feláldozni, 's a' haláltól nem rettegni teljesen elvagyok tökélve, és fogadom, míg isten kegyelmiből lehelek, erőködésemmel fel nem hagyok, meddig szerettem hazám' mély sebeit begyógyulva, 's gyalázatját letörölve nem

látom.“ Valóban, ha embert ismérni akarsz, méltóbb őtet balsorsában, mint a’ szerencse’ karjain figyelemre venned. A’ nagy csapás csak magas nagy lelkeket nem törhet meg.

XIV.

Követek mennek Bécsbe Fridriket László’ kiadására sürgetendők 1445.

Míg azonban Hunyadi az alsó végeknél mulat, ’s Hédervári, elébb valami bizonyost akarván tudni a’ törökök’ készületeiről, halogatja a’ kinevezett követek’ küldését Fridrikhez, felboszonkodván ez Köszeget víni, és Budát fenyegetni kezdé. Látván a’ nádor a’ dolog’ fontosságát rendeléseket tön a’ választottság’ kiindítására. September’ utósó napján tartotta Bécsbe menetelét a’ fényes magyar követség 500 lovas, és 24 hintó kíséretében, mellyek közül néhány a’ kis fejedelem’ és korona’ elvitelére valának rendelve.

Nem vélem bővebb előadásra érdemetlennek ezen követség’ mivoltát, mert belőle, mit lehete utóbb várni, ’s Fridrik’ halogató elméje nyilván kitetszik, ’s mert Hunyadit nagy feltételeiben nem keveset, és hosszas üdőre hátráltatá.

Fridrik a' követség' elfogadására a' város' kapujáig mene. Melly alkalommal Ujlaki, gazdagabb, mint sok korabéli királyok megvető gőgjéről nyilván tanuságot, és talán Fridrik' megátalkodására is nem kis okot adott. Mert midőn követtársai tiszteletüket tennék, ő a' fejedelem' jelenlétében lováról sem szálla le.

A' fortélyban ügyes német tanácsosok mindent elkövetének, hogy a' magyar küldötteket a' reájok bizott kivánságról lebeszéljék, 's Fridrik egyenest megtagadá kérésüket, „a' gyermek, ezt vetvén ürügyül, gyenge lenne még az országlásra, Erzsébet kizárólag ő reá bizta volna gyermekét, a' pártoskodás' dühe Magyarországban nem igérhet kezeskedést a' kisded bátorsága mellett, második koronázásra szükség nem lévén minek adná ki a' koronát is? legtanácsosb azért felhagyniok a' kora kivánsággal.“

A' kérésben állandókat el nem mulatá felséges kedvezéseivel, és a' mire hajlandónak vélé a' magyar büszkeséget, hiu dicséretekkel édesgetni, akaratjára vonszani. Szécsi és Gara mint régi pártfogói Lászlónak a' német tanácsba meghivattak, mindannyiakat a' fejedelmi asztalhoz alkalmaztaták, 's elékbe terjeszték: „Rajtok állana minden, a' hon lévő rendek készek lévén megnyugodni végzésükön.“ Bőven kecsegteték ő-

ket a' legfényesb igéretekkel: „Bizonyosan, mondának, ha majd László felserdűl, 's átveszi a' kormányt, Szécsit, ki őt megkeresztelte, a' veszprimi püspököt, ki attyának hiven szolgált, Ujlakit, ki őtet koronázáskoron önkardjával átövezte, a' mindenkor hű Jiszkrát, 's a' Zsigmondhoz elannyira ragaszkodott Marczalit méltóságokkal és jövedelmekkel királyiasan meg fogja jutalmazni.“ Emlékezteték őket az örökösi jog' szentségére, 's a' magyar, cseh, és austriai tartományok' összeköttetéséből háramlandó haszonra; ellenben, ha magok közül választanának fejedelmet, a' pártütéstől, austriától, és a' törököktől méltán tarthatnak. Aeneas Sylvius pedig a' római király' nevében csak nem nevetségig sürgette a' dolgot „ha beteljesednék, így monda ő, azoknak tervük, kik szabad köztársaságot akarnak állítani, oda lesz a' nemesség, ugymint a' királyi szék' egyetlen oszlopa, mert akkoron majd polgárok, kézművesek, és kalmárok uralkodnának.“ Holott ezen gondolat az oligarchiára hajlandó magyaroknak talán eszükbe sem jutott.

A' sok mentegetés, és halasztó igéretek után ügyvégezetlen hagyták el Bécset a' követek, 's midőn a' többiek Laxenburgba mennének tiszteletére a' kisded herczegnek, Ujlaki velük tarta-

ni nem akart, 's a' nógatóknak igy felele: „Nem tudom még, ki lészen királyom, én azt a' gyereket nem tisztelem, míg királyomnak nem szólíthatom."

XV.

Czillei Ulrik elkezdi Hunyadi ellen áskálódásait.

Czillei Ulrik már ekkor mélyebben kezde béfolyni a' magyarok' ügyébe, 's mint bojtogatója Fridriknek a' magyarok ellen meg akará mutatni, milly szükségük lehet még reájá. De mivel nálánál senki nagyobb gyülölője Hunyadinak és nemzetségének nem vala, 's azután gyakran kell majd felőle szólanunk, rövid rajzát a dom személyének 's erkölcsének Fessler után.

Ő a' régtől virágzó és fényes czillei ágból származott, 's az austriai fejedelmekhez rokon vala, még ötven esztendős korában is teljes ifjui hiusággal, magas termetü, előrenyomuló mellü, csontos, szikár, vékony czombu, sáppadt arczulattal, szemők, vérszomjas pillantatu, 's tompa hangu. A' mellett kevély, állhatatlan az indulatokban, mindég foglalatos, és munkatürő, 's még is a' testi örömre annyira hajló, hogy dolgaiban volt e fáradhatatlanabb, vagy telhetetlenebb a' gyönyörökben, megmondani nem

lehet. Magába zárkozni, 's mint czéljára vala, szót adni és szegni, hűséget tettetni, ismét hűtelenné lenni egyiránt képes vala. Az idegen birtok' rablója, a' magáénak fecsérlője, kész szónok, az alattomos, ravasz, és kétes oldalu fogásokat tanácsadásiban, és felvett dolgaiban felettekép érté.

Már Albert alatt mint csehországi kormányozó pénzen és minden gonoszság' megengedése által kezére akará játszani a' királyi méltóságot, de hivatalától megfosztatván, hogy kiürült kincstárát tölthesse, rablást üzni kezde, 's Ulászló az elfogottat bezáratá, 's csak hűségfogadása, és huszonnégy kezes mellett bocsátá szabadon. De bosszuja meg nem szünt, csak tárgyát változtatá, Hunyadinak és a' magyaroknak épen nem lévén barátjuk.

Ekkor birtokaitól nem messze ketten vetélkedének a' zágrábi püspökségen, Csupor Demeter knini püspök, és Zok Benedek zágrábi kanonok; ez Ulrikhoz folyamodott, 's mindjárt késznek találá a' közbenjárásra; a' máséra vágyakodó tudniillik a' peritélés' szine alatt legalkalmasban tölthete erszényét és bosszúját. Horvátországnak sok várait annál bátrabban elfoglalá, mivel Hunyadi most távol vala, sőt némelly vak hír szerint a' törököktől megöletett.

XVI.

Hunyadi gondoskodván az ország' bátorságáról megveri az ozmanokat.

Több sikerrel a' köz jóra, 's a' török gőg' megalásására fáradozott azonközben Hunyadi. Pestről elmente után minden iparkodását arra fordította, hogy a' délkeleti magyar földön a' csendességet és rendtartást helyre hozza, 's megállapítsa. A' vármegyékben gyűléseket tartatott, hol leginkább az erőszakoskodókra hozott törvényeket sürgeté, 's ezek' általhágóira köz akaratu megfenyítést rendele. A' biharvármegyei gyűlésben mint elölülő kinyílatkoztatá, milly szükséges lenne a' Varnánál elesett János helyett olly püspököt ültetni a' nagyváradi székbe, kire a' haza és őmaga bátran bízhassa magát, mert Nagyvárad Erdélynek kulcsa lévén ő a' törökökre nem harczolhatna, ha csak háta megett egy hiv őr lest nem áll a' püspöki széken. Ezen méltóságra Žrednai Vitéz Jánost derék erkölcseire nézve ajánlá különösen a' rendek' pártfogásába. A' rendek Hunyadit mint első védőrüket isten után üdvözlék, 's elhatározák, hogy ajánlását a' római szék előtt pártolni fogják.

Innét Erdélybe, 's itt hamar sereget gyüjtvén tovább el Havasalföldre siete, Drakulán, ki a' magyaroktól elpártolván Muráthoz állott, bosszuját tölteni. A' hivtelent elüzé országából, 's helyette Dánt állítá. — Égvén kivánságtól a' tavali év' szégyenének letörlésére, Nikápolynál a' pápa' admiráljával Ferenczczel, ki könnyü hajókkal jöve fel a' Dunán, és a' burgundi herczeg' hajós kapitányával összejött értekezni felőle, ha nem lehetne e a' török birodalom' mostani állapotjából valami hadi szerencsét remélleni. Murát tudniillik már másod izben szándékozott lelépni császári székéről, hogy Magnesiában magányos életet éljen, 's birodalmát fiának adja által. Ugyan e' miatt felzendültek az európai jancsárok, 's Murát szándékát változtatván visszatért egész hatalmában, 's elnyomá a' katonalázadást. Igy a' nikápolyi feltételből ugyan semmi nem lett, de Hunyadi még is talált alkalmat a' magahitt pogányságnak megalázására. Mert a' a' varnai ütközet után némelly rabló csapatok a' Duna' jöttében felnyomultak, 's nem messze Szarnótól tábort vertek, honnét már Szeremet, már Slavoniát pusztítani kiki ütöttek. Hunyadi saját költségén szedett zsoldosait gyorsan ellenük vivé, 's a' Száva' jobb partján találkozék velük. Itt a' törökök' erős állásáról tudósíttatván hadi

csallal készült megtámadni őket. A' rohanásra rendelt éjszakán nyugton táborozók' módjára sok felé tüzet rakatott a' Száva' partjainál. Az ozmanok semmi gonoszt nem gyanítván álomnak eredtek. Azonban az éjnek első szakán egész hadával megindult Hunyadi, 's egy kevessé a' tábortól távolabb által kele a' Száván. Hajnal előtt a' töröktábort már hátulról megkerülé, hol az ozmanok mély álomba elmerülve voltak. A' véletlenül rajtok ütött magyarság' ríadása inkább halálra, mint harczra ébresztette őket. Sem bátorságokban, sem a' futásban nem lelnek a' megzavarodott pogányok menedéket, mindenütt és mindnyájan halálba ütköznek, 's a' szávamelléki vérengző éjszaka megboszulja a' varnai veszedelem' napját.

XVII.

Húnyadi egyesül Ujlakival, és ország' kapitányának neveztetik 1446.

Hirül esvén azonban Hunyadinak, hogy Czillei Ulrik elfoglalta 's pusztítja Horvátországot, sietett, visszatérni. E' fejetlen és visszavonó korban leginkább a' nádor' bölcseségének tulajdoníthatni, hogy olly önerejü, és nagy tekin-

tetű férjfiu, millyen Hunyadi vala, a' polgári főkormányra léphetett, és igy a' törvényes fejedelem' jogait az oligarcháktól, a' hazát külső és belső ellenségeitől megmenté. A' politikai fortélyokban nem járatlan nádor most készakarva hireszteli, hogy Hunyadi Nikápolynál a' burgundi herczegnek egyetlen fiát hivta volna meg a' magyar királyságra. Ezzel, bizonyos, elsőben Fridriket akará ijeszteni a' gyermek' letartóztatása miatt; főczélja még is az vala, hogy a' felső hatalmat az ország' kormányozásában Hunyadinak megszerezze. Senki nem állt inkább ellenére e' dolognak ama hatalmas és tisztvadászó Ujlakinál, Hunyadi' vágytársánál. Azért is a' nádor készantag halogatta összehíni a' rendeket, ne talán Ujlaki Miklós, ki olly gőgösen viselé a' kisded László iránt minapában magát, önrészére pártokat szerezzen. Ennek megelőzésére Hédervári követeket bocsátván Hunyadi elébe megizené: „Milly szükséges lenne a' mostani környülállásokban Podiebrad' példájára egyedül magára venni az ország' kormányát. Mert hogy a' főhatalom kettönél nem lehet, a' csehek szolgálhatnak tanuságúl. Senki nem állana utában, mint a' fenhéjázásáról ismeretes Ujlaki Miklós, ki azért törekeszik Lászlót az örökségből kizár-

ni, hogy magához vonja a' felső hatalmat. Ettől kellene tehát leginkább tartania."

E' hiradásra Hunyadi Debreczenben megállapodott, alkalmasint azért, hogy valami derék kisérettel jelenhessen meg a' rendek' gyülésében. Ekkor már a' pápa Vitéz Jánost a' leghizelkedőbb kifejezésekkel Hunyadi iránt a' nagyváradi püspökségben megerősitette.

De Ujlaki megismérvén, hogy Hunyadi nélkül ő semmi sem, vagy csak keveset, mellette pedig és vele sokat tehet, egykori vitéztársának elébe mene, 's a' két főember' összejövetele határozá el Magyarország' sorsát. Hunyadinak tanácsa vala: „A' török háboru, Ulrik, és belső visszavonások miatt nem kell László ellen kinyilatkozni, hanem az elébbi országgyülés' végzései a' kis herczeg' és korona' kiadása felül végre hajtassanak Fridrik ellen. Az egész ország' ereje kevés kezekben, csak ő kettejükében legyen." — Ezen egyezés szerint titkon követeket küldének Fridrikhez azon kinyilatkoztatással: „Hogy ők mindketten Lászlónak hivei, a' burgundi herczeg felül terjedezett hír hamis, 's ők a' fejedelem' javára a' főhatalmat kezükhez akarják venni, hogy mindeneket meghódithassanak neki. Ha Fridrik nem ellenkezik e' dologban velük, a' többi alkudozásokat is a' herczeg'

és koroná' kiadásáról viszonyos megelégedésre el fognák végezni." Intésükre azután böjt más havân 1446ban gyülést hirdete a' nádor Székesfehérvárra, mellyben a' két férjfiu is megjelent. Itt Ulrik' megfenyitésére minden halasztás nélkül hadi készület rendeltetett, mellynek végrehajtására Hunyadinak országkapitányi nevezet alatt a' katona szedésre, és hadviselésre teljes hatalmat adtanak a' rendek.

XVIII.

Ulrikot szorongatja, és Fridrik' tartományaiban pusztít.

Hunyadi most is megmutatá, hogy ő egy derék vitéz férjfiu, kire a' hazának' legfontosb ügyét bizni lehet. Hamar idő alatt tizenöt ezer vitéze volt. Ezekkel megvette először Sz. Györgyöt, Varasdot pedig, mivel hamarjában ki nem víhatá, felégette. Feisztriczet, hová Ulrik' vezére Vitovecz huzta volt magát, bekerítette, 's a' lakósokat kettős rohanással és lánggal szorongatta. Azalatt Székelyt, ki vele rokonságban vala, Czille' vidékeit pusztítani küldé, 's ő Vitoveczzel néhány napra fegyvernyugvást kötött, mellynek elmultával tovább járatván táborát az

áradó Drávát Pettau mellett négyszer lovasaival átusztatá, 's mert Vitovecz most ezen várba huzódott, elpusztítá Dráva' és Mura' közét, 's Csáktornya' vidékét, elfoglalta Kapronczát, 's a' Czillei grófok, Fridrik és Ulrik, kénytelenek lettek békességet kérni, barátságot és hodolást igérni a' magyar koronának.

E' hadviselésben Fridrikkel is akará sejdíttétni Hunyadi, mi érheti még őtet a' herczeg' marasztalása miatt. Midőn a' magyarhad Czille' vidékein pusztítana, addig más csapatoknak Fridrik' tartományában kellett szerte kóborolniok. Pettaunál a' borlini várnagy Hunyadi ellen vetette magát, háromezer markát kérvén az általmenetért. Minden felelet nélkül megtámadá' őtet Hunyadi, 's karddal nyitott seregének utat. Ugyan igy jártak vele a' pettaui, marburgi és grátzi várnagyok, midőn őtet a' Dráván általbocsátani nem akarnák.

XIX.

Rákoson ország' kormányozójának választatik 1446.

Diadalmi koszorúsan jelent meg Hunyadi a' közgyűlésen, melly a' főpapok', urak', neme-

sek', és városiak' nagy sokasága miatt Rákosmezőn tartatott. Hálaöröm zengett a' törökök' és Czilleiek' megalázójának. Pünköstre már e' következőkben egyeztek meg:

Egy kormányozó választassék, ő igazgassa az országot, míg felnő a' király.

Hogy annál szabadabb lehessen a' választás, minden főurak mondjanak le eddig viselt hivatalaikról 's még ezen gyülésben minden méltóságokra új választás legyen.

A' papok és főurak között minden eddig történt ollyas határozások, és összeköttetések, mellyek vagy a' haza' javának, vagy az utóbb hozandó országos végzéseknek ellenek valának, megsemmisittessenek. — E' végzésre hihetőképen azért ada a' fortélyos eszü Hédervári alkalmat, hogy Hunyadit azon egyezéstől, melly szerint Ujlakit nem régiben kormányozótársának vevé, felmentessék. —

Az utóbb hozandó végzéseknek kiki önkényt engedelmeskedjék.

Míg a' gyülés tartand, minden várfoglalások szünjenek meg, 's adassanak a' várak tulajdonosaiknak vissza, valamint a' papoknak elfoglalt jószágaik is. A' polgári háboru alatt épült várak, ötöt kivévén, mellyek az 1445diki gyülésben birtokosaiknál meghagyattak, 's mel-

lyeket minden vármegye saját védelmére megtartani, 's őrizettel megrakni hasznosnak talál, rontassanak le. Kapitányaik azon szabad városoknak, mellyekben foglaló seregeik valának, nagyjaik azon váraknak, mellyeket le kell huzni, haza ne bocsáttassanak e' gyülésből, míg a' hozott rendelést végre nem hajtják. — Ez által akarák Jiszkrát, és cseh alvárnagyit lefegyverkeztetni. Ezen öt előljáró-pontok' megtartására az egész gyülés igy esküvék: „Isten minket úgy segélljen, úgy nyerjen nekünk szüz Mária irgalmat, minden szentek úgy esedezzenek értünk; az úrnak szentséges teste utósó napunkon úgy váljék üdvösségünkre, a' föld úgy vegye be tetemeinket, 's harmadnapra ismét ki ne vesse; ivadákainknak magvok úgy soha ne szakadjon, az utósó itéleten az isten' képét úgy lássuk, az örökkétig tartandó pokolban úgy el ne temettessünk; valamint mi mindent, a' mi az ország' boldogulására meghatároztatni és rendeltetni fog, hiven megtartunk, semmit ellene nem inditunk, 's hogy valami tétessék ellene, meg nem engedjük."

Következett a' kormányozó' választása, 's ki lehetett e' méltóságra érdemesb és alkalmatosabb Hunyadinál? Törekedtek ugyan Gara és Ujlaki e' fényes hivatalra, 's irígy szemekkel

nézték Hunyadi' felmagasztaltatását a' nemtelen lelkű Czilleiek: de hogy ő méltatlan lenne reá, 's hogy arra nem termett volna, sem ezek sem amazok meg nem mutathaták. Köz örömtaps fogadá a' választás' kihirdetését. Hunyadi eleinte akár vágytársainak tetszésül, vagy inkább valódi szerénységből a' neki itélt méltóságot vonakodott elfogadni, de sürgeték őtet: „Ő is esküdött volna, hogy kész lesz ezen gyülés' minden rendeléseire állani." Hajolt tehát a' közakaratnak, de ezen kinyilatkoztatással: hogy erejéhez képest örvend szolgálni hazájának, hanem útmutatást kíván, melly szerint kelljen tisztében eljárnia, ne talán megszegje valamiben esküvését.

Az útmutatás megtétetett, ellévén határozva: hogy az ország' kormányozója királyi hatalommal birjon, minden királyi várak és városok nyitva legyenek előtte, a' fontosb esetekben ő maga vezérelje a' hadakat, 's tartsa a' törvényszékeket. Még is a' királyi adományban, a' büntető törvényben, az egyházi méltóságok' kinevezésében, és a' korona' jövedelmeinek igazgatásában némínémüképen megvolt szorítva hatalma.

MÁSODIK SZAKASZ.

Hunyadi János mint kormányozó.

I.

Drakulát megbünteti. Fridrikkel alkudozik. A' pápához ír.

Alig vette fel Hunyadi a' fényes méltóságot, már a' gyülés alatt két dolog akasztá meg tanácskozásaiban. Elsőben ugyan hirül hozák, hogy Murát elüzvén Dánt Havasalföldről Drakulát mint hiv frígyesét állította helyébe. Másodszor: Fridrik a' rendekhez intézett levelében fenyegetözöleg panaszkodott, hogy Hunyadi a' Czilleiek ellen viselt háboruban több stájerországi birtokait elpusztította. Hunyadi elég alaposan mentette magát, szóval ugyan a' gyülésben, írásban pedig Fridrik előtt; de egy úttal a' rendek' elébe terjeszté, milly szükséges lenne a' hazának kül-

ső és belső irígyei ellen hathatós rendszabásokhoz nyúlni.

E' végre legott egy rendkivűli segédadó vettetett ki, különös adószedők rendeltetvén beszedésére. Tetszett követeket is kinevezni, kik még egyszer próbálnának Fridrikkel a' minapi feltételek iránt alkudozni. Végre minden hivatalok betöltettek, 's ez ügyben a' kormányozó bölcs előrelátással mind a' két felekezetbeliekkel olly kedvezőleg bánt, hogy szép egyezés kezde uralkodni az országban.

A' gyülés után Erdélybe méne Hunyadi, 's Vajda Hunyadon szálla meg. Innen hatalmas és gyors rohanással a' törököktől visszahelyezett Drakulára siete. Egy derék ütközetben megveré az ingadozó hűségű vajdát, 's midőn ez szaladásban keresne menedéket, fiastul elfogatá 's mindkettejüket Tergovistye' piarczán lenyakaztatá. Az elüzött Dán ismét hivatalába tétetett, 's István moldovai vajda is kész lön ottan a' hűségfogadásra, és barátságra.

Rövid idővel történtek ezek, 's a' kormányozó ősz elején már visszatért. A' követek is megérkeztek Fridriktől, de egyezés nélkül. A' halogató fejedelem' válaszakint „a' koronának a'

herczegnél, a' herczegnek pedig nála kelle maradnia. A' magyar várakat, mint mondá, viszsza nem adhatja elébb, míg Erzsébet' adósságai ki nem fizettetnek. Egyébiránt a' dolgot fegyver válassza el." E' reménytelen válaszra Lászlónak leghivebb pártfogói is megilletődtek, 's az egyenlő nyomásnak szokott következése, ugymint a' szoros egyetértés kapcsolta össze a' rendeket, mellynek fentartására, 's megerősödésére Hunyadi semmit el nem mulasztott.

Innét a' pápához írt az egyházi méltóságok' ügyében. Állhatatosan sürgeté, hogy a' zágrábi püspökségre senkit mást Csupor Demeteren kivül tenni nem lehet, kit még Ulászló mint ezen hivatalra legérdemesb és igen alkalmatos férjfiut kinevezett. Azt is megvallá őszintén a' pápának, milly nehéz lenne néki az egri püspökségre ajánlottak, ugymint Hédervári László szent mártonyi apát, és Debrentei Tamás veszprimi prépost között választást tenni, melly miatt kénytelen a' püspöki kinevezést továbbra halasztani. Tudniillik az elsőnek pártfogója volt a' nádor, a' másiké Ujlaki, 's mindeniknek voltak pártolói, és szószólói. Hunyadi tehát szükségesnek tartotta senkit meg nem bántani, ne talán a' nehezen megszerzett egyesség ismét felbontassék.

Ezen levél nyilván hirdeti Hunyadi' okosságát és kormányozó eszét. Mert jóllehet ő a' latán nyelvben keveśsé vagy épen nem vala jártos, de az által eléggé megmutatta bölcseségét, hogy derék férjfiakat, mint Vitéz János, választa maga mellé a' nélkül, hogy öntehetsége szenvedne, vagy azok homályt vonnának reája.

II.

Fridrik ellen hadat indít.

Mivel tehát Fridrik, mint felebb említve volt, a' herczeg' kiadásáról semmi kedvező választ nem oda, erővel kellett megkisérteni vonakodását. A' kormányozó jónak itélé előbb az austriai nemességet, magát Bécsvárosát is, mint közös ügyben lévőket, a' maga részére birni, vagy legalább reá vonni, hogy a' háboruban részt Fridrikkel ne vegyenek. De minthogy Kochheim János, kihez a' követség intézve vala, a' jövő tartománybéli gyülésig halasztá feleletét; szent Lukács' innepén kihirdettetett a' háboru Fridrik ellen, 's ugyan az nap tudosítá Hunyadi hivatalosan a' pápát, és velenczéseket. A' papság leginkább panasz néven vette Fridriktől, hogy ő jövedelmeinek öregbitésére a' győri székes egyház

körül mindenféle gazdasági ólakat, szeresboltokat, és tánczpalotákat állíttatott, 's a' szent hely' megfertőztetése által botránkozásokra nyujta alkalmatosságot.

Hunyadi tehát alsó Austriát, mint László' örökségét megkémélllvén, tizenötezer emberrel rajtok ütött Fridrik' tartományain, Stájerországon, Karinthián és Carniolián, a' bástyátlan városokat és falukat tűzzel pusztította, 's minthogy az ellenség szűkölködött a' lovasságban sehol ellenállókra nem akadt. A' mi kevés labanczsága vala, bévonult a' várakba, mellyeket Hunyadi nem lévén ágyúi ki nem víhatott, egyetlen Hornsteint vette meg rohanással, és felpörkölte. A' kora havazás és fagy nem voltak képesek gátolni őtet feltételében. November' hetedikéről adott levelében meginté a' már összegyülekezett austriai rendeket, hogy Fridriknek önhasznuk, és László örökös urok ellen segítségűl ne legyenek. A' rendek válaszolásokban még egyszer alkudozást javallának a' római királlyal, minthogy ennek részint zálogi, részint kárpótlási tekintetből a' visszakivánt magyar várakhoz joga lenne.

Azonban, míg Fridrik semmit engedni nem akar, sőt Bécsben készületeket tévén a' gyűlést és várost részére hajtogatja, 27. Nov. tábort

járata Hunyadi Ujhely alá, 's mielőtt a' vívás-hoz fogna, még egyszer írt Bécsbe a' rendek-hez, 's a' város' tanácsának. A' sürgetésre De-cember' elején megjelentek Hunyadinál a' bécsi követek: Czillei Ulrik, Schlik Gáspár, Ein-czinger Ulrik, Stahrenbergi Rüdiger, és Wald György, azután a' bécsi biró, és néhány város-tanácsosok. Hunyadi mindenek előtt kiváná: Minthogy Fridrik Győrt nem zálogban, vagy kárpótlás' fejéből, hanem elárulás által birja, a' jövő év' első Februariusáig Győr' városa és vára a' püspöknek, és igy a' magyaroknak is általadassék. A' végrehajtásért Czillei Ulrik becsületével és birtokaival kezeskedjék; 's ha ezen feltétel nem teljesül, minden horvátországi birtokai pusztittassanak el. Mihelyest pedig Győr általadatandik, azonnal mindenik részről nyolcz biztos két római követ közbenjárásával intézze el a' pert Fridrik és a' magyarok között.

Fridrik a' kötött alkuban most sem akart egyezni; de minekutána Hunyadi a' halogatásra felgerjedvén alsó Austriára ütött, 's Fischament' vidékét pusztította, el végre késznek ajánlá ma-gát Győrnek visszaadására, de csak bizonyos kö-tések alatt, mellyeket egy utóbbi összejövetel-ben fognának elhatározni; ezt a' kormányozó helyben hagyá, 's a' közelitő Januariusban Já-nos cardinál közbenjárásával kelle tartatnia.

III.

Moldovába seregeket, Fridrikhez követséget küld. Gara László nádor. 1447.

Azalatt Hunyadi olly rendeléseket tett, mellyek szerint az oláh és moldovai vajdákat a' magyar koronának fogadott hűségben megtartsa, és megerősítse, és mivel az alsó végekre intézte volt útát, Vitéz Jánosra bízá, hivná össze a' rendeket, viselné személyét a' gyűlésben, 's az alkudozó követek' elküldéséről gondoskodnék.

A' követségben küldendő főszemélyek előbb Budán gyülekeztek 1447dik ezst. elején, 's innét indultak el Bécsbe. Hunyadi már ekkor Temesváratt vala, innét Csupor Pétert egy derék haddal Moldovába küldé, hogy Pétert a' magyarokhoz szitott, 's most megöletett István vajda' fiát attyának fejedelmi székébe visszahelyheztesse. Kivánsága szerint esett meg a' dolog, 's a' méltóságba behelyezett Vajda egy várat engede által a' magyaroknak, mellyet legott magyar őrizettel és lövőszerekkel megrakatott a' kormányozó, hogy itt is legyen hová vonulnia, ha jövendőben a' törökök ellen munkálkodni fogna.

Nem hasonló sikerrel fáradoztak a' bécsi követek. Fridrik ismeretes mentségeivel jött megint elő, sőt a' főmagyarokból többet részére hajtott, 's Hunyadi ellen bojtogatta, és igy végzéstelenűl tértek ismét a' követek Budára, hol már ekkoron a' kormányozó is jelen volt. A' boszonkodás, hogy az egyezéshez oda lett minden reményük, eleinte igen nagy vala: még is, minekelőtte további végzést tennének, Böjt' más havára országgyülést hirdettek, mellynek némelly rendeléseiből kivehetni a' nagyok' irígykedéseit Hunyadi ellen.

A' sok hiu alkudozások után végre fegyvernyugvás köttetett Fridrikkel, 's Győr visszaadatott a' magyaroknak, de a' többi várak tovább is idegen hatalomban maradtak.

A' csekély nyereséget csak hamar nagyobb veszteség követé, mind Hunyadi' mind az egész haza' részéről. A' kormányozó' legszorosabb barátja, bölcs tanácstársa, a' belső egyesség' és összefogás' éles eszü eszközlője, a' polgári igazgatásban leleményes Hédervári Lőrincz a' nádor meghálálozott, annál nagyobb kárral, hogy Hunyadi utóbb Gara Lászlót vala kénytelen hivatalába állítani, reméllvén általa mint a' Cziliciek' rokona által czéljának szaporább elérését, a teljes belső nyugodalmat, és a' herczeg' kisza-

badítását; de mikint a' következés megmutatá, fegyvert nyujta ellenségének önmaga' és nemzetsége' fejére. Gara helyett slavoniai bánná Székely János Hunyadi' rokona tétetett. Budavárát pedig, mellynek eddig a' nádor volt várnagya, a' kormányozó' hatalmára bizták a' rendek, minthogy úgy is ő néki minden várakba szabad a' bemenetel, 's ő legjobban tudná védelmezni.

A' Fridrikkel kötött fegyvernyugvás helybenhagyatván Vitéz János szónoksága alatt egy kiküldöttség neveztetett, 's a' jövő évre egy nagy hadviselés határoztatott meg a' törökök ellen.

IV.

Készületek a' török háborúra. A' Czilleiek nyugtalankodnak.

A' török háboruban telt Hunyadinak minden kedve. Octóber' közepén már alsó Magyarországban vala. Követei még azon ősszel mindenfelé sürögtek a' keresztény udvarokat részvétre felbiztatni. Különösen a' most választott pápához ötödik Miklóshoz a' krakói dékánt küldé, kiben Ulászló' idejétől különös kizodalmát helyheztette. Jelenté általa szerencsekivánását, és a' magyar

nemzet' hajlandóságát, részvétre kérvén egyetemben a' török háborúban. Ugyan ez ügyben Istvánt zengi grófot Alfons arragoniai királyhoz küldé. A' nemes feltételnek irígye Ulrik Hunyadinak szándékáról legott tudósitá Murátot, de a' csatamegunt szultán a' fondorlónak reménye ellen békeköveteket külde a' kormányozóhoz, ez pedig feltételében állandólog elhatározó válasz nélkül bocsátá vissza őket.

A' Czilleiek azonban Hunyadinak bosszuságot, és feltételeiben akadályt szerezni mindenképen rajta voltak. A' zágrábi káptalant a' Hunyaditól kinevezett püspök Csupor Demeter ellen felbujtották, 's Ulrik' kedvenczét Zok Benedeket kéreték velük. És valóban amaz elüzetvén mint számkivetett Vitéz Jánosnál tartózkodott, emez pedig bitangolta a' püspökséget. Míg Hunyadi eziránt a' római curiával értekezék, Székely Jánosra bizá, hogy Ulrik merészkedéseinek gátot vessen. De alig ért Székely oda, már két felekezetre oszlott meg az ország. Egyik Székellyel tartott, 's Garán gyülekezett; a' másik pedig azt vitatá, hogy még Zsigmondtól választott bánja Slavóniának Ulrik lenne, 's Zágrábban tartotta gyüléseit. Ezek Székely ellen panaszlevelet a' legdurvább vádokkal teljeset küldöttek a' magyar rendekhez. Hunyadi tehát a'

nehezen szerzett belső egyesség' fentartására, 's ne talán a' török hadviselésben gátoltassék, a' közjóért félretévén a' személyes tekintetet nem erőteté a' dolgot, 's a' püspöki pert a' római szék' elintézésére hagyá.

V.

Pesti gyülés. Külső országi követségek.

A' jövő 1448dik év' Pünkösthavában Pestre gyüjté a' rendeket, részint a' török háboru felől végezni, részint a' békeköveteknek, kik ekkor épen Fridrikkel alkudozának, útmutatási rendszabásokat adni. Hogy a' közelgető háboruban annál foganatosban munkálkodhassék, ismét felvállalá az erdélyi vajdaságot, mellyet a' mult évben Pelsőczi Imrére bizott volt. Ugyan ez okból Ujlaki Miklós egészen új méltósággal tiszteltetett meg, a' kormányozó' helytartójává lön, 's tisztévé tétetett, míg Hunyadi a' hadi dolgokat viszi, hon az országos ügyek' intézése. E' gyülésnek többi végzéseit nem hagyák emlékezetül a' történetírók; de hogy táborozás határoztatott meg az ozmanok ellen, hihető, jóllehet semmi következése nem lett, mert a' nemesség fel nem kele. A' külső fejedelmek sem nagy re-

ményt nyujtának. A' tőlök távollévő veszedelem, ugy látszik, keveset érdeklé sziveiket. Az arragoniai király' követe Lopez Bernát hoza ugyan drágán felszerszámozott három szép paripát a' kormányozónak ajándékúl, de nem hadi segítséget. Velenczéből is a' hathatós részvétel helyett csak magasztaló dicséretek, üres kezű biztatások érkeztek. A' krakói dékán Romából egy Brévét hozott, mellyben ötödik Miklós Hunyadit kéretlen, és igy várakozáson kivül herczegi czímmel megtisztelé, minek jeléül veresbársonyt, és nyakékességül aranykeresztet külde, képét a' felfeszített megváltónak, kiért a' hitetlenekre hadakozni tartozzék. Annyira szunnyadozó lélekkel nézték a' közügyet, 's hiu ajándékokkal gondolták a' nagyra termett férjfiu' lelkét kielégíthetőnek!

De a' vak fény, és hiu dicséret nem kecsegteték őtet. Erőszedésre, a' hitetlenek' megalázására törekedett. Az arragoniai követet viszszaküldé: „Adja királyának elébe a' törökök ellen viselendő haboru' terhét, és részvételre ösztönözze." Szinte visszautasíttatott Rómába Miklós a' krakói dékán is. A' válaszoló iromány, mellyet a' pápához kelletett vinnie, Hunyadi nagy lelkének emlékjele. A' kormányozó megköszöni benne a' herczegi czímet, de finom é-

rintéssel tudtára adja a' pápának: „A' török ellen segélyt nyujtani főben járó, a' többi mind csak mellék dolog lenne. Ez ügyben ő egyedül a' római székbe vetette reményét, és még is kénytelen most sürgetni a' pápát, hogy teljesítse igéretét, 's módot nyujtson neki az ajándékozott herczegi czímet valóságos herczegi tettekkel megérdemelnie." Hunyadi önmaga soha nem élt a' fényes nevezettel, de azért ki merné barátjait szerénytelenségről vádolni, ha ezek őtet ollykor igy nevezék, 's ha Hunyadi Mátyás némelly oklevelében nagy nemzöjéről e' nevezettel emlékezik, annál inkább, mert e' században a' pápáktól nyert méltósági czímeket szokás vala tekintetben tartani.

VI.

Sz. angelói cardinál egyeztetni akarja Fridrikkel a' magyarokat.

Mindjárt erre a' szent angelói cardinál meghivá Pozsonyba a' magyarokat a' Fridrik' biztosaival tartandó alkudozásra. De Hunyadi visszaizent: „Az eloszlott országgyülés' végzése szerint Budán és pedig a' kormányozó', és országtanács' szine előtt kell alkudozni, hogy va-

laha már a' halogatásnak és mentegetéseknek végük szakadjon, mellyek a' követség' ide 's tova hurczolkodásaival inkább szaporodnának. Hozzon a' cardinál egy igazságos és kedvező véghatározást, Budán bizonyára békére hajlandó elméket fog lelni. A' csendet senki nálánál inkább nem óhajtja, ugymint kinek szivén feküsznek ama fenyegető készületek, mellyekkel a' törökök már hatvan esztendőtől fogva ijesztgetik a' hazát. Már a' magyar végeknél kóborol a' pogány, 's ő paizs helyett kardot ragadni, az az a' védő harczot támadóra fordítani türedelmetlenül kivánja."

A' meghivott cardinál eljött ugyan Budára, de a' Fridriktől előadott egyezési feltételekét az országgyűlés' meghatározása szerint elfogadni nem lehetett. A' követ Budát elhagytában megigéré Hunyadinak „hogy a' fegyverszünet megtartásáról gondoskodni fog, 's az alkudozást majd ismét Pozsonyban folytatja a' magyar megbizottakkal. Hunyadi köszönettel vevé az igéretet kérvén egy úttal a' cardinált: járna a' zágrábi püspökségen támadt pernek végére, melly most Czillei Herman' Romába útaztával ismét felakadott.

VII.

Hunyadi szövetkezik az arragoniai királlyal. György despota' vonakodása a' háborútól.

Szent Iván' havának végén István zengi gróf visszatért Arragóniából. A' király közlé Hunyadival hadi terheit a' jövő háborúról. Szándékában vala nehány kicsapásokkal rontani, és tartóztatni Murátot, míg Hunyadi más részről megtámadná tartományait. A' kormányozó viszont önhadi véleményeit közlé válaszában a' királlyal, és részvételre gerjeszté. Ő már ekkor kész volt a' megindulásra, még is félénk sajditással fogott munkájához. „Kétes ugyan, igy írt, ha véghez fogom e kezdett szerencsémet vinni, de a' világ' igazgatójának ajánlom jó czélból felvett dolgomnak sikerét."

A' két forró nyári holnapban Hunyadi seregeket gyüjteni, hadi költséget adóból szedegetni, 's a' szerviai despotát Györgyöt segitségre biztatni iparkodott. Hogy ez utósót meg nem nyerheté, az készíte veszélyt Szervianak, és a' magyaroknak. György tudniillik Ulrikhoz adván leányát, már a' Czilleieknek czimboratársuk kevélyebb volt, mintsem fejedelem létére Hu-

nyadinak hadi kormánya alatt vitézkedjék. Becsmérlő, és boszontó hangon válaszolt a' kormányozónak sürgetésére: „A' gyenge magyarhaddal lehetetlen sikeresen munkálkodni a' hatalmas Murát ellen. Ő személyére nézve inkább tart Hunyaditól, mintsem a' szultántól. A' magyarok rajta és országán több sérelmet ejtének, hogysem bajtársokká lehetne; ámbár fiainak megvakítása miatt igaz és méltó oka volna boszut állani Muráton." Mivel pedig azonfelül még arra is elvetemedett, hogy a' magyarok' készületeiről a' szultánt tudósítaná, minden magyarországi birtokait lefoglaltatá a' kormányozó, 's ama' hős Scanderbéget, ki épen Muráttal viaskodott, követe által állhatatosságra serkentette.

VIII.

A' kormányozó indulóban van az ozmanok ellen.

Györgynek kárhozó indulatja miatt máskép vala kénytelen Hunyadi hadi terheit fordítani. Keveréről hatod. Szept. adott levelében ujra kéré a' pápát; intézné el a' zágrábi püspökség' perét, mert csak igy lehetne ő és Székely' távollétében a' polgári háboru' kitörését megelőzni. De legfontosb okokon épült kérelme is a' curiánál si-

keretlen maradt. Kisasszony' napján Szörényett létében kellett azon kedvetlen izenetet hallania, méllyben őtet Miklós pápa segedelemnyujtás helyett leakará beszélni szándékáról mint hirtelenkedőről, 's igéré, ha munkálatit a' jövő évre halasztandja, ő sem fogna késni részvételével. De Hunyadi vissza izent: „Későn jönnének az illyes intések, midőn serege már összegyüjtve, és útban vagyon, 's mert elébb lehet annak a' diadalhoz reménysége, ki az ellenséget annak földén felkeresi, és megtámadja, mint a' ki azt magahatáraihoz bevárja. Ollyan hadnépet, millyen e' mostani, aligha gyüjthet a' jövő esztendőben. Erősen felvagyon nála téve győzni vagy halni. Mindenik esetben reményli, hogy dicsősége lészen az utó világ előtt. Minthogy pedig ő és bajtársai éltüket felmerik tenni, illendő lészen ő szentségéhez a' kereszténység' javára legalább pénzbeli segítséget nyujtani, új tartalék seregek' gyüjtésére."

Ugyan Miklós dékán által Foscarinit a' velenczei Dógét is tudósitá hadi készülete felül. Szept. 14dikén Szörény' vidékéről írván meghagyá a' békeköveteknek, hogy az alkudozásokat, mellyek Pozsonyban a' minap félbeszakasztattak, a' pápa követével együtt Budán folytassák. Már a' Dunán átkelni készülőben vala, midőn a' dolog' nagyságát tekintetbe vevén ismét levéllel

felszólította pénzsegedelemért a' romai udvart; „Hogy, ha szerencséje szolgáland, elégséges tartalék hadat gyüjthessen, 's a' törököket végkép kiüzhesse Európából. Jól érezné ő ugyan feltételének súlyát, mert fél Ázsiával lészen dolga, de bizakodik a' keresztények' üdvözítőjében, és annak ótalmában."

Ha Hunyadi felette sokat tarta most seregei felől, azt neki vakmerész önhittségül tulajdonítani nem lehet. Mert már kisebb haddal és többször győzött, mindenkor számosabb ellenségen, 's mert a' magyarok már régolta olly szépen elrendelt sereget, mint e' mostani, nem állítottak ki a' csatasíkra. Számra huszonnégy ezeret meghalada, köztök nyolcz ezer oláh Dánnak vezérlése alatt, és két ezer cseh és német lövőcsős, és pattantyukkal bánó gyalogság.

IX.

Rigomezei viadal 1448.

A' György' hűtelenségén 's elárulása miatt felgerjedett fővezér Szerviának keleti részét pusztitotta, 's ütközet' helyéül Rigómezőt választá. A' Szervia és Bulgária között messze kiterjedt sík, és kies térséget Szitnicza folyó öntözgeti.

A' kereszténység' és ozmanok előtt még ekkor egyiránt nevezetes vala első Murát' haláláról, kit Obility Milos egy főszerb nemes ölt meg az ütközet előtt.

Murát a' magyarok' jöveteléről hallván Krója' vívásával Scanderbég ellen felhagyott, 's Novoberdón által útat váltott az érkezők felé.

Hunyadi azonban a' hely' és serege' minémüségéhez képest rendelvén el táborát, hányott árkok közé bekeríté a' seregeket, 's ide várá a' már közelgető ellenséget. Murát a' hadi csalban szinte leleményes olly készületeket és mozgásokat tettete, mintha Hunyadit a' táborban akarná megtámadni. Százötven ezerből álló vitézeit három napig járatta által a' Szitniczán. Hunyadi sem mulatá el a' szultánt ereje felül bizonyossá tenni, 's félelemre gerjeszteni. Egy fögolytörököt körül hordoztata a' táborban, vitézeit, ügyességüket, és fegyvereik' különféleségét megmutogattatá néki, 's visszabocsátván meghagyá, hogy mindenről, a' miket látott, tudósítaná szultánját.

E' híradomásra a' fortélyos Murát megijedést tettete, felszedeté sátorait, 's vissza túl kele ismét Szitniczán, lángnak adván az eleséggel gazdag falvakat. Hunyadi is tehát elhagyá beárkolt táborhelyét, 's az ellenség' nyomában

sietett. Serege, mint sokkal kisebb egy nap alatt általszállt a' folyón Brod falunál. Ezen szembetünő iránytalanság az egy és három napi általmenetel között a' várakozással teli keresztény földnépnél kétségessé tevé a' diadalmi reményt, 's a' szerviai dalok szerint egy kumzsoló vénasszony éktelen jajgatással a' magyaroknak szerencsétlenséget jövendölt.

Aeneas Sylvius, és a' szerb történetírók vétkül vetik Hunyadinak, hogy a' síkmezőt, mellyen lovasságát kiterjesztenie, 's a' beárkolt táborhelyet, hová szorulás' idejében vonulnia lehetett volna, Murát' visszahuzódására elhagyá. Mintha bizony a' keritett helyen is nem lévén elegendő élelme takarítva nem félhetett volna, hogy a' nagy török hatalom körülveszi, 's éhséggel fogja kivívni. De hogy túl a' Szitniczán sem lehetett a' magyaroknak gonosz helyheztetésük, abból gondolom, mert Murát a' nyomában siető Hunyadihoz nyolcz követet külde, sok aranyon békét vásárlani tőle. Midőn pedig a' kormányozó nem hajlott igéretükre, akkor kezde a' szultán ütközeti készületeket tenni. Táborában kikiáltatá: „Milly bizonyos reménye lenne a' diadalhoz, 's hogy ez helyen fogja Magyarország' hatalmát másodszor megtörni, semmivé tenni.“

Szent Lukács' előnapján beérte Hunyadi a' hátrahuzódott ozmanokat, 's az előszáguldó lovasság portázni kezde. Némelly lovas magyar vitéz kettős viadalra ajánlkozék, 's megmérkőzésre szólita fel akárkit a' törökökből. A' büszke meghivást egy ázsiai bég fogadta el. Ütközésük dárdával esett, olly hatalmasan és viszonyos erőködéssel, hogy a' magyar egészen kinyomatván nyergéből a' földre hullana, a' bég pedig hevederestűl elszakadt ülésével a' lófaráig visszacsuszamodnék. A' magyar ugyan paripára kapván épen elnyargala társaihoz; még is Murátnak mindentábora jó szerencsének előjeléül vette a' magyar bajvívó' leestét. De nem kevesbé biztatá reményüket a' magyarokénál hatszorta nagyobb sokaságuk, és kivált első Murát halálának emlékezete gerjeszté bennük a' bosszuvágyat, melly ha új táplálékra talál, mindenkor dühösb és eltökéllettebb szokott lenni.

Szent Lukács' innepén esett meg a' nevezetes rigómezei viadal. Murát eddig szerzett tapasztalatiból tanulván nem rendelte el többé egymás után álló csapatokra seregeit, hanem ferdére állította csatarendét, úgy intézvén azt, hogy a' magyarok' első rohanásának ne az ázsiai, hanem a' helytállóbb európai lovasság álljon szembe, 's ezek mint először ütközendők a' balszámyra va-

lának helyheztetve. Tőlök egy kis távolságra maga Murát jancsáraival, és a' lövőcsős gyalogsággal a' hadderekát tette; messzebb és ferdén jobbik szárnyra az ázsiai spahik voltak kiállítva, 's azon czélra szánva, hogy az ellenséget üzőbe vevén a' győzedelmet egészen végrehajtsák.

A' magyar hadláb huszonnyolcz zászlóalra vala felosztva. A' jobbik szárnyat Székely János slavoniai bán vezérlé. Közepett Hunyadi állott erdélyi vitézeivel, és kétélű száblyákat viselő válogatott csapattal. Dánt és fiait balszárnyra helyezé az oláhokkal.

Dél vala már, midőn felharsogott a' tábori musika, 's az egymást közelítő lovasok elkezdék dárdalökéseiket. A' tolongás, mert hátrálni egyik sem akart, mindég hevesebb lön, és olly sűrű, hogy sokan a' hely' szüke miatt kardjaikkal sem hadazhattak szabadon. Az európai lovasság a' varnai dicsőségre emlékezvén hallatlan bátorsággal viaskodék ugyan, még is a' nem kevesbé elszánt és erős magyaroktól egy órányi vita után szertehányatott.

Tüstént nem csak hogy új segédcsapatok tódultak az elszórottak helyébe, hanem midőn az európai spahikat üznék a' magyarok, az ozman gyalogság nyilakkal és ágyutekékkel rettentgeté őket, úgy hogy visszafutásnak kellett eredniek.

Mivel pedig lovaik sem voltak sebességre az ozmanokeihoz foghatók, a' hosszabb üzetésben fáradtak is lévén nagy kárt vallottak a' visszahuzódásban. Elhatározó következés nélkül az éj szakasztá félbe csatájokat. Murát, kinek még két nagy osztálya nyugodott tartalékul, már előre örvendett a' meggyengült magyarhadon veendő diadalmának.

De Hunyadi, mikép törölje el a' futamodás' kárát, 's mint lehessen az első ütközet' szerencséjét visszahozni, azon tanácskozék főembereivel. A' pattantyús jancsárok állottak előtte kiváltkép akadályul. Azért, egy szökevény török javallata szerint, jónak vélé az éji sötétségben gyalogságát, és az ágyus sereget ellenök mozdítani hihetőnek gondolván, hogy a' törökök illy véletlen éjszaki mozdulásnak ellene állhatni nem fognak.

Az éjjeli megtámadás zavarba ejté eleinte a' jancsárokat, de nem sokára Murát szinte előre rendelé ágyuit, 's mindenik félről az emésztő tüz kigyulladt. A' török gyalogság kimozdíthatatlan vala, a' magyarok' hadi véleménye, hogy őket semmivé tehetik, hiuvá lön, 's reggeli szürkületkor visszahuzódtak. A' magyarok abban a' reménységben is valának, hogy a' török lovagok az éjjeli robajban majd nagyobb részint

félre csaponganak. És csakugyan némelly spahi csapatok úgy is cselekedtek, de lappangó szerbekkel találkoztak mindenütt, kik a' harcz' kimenetelét lesték, hogy a' szaladó felekezetet egészen semmivé tegyék, 's a' holtakat fosztogassák. Ezektől féltökben tehát ismét a' táborhoz visszafordulának.

Más napon az ázsiai lovasságot szandékozék Hunyadi megtámadni, kiknek meggyőzésükre leginkább számot tarta, 's reméllé, hogy ez által a' többi ozmanokat is zavarba hozza. De Murát itt ismét derék hadi tudományáról nyilván tanuságot ada. Mert míg Hunyadi az ázsiabélieknek esett, ő addig Turchán béggel a' thessalai lovasságot hátulról reá hajtatá, és igy a' magyaroknak kétfelül kellett szembeszálló rendre verődniök. Az ázsiai lovasságot ugyan megfutamtaták; de üzniök hathatósan nem lehete, minthogy néhány ázsiai csapatok európai bégektől vezéreltetvén ujonnan erős állásra verekedtek, 's a' magyarokat háborgatni 's az üzésben akadályokúl lenni meg nem szüntek. A' mindünnen szorongatottak hol ide, már amoda voltak kénytelenek fordulni.

A' veszélyes állapotot árulás nehezíté. Dánnak kegyelemmel kinálkozott a' szultán, ha hozzá hajuland, 's az ingadozó hüségű vajda fiastúl

a' török részre szökött. Nagyot veszte Hunyadi Székely Jánosban is, kit egy török ejtett el olly irtóztató csapással, melly kezét karvasastúl leszakasztotta.

A' gonosz árulás, a' vitéz bánnak eleste, és az egész magyarhad' megzavarodása miatt nem reméllhete már semmi jót Hunyadi, 's estvéli hat órakor a' csatából visszahuzta magát. Kevesen voltak csak hiveiből körülötte, 's élete nagy veszélyben forgott. Csak fortéllyal, mellyet a' hadi törvény, és körülállás igazol, menekedheték meg.

Tudniillik a' táborba sietett, hol a' cseh és német gyalagság hadi szekerekkel, és ágyukkal várakozott. Bizonyos dolog vala, hogy a' sebes rohanásu spahiknak martalékaivá lesznek mindenképen a' késedelmes gyalogok. Ezeket tehát Hunyadi a' törökök felé megindítá, szinűl adván, hogy Murát' állásait kikutatta volna, kit mihelyest jel adatik nékik, siessenek megtámadni. A' szekérvárral együtt előre mozdultak ugyan a' gyalogok, de Hunyadi az alatt nyugodt paripákon szaladásnak erèdt kevés hiveivel.

Harmadnapra kelvén a' csata meghökkentek eleinte a' törökök, látván a' magokra hagyott szekereket, 's hadi cselt gyanítottak a' különös dologban; de minekutána Hunyadi' futá-

sa hirül esett nékik, a' szekerekre rohantak. A' németek és csehek, mint elkerülhetetlen veszélyben bajnokokhoz illik, erősen ótalmazák magokat. Estvélig tartott az öldöklés, míg egy lábig, nem bosszulatlanul, elhullottak.

Ha valaki Hunyadit e' leleményért feddendőnek vélné, hogy önélte' megtartásáért kétezer embert feláldoza, gondolja meg, milly drága volt az ő élete nem csak a' magyarokra, hanem Európára nézve, 's ha ő itt elvész, sajnosabban érezték volna ezerek' halálánal. De különben is csak azt tevé, hogy a' mármár bizonyosan elveszendők annál drágábban engedék a' diadalmat Murátnak.

Ez volt a' második csata, melly Hunyadi' diadalmainak rendét megszakasztá; de lelkét, erejét, és bátorságát meg nem töré, mellyeknek csak a' halál vethete gátot. Sőt midőn győzötthöz látszanék hasonlónak, az ellenség' diadala még akkor sem vala teljes, mert sem Varnánál sem imitt űzőbe nem bátorkodott őtet venni. Olly nagy volt a' töletartás és félelem még szerencsétlenségében is!

A' híven harczolók közül kilenczezer magyar, és két ezer idegenek maradtak a' csatamezőn. A' szökevény oláhok pedig méltó díját vették hívtelenségüknek, mert hatezeren lemészá-

roltattak. A' többiek' életét és magáét csak ugy tarthatá meg a' vajda, hogy a' szultánnak adót, háromszáz gyalogot, és négyszáz lovast igért állandó hadi szolgálatra. A' magyar lovasságnak azon része, melly az ázsiai seregek' üzéséből viszszatért, fogságba ejtetett. De Murátnak is sokba került a' véres diadal, harmincznégyezerrel kevesülvén meg serege.

X.

Hunyadi' fogsága és kiszabadulása.

Hunyadit visszajöttében új viszontagságok környékezék. A' szerbek zsákmány' reményében a' széledező magyarokat lesbevevén megkeríték, 's kifosztogaták vagyonaikból. A' kormányozó is elhagyatván kevés kisérőitől, midőn egyedűl bolyongana, illy ragadozó kezekre került. A' rablók már kivetközteték ruhája' drágaságiból, hanem a' mellén lógó aranykereszten összeveszvén egymással czivakodni kezdének. Hunyadi nem feledé a' pillantatot hasznára fordítani, kiragadá egyiknek kezéből a' kardot, 's azzal a' másikát levágá, a' másikát pedig megszalasztá. Kladova' erdős vidékén egy pásztorra talált, ki őtet estve kenyérrel, hagymával, és forrás vizzel meg-

enyhítette, gunyhójába éjeli szállásra fogadta, 's másnapra szerződött fizetésért Nándorfehérvárba igéré elvezetni. De akár tévedésből, vagy még nagyobb jutalom' reményében Szendrőbe vitte. György, a' mármár 90 esztendős fejedelem a' szerencse' üldözöttén alacsony lelküleg üzte bosszuvágyát, mert nem csak hogy elfogatá, hanem életétől is megfosztani szándékozék, de ezen szándékát változtatván Murátot kinálá meg a' drága fogollyal. A' szultán pedig sokkal nemesebb lélekkel, mint a' despotáé vala, visszavetette a' gyalázatos árulást.

A' szerencsétlen ütközet' híre szomorún hangzott ugyan a' Szegeden épen akkor tanácskozó rendek' füleiben. De a' kormányozónak méltatlan esete gerjeszté kiváltképen haragjukat. A' hazának főre vala szüksége, 's erre csak Hunyadit ismérték alkalmatosnak. Hamar követek bocsátattak Szendrőre, a' kormányozót hathatósan, fenyegetözve visszakivánandók. A' rendek' sürgetését igazságosnak itélék a' despota' udvarában szolgáló három ragúsai patriciusok is. Marnavich György Zvojnik' örökös ura pedig erősen közbenveté magát érette. Brankovics tehát késznek ajánlá magát a' kivánság' teljesítésére, hanem csak némelly feltételek alatt, mellyeket, jóllehet Hunyadinak kimondhatatlan fájdalmára

voltak, nem annyira ő, mint a' rendek elfogadták és megigérték. Tudniillik ő, ki ama' nemtelen Czilleieket lelkéből utálá, esküvéssel kényszeríttetett magát lekötelezni, hogy nem csak megbékül, hanem meg is rokonosodik velük. A' feltételek ezek voltak: Hunyadi Mátyás a' kormányozónak kisebbik fia Ulrik' leányát, 's unokáját Györgynek nejül fogja venni. A' despotának magyarországi birtokai mind vissza fognak térittetni. Ezen feltételek' hív megtartására a' Szegedre gyült ország' rendei helybehagyó szavaikat adják, 's Hunyadinak öregebbik fia László túszúl Szendrőbe küldessék.

Hunyadi kiszabadulván a' fogságból mihelyest a' magyarföldre lépett, Marnavich Györgynek barátságos szolgálatját szép birtokokkal megjutalmazá. Karácson bőjtjén ére Szegedre, hol az elébe tóduló nemesség, bár olly nagy csapást szenvedett, 's közönséges volt itthon az elveszetteken való siránkozás, örvendezését jelenté szabadulása iránt. Nem kevesebbé mutaták ki részvételüket az ország' főpapjai, és zászlós urai. Hunyadi' bizonysága szerint egyesség és bátor lélek uralkodék köztök. Köszöntő beszédében kinyilatkoztatá a' kormányozó: „Hogy a' balesetü harcz nem verte le őtet, 's nem pirul megverettetése miatt, mellyet a' keresztény val-

lás' ügyében a' sokkal számosabb ellenségtől szenvednie kellett, kivált mert hadának egy harmada gyalázatosan elállott tőle. Nem is akar elébb megnyugodni, míg egy új harczban vagy boszszuját tölti a' törökön, vagy meg hal." Hasonló értelemben írt a' római és arragoniai biztosaihoz: „Hogy az ő megverettetése következés nélkül való, 's ez ő néki oktatásúl inkább, és fenyítésül, mintsem megalázására szolgál."

XI.

A' cseh kóborlók' megfenyítéséről gondoskodik
1449.

Hazajővetele után mindjárt a' felső magyarországi dolgok vonták magukra figyelmét, hol sem a' Fridrikkel kötött fegyvernyugvást, sem a' kormányozó', és országos tanács' rendeléseit nem vették tekintetbe a' hatalmaskodók. Jiszkra továbbad is az országos határozás' daczára László király' kapitányának nevezte magát. Komorovszki Liptó vármegyét zsarolta. Szakolczai Pongrácz Nyitra vármegyében Berencset, Barsban Óvárt, Trencsinben Sztrecsen várát erőszakosan elfoglalta, 's ezen várakból, mint zsákmánytáraiból régi rabló szokás szerint majd a' közel me-

gyéket, majd Austriát és Gallicziát kóborlotta be. Kázmér lengyelek' királya, és a' lengyelgyülés még Octóberben 1448ban letették panaszaikat a' pusztitó főnemes ellen, 's karácson' hetiben a' szegedi gyülés viszonyos barátságát, és a' kóborlók' megzabolázását megigérte nékik. Jiszkra sem tartotta illendő fenyítéken csch vitézeit. Ezek, kivált a' calixtinok a' szepesi és sárosi megyékben, bratrik nevezet alatt, összeszövetkeztek, a' katolikus nemesség' jószágait elpusztították, 's némelly papokat erőszakkal reá vettek, hogy az úr' vacsoráját mind a' két szin alat nyujtsák.

Ezen rendetlenség' elháritására, 's fenyítékül a' kóborlóknak 1449diki Junius hónapra országos gyülést hirdete Hunyadi. Addig is a' szerviai despotával kötött szerződés' teljesitéséről gondoskodék. Kedve lett volna már ekkor a' Györgytől erőszakosan kicsikart feltételeket, mint igazságtalanokat meg nem tartani, és egy új török háborúra készületeket tenni. De a' főpapok és urak más véleménnyel voltak, részint irígységből, attól tartván, hogy Hunyadi a' despota' birtokait maga' és familiája' számára tartja meg, részint mert a' felső magyarországi nyugtalanságokat kelle lecsillapítani. A hazáját szívből szerető nagy férjfiu tehát félretevén személyes, jóllehet méltó bosszonkodását a' közjó kedviért

hajlott a' rendek' kivánságára. Valóban nagy áldozatot tön, midőn fiát Lászlót túszúl adá, a' Czilleiekkel megbéküle, házassági szövetséget kötött velük, és szavát adá, hogy mindent, a' mi a' Czillei familia' becsületére és hasznára válhatandik, el fogna követni. Kedvenczét Csupor Demetert is kénytelen vala nemes czéljának feláldozni Ulrik kedviért, kit slavoniai bánnak elismért, Zok Benedeket eltürvén a' püspöki széken.

Azalatt hadi készületekben foglalatoskodván Temesváratt mulata várakozólag, milly gondolkozással lesznek a' török háboru felől Miklós pápa és a' többi keresztény hatalmak. Az országgyülés már Pesten tanácskozék, midőn elérkezett a' pápa' válasza. Sok csillogó szavakkal vigasztalá benne a' rigómezei csapás miatt, mint gondolá, a' lesujtott magyarokat, intvén őket egyetemben: tartózkodnának a' törökök' megtámadásától, és csak vidőleg viselnék innentúl magokat. Mintegy tudtokra akarta ez által adni, hogy a' görögök, kik minapában a' katolika szentegyházzal kötött egyesülést ismét visszahuzták, nem lennének többé érdemesek a' nyugoti fejedelmek' védelmére.

A' kormányozó tehát a' pápa' akaratját mind leveléből, mind követének szóbeli előadásából megértvén, 's mert a' rendek is idegenek valá-

nak a' kezdendő török háborutól, hajult a' többség' véleményére, melly ebben állott: „Minthogy Jiszkrával semmikép egyezni, sem az országos végzések' megtartására őtet reá birni nem lehet, fegyvernyugvás köttessék Muráttal, 's a' makacskodó Jiszkra ellen fenyitő had induljon.“ E' végzésről az országtanács igy tudósítá Miklós pápát: „Nagyon különösnek tetszik nékünk, hogy szentséged csak védőleg javasolja tartani magunkat a' törökök ellen, és sem levelében sem szóbeli izenetében épen semmi segélyt nem igér ellenük; holott pedig azt mi a' szent szék' tulajdon belátására hagytuk, ha vallyon az illy tehetetlen veszteglés nem méltatlan e a' keresztény névhez? Mert csak támadó háboru ótalmazhatja meg pusztításoktól a' haza' véghelyeit, és sokkal felülmulja a' védő harczból háromlandó hasznokat. Mi azonban készek vagyunk az adott tanács után indulni, kénytelenek lévén a' törökök helyett a' magyarországi calixtinokat megtámadni. Mivel pedig itt is az igaz keresztény hivek' és a' római pápa' ügye forog fen, pénzbelí segedelemért fordítjuk szentségedhez kérelmünket.“

Hogy a' Jiszkra ellen meghatározótt fenyitő hadviselés annál hamarább véghez vitethessék, Ulrik magára vállalá Pongrácznak rendbeszedé-

sét, ki most sem szünt meg károkat tenni Austriában.

XII.

Jiszkra ellen viselt harczai. Fegyvernyugvás.
1449.

A' csehlatrok' megtámadását Székely Tamásra unoka öccsére bizta volt Hunyadi. De ez Kassánál nagy csapással megveretett, 's egész tábora zsákmányúl maradt a' cseheknek. A' diadalában elbízott Jiszkra Abauj vármegyében Szepdalában elbízott Jiszkra Abauj vármegyében Szepsi nevű erősséget állított. Hunyadi fris seregekkel odasietvén ostromfutással kivívta a' várat, 's mivel az országos végzés ellen építetett, földig lerontatta. Az elfogott lengyelek és csehek az időbeli fenyitő szokás szerint, jelül, hogy ők rablók és pártütők voltak, kezeikben és orraikban megcsonkítattak. Míg a' megrezzent Jiszkra erős váraiba visszavonta magát, addig Hunyadi Véglesen által járatván táborát sietett Körmöczöt és a' vidék' bányavárasait kicsikarni a' rabló kezekből. Villámsebbel ott termett Jiszkra is 's minekutána a' kormányozó a' Selmecz melléki falvakat és érczbányákat elpusztította volna, a' csehlatrok' fészke ellen, a' sárosi és szepesi megyékre fordította fegyverét.

De a' sikerrel folyott fenyitő háborút a' lengyelek' közbenjárása megakasztá. Sbigneus krakói püspök, és cardinál Ulászló' idejétől zálogban birá Szepes' városait, ki személyes haszonból nagyon rajta volt, ne hogy elpusztuljanak urodalmai. Ez azon nagy tekintet által, mellyel Sophia lengyel királyné viseltetett hozzá, végrehajtá, hogy alkudozó követek küldessenek Hunyadihoz. A' királyné' főudvarnoka Zagorzenszki, és Dlugoss krakói kanonok, a' történetíró választattak követségül. Ezek a' kereszténység' javát és Magyarország' boldogulását advám ürügyül mind a' két félt reá birták a' fegyvernyugvásra, de a' teljes megbékültetést a' pápa' közbejárására hagyták.

XIII.

Czillei Ulrik' jó és rosz tettei. György despota' alattomoskodása.

Míg ezek történtek, Czillei Ulrik részint saját erszényére gyüjtött, részint austriai osztályokkal megtámadja Pongráczot a' hatalmas rabló nemest, a' német várakba helyezett őrseregeit megkeríti, kiköltözésre kényszeríti, 's reá veszi Szakolczának átengedésére, mellyet azután

Hunyadi a' királynak számára elfoglaltata. Hanem az itt dicséretesen harczoló Ulrik nem szünt más felől új izetlenségekre adni okot. Slavóniában mindég tovább és tovább terjesztette hatalmát, 's a' Blagai grófokkal perbe keveredvén erőszakos kézzel akart magának igazságot szolgáltatni, 's minthogy ezt Hunyadi meg nem engedé, a' kevessé elfojtott gyülölség megint felújula.

Brankovich Ulriknak ipa, és a' kormányozónak jövendő násza sem látszott sokat hajtani a' minapi szerződésre. Ősz homlokát ravaszság, és alattomos gonosz kivánat becsteleníté. Reá volt bizva, kötne békességet Muráttal. De áruló lélekkel járt el dolgában, mert Bosniát a' törökök' kezére játszani szándékozott. A' suttonos szerződésről tudósítatván Hunyadi Tamással a' bosnyákok' királyával régen kötött barátságát megújítá, 's erősíté.

XIV.

Hunyadi az országos kincstár' bővitéséről gondoskodik, 's Jiszkrával alkudozandó követeket nevez 1450.

A' pogány' megalázását mindenkor szívén viselvén Hunyadi nem felede olly eszközökről is

gondoskodni, mellyekkel a' háborúra elkerülhetetlenül szükséges forrást, az ország' kincstárát gazdagítsa. 1450dik év' elején a' Budán tartott országos tanácsban előlült, 's hadi pénz' gyüjtésre és a' haza' javát előmozditó módra talált. A' pápa' tudniillik székes városának és az apostoli kincstárnak kedvezni akarván egy közönséges jubileumot hirdete ki az egész kereszténység számára, mellynek kegyelmeiben mindazáltal csak a' Rómába útazandók részesülhetnének különösen. Ezen alkalmat úgy használá Hunyadi, hogy egyetemben nyilván jelét adná, milly helyes észfogással bir a' hitbeli kötelességek' valódi lelkéről, melly mennyei áldomásait a' szívhez és erényhez, nem távol helyekhez alkalmaztatja. Ezíránt adott válaszában tudtára adá a' pápának: hogy a' római székhez kezdettől fogva hajlandó magyarnemzet előtt semmi kivánatosabb nem volna, mintha részt vehetne a' jubileumban, 's a' vele összefüggő bűnbocsánatban. De a' messze, költséges, és nem bátorságos útazás mindannyiokat elijeszti. Egyházi főhatalmának bővét és jóságát terjesztené ki tehát ő szentsége a' magyarokra, 's engedné meg, hogy minden magyar, ki akár szent István' koporsójához Székesfehérvárra, vagy szent Lászlóhoz Nagy-Váradra szarándokoskodandik, és ott áhitatosságának ál-

dozatját leteendi, mind azon lelki áldomásokban, mellyeket a' pápa' hirdetése igér, szinte úgy részesüljön, mintha Romába vándorlott volna; az általok adandó pénzáldozatok pedig a' haza' védelmére, a' pogányok és eretnekek ellen viselendő háborura fordítassanak.

Ugyan ezen gyülésben kineveztettek a' Jiszkrával békességet kötendő követségnek tagjai: Hédervári László egri püspök, Palócz László ország' birája, és Perény János a' tárnok. A' pápa cardinál Sbigneust nevezé ki követének, ki némelly lengyel megbizottakkal böjt' más havân Rimaszombatba tartozott az alkudozásra megjelenni. Szinte meghatároztatott ekkor az is, hogy Juniusban egy nagy országgyülés tartassék, részint a' Jiszkrával tett végzéseket megvizsgálni, részint más országos dolgokat érdeklő értekezésre.

XV.

Az országos tanács erősen ótalmazza Bálint római követ ellen a' királyi pártfogói jogot.

Azalatt, míg Hunyadi az alsó részeken tartózkodnék, 's azokat járná, hogy a' hívtelen és ravasz György ellen készületeket tegyen, a'

pápa' követe Bálint nagy mozgást és kedvetlenséget gerjeszte az országban. Miklós pápa őtet, midőn az országba küldé, egy brévéjében demesi préposttá nevezte ki. De az ország' tanácsa eldődi jogaihoz tartván magát el nem fogadá őtet, hanem Istvánt esztergomi főprépostot és alcancellárt ajándékozá meg ezen méltósággal, 's bele is iktatá, hogy azt és jószágait a' budai királyi kápolna' számára igazgassa. Bálint, ki ezen prépostságból remete szent Pál szerzetének monostort akart állítani, viszonozta kérésit az ország' tanácsa előtt. A' római székhez viseltetett tiszteletből, 's mert a' kért jubileum' megengedésére várakoztak, minden csipősebb felelettől megtartóztatta magát a' tanács, és igen nagy kémélve, a' legudvariabb kifejezésekkel kérék Balintot, mondana le kérelméről, melly az ország' szokásaival, és eredeti szabadságával ellenkeznék. De Bálint az engedékenységre elbízván magát nem szűnt mindenképen sürgetni a' római curiát, hogy néki kedvező itéletet hozzon. Elérkeztek azonban a' római brévék, mellyek az ország' kérését a' jubileum iránt teljesíték, de csak résszerint. A' főpapok', zászlósurak', országtanácsosi' és nemesek' részére engedtetett egyedül a' királyi koporsók' látogatásáért búcsu; az alpapság pedig, polgárok és pórok, ha benne részt

venni kivánnak, Rómába tartozzanak útazni. Ezen engedelemért is nem csak ajándékot kért a' pápa tetemes kárával a' hazai kincstárnak, hanem kiátkozó bullát is küldött az esztergomi prépost ellen, mellynek eréjénél fogva Bálint őtet a' prépostságból kivesse, 's magát iktassa bé helyette. Hunyadi a' szinte gyülöletes mint törvénysértő dolog' elitélését a' nem sokára tartandó országgyülésre halasztotta.

Az összegyült rendek mindenekelőtt ezen tárgyat mint a' törvények' sérelmét hozták szóba. Azon felelőirások, mellyeket ugyan azon ügyben a' római székhez adtak volt, emlékezetre méltó tanújelei az olasz beavatkozások ellen derekasan védett nemzeti tekintetnek. Hunyadi engedékenyebben, de a' többi rendek igen hevesen emlékezteték a' pápát: „Hogy a' királyi pártfogói jog, mellyet kezdettől üztek a' magyar felségek, mostanában a' fejedelem' távollétében az ország mellett vagyon." Hunyadi a' relígyio' javára, 's a' hivek' lelki boldogulásáért kérte a' pápát, vegye vissza az esztergomi prépostra vetett átkot. A' rendek tüzesebben szólottak az ország' szabadságai mellett, „mert, mondának, senkinek gyalázatjára nem válik, ha igazai' védelmében egy kevessé több szabadsággal mond vagy cselekeszik valamit." Szókerités nélkül

őszintén megizenék Miklósnak: „A' demesi egyházba készebbek ellenséget beereszteni, mint illyen vendéget, 's elébb vesszen el a' haza, hogy sem szabadsága megcsonkuljon."

A' cardinálok' gyülekezetének pedig igy írtak: „A' világi szabadságért már sokan közülünk feláldozták életüket; annál kevesebbé vártunk tehát illy nyugtalanítást a' lelkiekben. Mi ugyan királyunk' és koronánk' letartóztatását Fridriknél, ámbár nagy szégyennel, egyedül a' pápa' kedviért eltürtük; de azt, hogy a' királyi pártfogói jogban a' római szék akármi rövidségünkre legyen, azt bizonyára elszenvedni épenséggel nem akarjuk." A' vitatások e' tárgy iránt felette nagy robajjal folytak, vagy inkább Hunyadi' jelentése szerint „olly felzúdult indulattal, mint nemzetünknek az illy kedvetlen, és tetszésével ellenkező dolgokban tenni szokása." Hunyadit is orczázó szemrehányásokkal illették némellyek, hogy ő adott volna kimélllő engedékenysége által Bálint vakmerőségének vérszemet. Kérdőre idézték a' budai Paulinusokat, ha nem ők bojtogatták e szerzetes társukat — mert Bálint Paulinus vala — illy törvénytelen kivánságra. Végre a' követet fenyegették: „ha még ezentúl is az említett prépostságot kezére keríteni dolgozik, nem

csak az óhajtotta prépostságból, hanem egész Magyarországból kiüzettetik.

XVI.

Ugyan azon országos tanácsnak egyéb végzései.

Azután a' jubileumról szóló bullák vétettek fel tanácskozásúl. Örömmel fogadták ugyan, hogy a' pápa minden keresztény országok közül a' különös móddal tartandó jubileumot mindenekelőtt a' magyaroknak engedte meg, kiket ő hit' paizsának neveze, 's az apostoli székhez mindenkor kimutatott hajlandóságról dicsére.

A' köszönő válaszban elébe terjeszték még is: milly illendő és méltó lenne hozzá, nem csak a' főpapokat, zászlósakat, és nemeseket, hanem az ország' minden rendü lakosait az anyaszentegyház' jótéteményeiben részesültetni; mert csak igy lehet a' bútsujárásokból több hasznot hajtani az ország' kincstárának. A' római udvarban tartózkodó követet is tudósitá Hunyadi: „Hogy a' főrendüeknek engedett búcsuból még igen kevés jövedelem takarult bé; mert ezen urak mind eddig csekély hajlandósággal látszottanak lenni a' búcsujárásokhoz, és adakozáshoz. Több hasznot várhatni a' köznép' szarándokságiból, és a-

lamizsnáiból. A' pápát sem lehetne mostan valami fényesebb ajándékkal megtisztelni; mert a' rendes-, és rendkivüli országos költség igen sokféle. Még is küld annyit, a' mennyit a' mostoha körülállásokban összetakarhatott."

Minthogy a' Fridrikkel kötött fegyvernyugvás' ideje már vége felé hajult, erről kezdének tanácskozni. Méltó bosszonkodását a' halogató Fridrik ellen igy adá elé Hunyadi a' pápához írt panaszlevelében:

„Tudja szentséged, milly régolta vagyunk kénytelenek elnyomni fájdalmunkat: de naponkint minden foglalatosságink között felujul az sziveinkben amaz igazságtalansággal együtt, melly a' mi választott királyunk' személyét, 's vele nemzeti becsületünket fogságban tartja. Annyi, mindeddig halasztgatott alkudozásainkkal többet nem nyertünk, mint ingadozó, homályos kinyilatkoztatásokat, mellyek sem békével nem hagynak bennünket, sem a' háborut meg nem engedik. Mindég sajnosabban érezzük, milly készantag fárasztatik béketürelmünk, 's mint vettetik meg, ha elfárasztatott. A' római király pedig az alatt csaknem naponnan ellenségeskedéseket űz határainkon, és minekutána minden jogainkat megsértette, nemzeti méltóságunkat ingadozásba

hozta, bátorságunk' elnyomására törekeszik, az idegenek' kárával önhasznait eszközlendő.

Minthogy tehát sem az idő, sem a' római király nem segite mindekkorig bajainkon, elhatároztuk magunkat a' római székhez, mint az igazságnak nem személyválogató kiszolgáltatójához segedelemért folyamodni. Kérjük azért szentségedet, tartsa figyelmére méltónak elnyomott ügyünket. Mi valóban nem tudjuk, mit követelhetne igazságosan Magyarországon a' római király, hanemha talán azt véli, hogy joga van minden gonoszt elkövetni rajtunk. Ő kötött belénk, ő vetett először lángot házunkra, mellyből egy gonosz a' másikat követte.

A' sok között, mellyeket mi mostan igazsággal kivánhatnánk, csak hármat akarunk szentséged' gondjába, és védelmébe ajánlani: A' mi választott királyunk' kiadását; az ország' váraiból kitakarodást; és a' mi nádorunknak méltatlan fogságából szabadon bocsátását. Ha pedig a' dolog szentséged' közbenjárására sem mehet véghez, akkor kénytelenek leszünk szörnyü vérontással sürgetni ügyünk' elválását. Mert az elkeseredés minden korlátokon általront, ha a' megsértett, és megvetett félnek az igazság' paizsa védelmet nyujtani késedelmeskedik."

Azután helybenhagyák a' fegyvernyugvást, mellyet cardinál Sbigneus Jiszkrával kialkudott. Ennél fogva Jiszkra megtartotta hatalmában Kassát, Lőcsét, Eperjest, Bartfát, Körmöcz, Selmecz, és Besztercze bányákat, a' felső Magyarország' leggazdagabb városait. A' többi helyek' visszaadásáért 10,600 aranyat kért, 's megigére, hogy Hunyadinak megözvegyült hugát feleségül veszi.

Végtére, minekutána a' kormányozó viszonyos összefogást és segedelmet igérvén szövetségre lépett volna Ujlakival, eléadá kivánságát a' gyülésnek. Mellynek teljesítését jóllehet eleinte gátolni akarták némellyek, de az utóbbi körülállások előmozdították. Ő kinyilatkoztatá: „Hogy nem érzi magát lélekisméretesen lekötelezettnek a' Györggyel kötött szerződés' feltételeinek megtartására, mert azokat álnokul, erőszakosan, és törvénytelen fogságban csikarta ki tőle. Sőt inkább, úgy véli, meg kellene a' despotát magyar birtokainak lefoglalásával büntetni, 's ha különben a' török szövetségről le nem mond, 's vonakodik még tovább is a' magyarokhoz kapcsolni magát, háboruval kell reá kényszeríteni."

Mivel pedig a' rigómezei ütközetre, melly részint György' árulása miatt esett ki szerencsétlenül, Hunyadi jobbára saját költségén szedett

katonasággal mene, azt kivánta, hogy a' despota' birtokai ugymint: Munkács, Szathmár-Németi, Nagybánya, Debreczen, Böszörmény, Tokaj, és Túr, kárpótlásúl néki és fiainak adassanak által. Az ország' rendei, kik közül sokan Hunyadi' felemelkedését irígy szemekkel nézték, Kátói Lölkes Jánost küldötték némelly alkufeltételekkel György és Hunyadi között egyességet kieszközleni. De a' makacsul megátalkodott agg despota sértőleg válaszola: „Ő nem akar alkudozni sem az esküszegő Hunyadival, sem a' többi főpapokkal és zászlós urakkal, kik Szegeden nem békóban, hanem teljes szabadsággal önkényt kezeskedtek a' kormányozó' igérete mellett." E' feleletre felboszonkodtak az országos rendek, 's Hunyadi' javallata országos végzéssé tétetett.

Most már szabadon eresztє a' kormányozó György ellen főtt méltó bosszuját. Minden magyarországi birtokait elfoglaltatá, 's egy magyar-sereg bekóborlotta Szerviát, a' pusztitás' rémitő nyomait hagyván mindenütt maga után, mert a' török segedelem, mellyhez bízik vala György, elmaradott.

Erre a' despota a' magyar rendeknek sürgető könyörgéseivel kéredzeni, őket közbenjárásra, és megengesztelődésre kérni, küldöttei által barátságot és hűséget ajánlani kezde, 's a' békekö-

tés' előczikkelye gyanánt Hunyadi Lászlónak elbocsátását igéré. Az alázatos folyamodásnak engedő rendek mindjárt utána küldöttek Hunyadinak, kérvén őtet, hagyna fel minden további ellenségeskedéssel, ők majd bizonnyal a' kormányozó' hasznára fogják elintézni az alkufeltételeket. György cselekedettel akarván igéretét bizonyítani Lászlót gazdagon megajándékozva haza bocsátotta.

XVII.

A' Pápa válaszol a' Jubileumra nézve, és Fridriket békealkura inti.

Azalatt a' pápától igen kedvező válasz érkezett a' jubileumra nézve. Rész igértetett a' római nagy búcsu' áldomásaiban mindeniknek, ki a' maga püspökje' megyéjének székes templomához szarándokoskodandik, ha ottan csak felényit nyujtja is be azon költségnek, mellybe a' római útazás, és tizennégy napi ottan tartózkodás kerülne. Ezáltal tetemes számu pénz takarúlt be az ország' kincstárába.

A' rendek' óhajtása szerint meginté már ekkor Fridriket a' pápa, hogy lépjen a' magyarokkal egyezésre. Pozsonyban jöttek össze az al-

kudozó követek, 's Hunyadi' előlülése alatt meglett az egyezés; de még sem egész megelégedésükre a' magyaroknak; mert jóllehet Fridrik a' békességre hajlandó lévén minden háboruságnak véget vetni igéré; de ezen feltételeket kiköté: A' kisded László, a' korona, 's a' magyar birtokok mindaddig nála fognak maradni, míg a' herczeg tizennyolcz esztendős nem lészen. Ő Hunyadit hivatala' teljesítésében sem maga nem akadályoztatja, sem másoktól akadályoztatni nem engedi, annál inkább senkit ellene segíteni nem fog. Fridrik' követei szavakat adván bizonyosokká tevék a' magyarokat, hogy mihelyest László a' kiszabott kort elérendi, nem az austriai, vagy a' cseh rendeknek, hanem ő nékik fog kiadatni A).

A) A' római király azért is hajlandóbb vala most, mint egyébkoron a' békességre, mert Czillei Ulrikkal meghasonlott. Ez tudniillik a' Szakolczai Pongrácz ellen dicséretesen viselt háborúra saját erszényéből néhány ezer aranyat elköltött, 's ezt a' szertelenül takarékos Fridriktől vissza nem kaphatta. Kárpótlásul Bruck városát kérte a' Leita mellett. De Fridrik elmellőzvén őtet komornokját Ungnád Jánost ajándékozá meg a' várossal. Őtet Ulrik felett annyira kedvelé Fridrik, hogy ennek gyakran a' fejedelmi palota' tornáczában veszteglenie kellett, míg amaz késedelem nélkül hozzá bebocsáttatott. És igy a' büszke férjfiak' legélénkebb sértője a' megvetés fellobbantá Ulrik' haragját Fridrik ellen.

XVIII.

A' kormányozót rágalmakkal illetik irígyei.

Ezen kötés valamint átalában nem kedvező, úgy Hunyadi' irígyeinek rágalmakra ürügyül, titkos koholmányoknak okul, és ösztönül szolgált. A' személyes érdemek által megdicsőített, és fényes kormányozót kancsal szemekkel nézték, az őseikben büszke, de gyáva vagy hozzá foghatatlan főmagyarok, 's mind kiket a' sors és gonoszvágy összefűzött velük.

Valóban ingadozó az emberi kedvezés. Míg az erény sarjadozik, küzd, izzad, kivált ha váratlan és meglepő, csudáltatik, bámultatik, örömtaps csattogja körül a' koszoruzandó bajnokot, polgárt. De mihelyest érdemeit fény, jutalom, felemelkedés, méltóság hirdeti, a' bámuló csoport lassudan szét oszladoz, a' nagy tettet már becsmérleni, rugóit és czélzásait gyanus észszel fürkészni, a' kivívott díjat mint felettevalót kezdi sokallani. Annyira nincs méltó becsben egykorui előtt a' nagy férjfiu, mert azok a' nagysághoz közel állván öntörpeségük' érzete miatt pironsággal telnek.

A' hős, rettenthetetlen bátorságu, bizodalmat és köztiszteletet eddig 's annyiszor érdemlett Hunyadi a' galád irányu hazafiak, 's fondorló pribékek' gyülölségének tárgyává lön. Az utósó békekötésből elég leleményesek voltak hamis vádok' költésére. Rebesgeték az érdemférgek: „Csak azért hagyná készantag Fridriknél az ifju királyt, hogy, mint Podiebrád a' cseheknél, tovább bitangolhassa a' kormányozói hivatalt, kincseit és urodalmait szaporítsa, magának és fiainak útat készítsen a' királyi székre."

De az első vádtól felmentik őtet, úgy vélem, mind azon sok szüntelen, és sürgető alkudozások, kérelmek, fenyegetések, sőt fegyverzörgetés is, mellyekkel eddig törvényes fejedelmét attya' székébe visszanyerni fáradozott; mind pedig Fridriknek halogató, kétkedésre született, és pénzkiváncsi természete.

Ha vagyonát, pénzbéli tehetségét gyarapítá, lehet e azt vétkül vetni néki? hanemha talán rosz neven veszi valaki, midőn hazafi társa csak azért gyüjt és takarít, hogy annál bővebben kiterjeszthesse embertársaira jótéteményeit. Ki állított elő a' vagyonosabb főurak közül, ki táplált több ezer vitézt önhópénzén mint Hunyadi? Egy diadalt sem nyertenek ez' korban a' magyarok ő és zsoldosainak nélküle; 's ha csa-

pás éré őket, csak onnét vala, hogy a' nagy hazafi' példáját fösvények valának követni. A' hitszegő, álnok, áruló, és ingadozó György' birtokait kárpotlásúl, igazsággal foglalta el, 's merem állítani, ha minden korcs hazafiak' vagyonit Hunyadi' kincstára szedi be, a' kivánatos feltétel, az ozmanok' megalázása végrehajtatik.

Milly kevessé vágyakodott pedig a' főhatalomra, már felebb említve volt, midőn a' kormányozói méltoságtól vonakodnék. És épen az által, hogy nagyravágyásról, 's a' főhatalom' kereséséről vádolák őtet irígyei, nyilván tanuságot adának róla, hogy erre sem érdemetlen sem alkalmatlan nem vala. Mert, úgy tapasztaljuk, a' nagy embereket leginkább ollyanról rágalmazza a' pulyaság, melly őket a' mindennapi közönségen felül emeli, 's a' mit reájok költ, ha teljesíteni nem törekesznek is, de képesek, 's méltók is annak megnyerésére.

Gara László a' nádor, és Ujlaki Miklós őseikre Hunyadinál fényesbek, érdemben pedig és valódi nagyságban sokkal alább valók, izgattatván a' születési gőgtől, mellette főranguak és gazdagok lévén a' kormányozóval vetélkedni kezdének. Suttonban a' szerviai despotával, Ulrikkal, és Jiszkrával czimborába léptek. Lászlót Fridrik' kezéből kiragadni, Hunyadit magányos

életbe helyheztetni, 's a' gyenge fejedelem mellett az egész országra befolyást űzni vala feltett czélzások. Igy lön Magyarország az oligarchiai haszonvadászatnak piarczává!

XIX.

De ő bátran ellenük áll, míg végre nászságot köt Ulrik és Brankovicscsal.

De Hunyadi jóllehet tudós volt irígyeinek irányaikban, 's isméré hatalmukat, sem maga hasznára, sem a' haza' kárával kedvüket nem keresé. A' törvényt és igazságot vette fel tetteinek sinórmértékűl. Hol tiszte és a' közjó kivánná, nem félt megütközni ellenkezőivel. A' zágrábi püspökség' perét ismét felujítá 1451kben Csanádról adott levelében sürgetvén a' pápát: „Csupor Demetert, kit még Ulászló kinevezett volt, erősítené meg az említett méltóságban, 's Zók Benedeket Kninre, hol ez előtt vala, helyheztetné vissza. Ne hogy pedig a' Czilleiek, kik a' püspökség' birtokait adósság' fejében birják, a' jószág' visszatéritésével kárt valljanak, ő fogna gondoskodni. Az ügynek mentül elébbi elhatározását azért sürgetné kiváltképen, mert ő reá mint kormányozóra nézve igen fontos dolog olly

püspököt ültetni a' zágrábi székre, kire bizton bizhassa magát, ugymint kinek az országtanácsban széke, 's a' haza' védelmében törvényes kötelesség szerint nem kis része vagyon."

György despota ellen viseltetett indulatját sem titkolá. Magyarországi jószágait folyvást lefoglalva tartotta. Megtévén háborui készületeit Temesváratt vert főhadi szállást. Christich Tamás bosnyák királyal szorosabb barátságot köte, 's a' katolika hitben állandóságra inté. Ungi Bálint által megkéreté a' velenczei Dógét, hogy Auránát néhány falvakkal együtt, mellyeket a' velenczések elfoglaltak volt, Székely Tamásnak mint auránai Perjelnek adatná vissza. Igy készült Hunyadi újolag berohanni Szerviába. De az országtanács bosszuállásra kinyujtott karját visszatartóztatá. Gara László, Ujlaki Miklós, és Palócz László ajánlkoztak a' Brankovicsal alkudozandó békekövetekül. Hunyadi hozzájok adá Vitéz Jánost, és két meghittjeit, Orbovai Lászlót, 's Berendi Buk Jánost. Szendrőben lett meg az elhatározó alku, mellyre Hunyadi, személyes bosszuját 's méltó haragját György és Ulrik ellen elfojtván, a' haza' boldogulásáért, mint reméllé, reá állott. Tudniillik hogy ezen familiák az ország' kivánsága szerint Hunyadival megengesztelődjenek, 's a' már három esztendőtől

fogvást köztök égő harag lecsendesítessék, e' következendőkben szerződtek meg:

Hunyadi Mátyásnak Erzsébettel leendő összekelése megerősíttetett, és pedig, hogy 1453diki 6. Decemb. melly napon a' mennyasszony tizenharmadik esztendejét mint a' férjhez menetelre törvényeset betölteni fogja, szóvisszavehetetlenül összeesküdjenek, 's Erzsébet, mint annya' hitét követő, görög papokat, szerb komornyikokat, és udvari hölgyeket tarthasson Magyarországban.

Györgynek a' kölpényi, szávai, szent demeteri, zalánkeméni, zimonyi, becsei, becskereki, ér-somlyai, és világosvári birtokai visszaadatnak; ellenben Nagy-Bánya, Debreczen, Munkács, Szatmár-Németi, Böszörmény, Tokaj, és Túr hadi költségül a' Hunyadi famíliánál hagyatnak.

A' felebb nevezett várakba és urodalmakba György csak nemes és birtokos magyarokat tehet tiszttartókká, és kapitányokká.

Ha Erzsébet a' meghatározott időben megtagadtatnék Mátyástól, akkor Györgynek minden birtokai a' Hunyadi házra szálljanak.

Hogyha pedig valamellyik félnek közbenesendő halála miatt meg nem lehet az összekelés, akkoron is béke és barátság maradjon közöttök.

XX.

Jiszka ellen harczol, 's békére lép vele.

Meglévén Györggyel a' békeszerződés, minekutána Murát' fia is Mahomét, ki most lépett attya' helyébe, három esztendeig tartandó fegyvernyugvást kötött volna a' magyarokkal, 's mindünnen bátorságban lenne a' külső ellenségektől Hunyadi, kitörött Jiszkrára méltó boszszukivánata. A' hatalmas czinkostársakban elbi'zott pártos vezér időt vontata, 's késedelmeskedék Hunyadi' hugával a' minapában tett alku szerint házassági készületeket tenni, mert ezen összeköttetés által, úgy gondolá, csak önvesztét siettetné. A' kormányozó viszontag halogatá a' 10,600 aranyforintok' lefizetését. Jiszkra tehát hatalma' körét ismét terjesztgeté. Nem messze Losoncztól elfoglalt 's megerősített egy monostort, 's új háborgásokat kezdett. Hunyadi ez ügy' elintézésére gyülést hirdete a' felső magyarországi rendeknek. De a' gyanuval 's mellékes tekintetekkel teli, és a' fondorloktól megvesztegettetett urak nem jelentek meg hivására: mindazonáltal Hunyadi egy jól válogatott; részint idegen zsoldosokból álló sereggel a' megerősített monos-

stort körülkeríté. Megszorúltában az őrizet szabad kihordozkodás' feltétele' alatt a' helyet fel akarta adni. De a' kormányozó őket rablók gyanánt tekinté, kikkel alku nem lehet, 's élethalálra tartoznak feladni magukat. Erre megérkezett Jiszkra, 's Hunyadi egy csapatot az erősségnél hagyván elébe indúlt a' közelgetőnek. Itt jöve napfényre némelly főmagyaroknak titokban szött összeesküvésük. Jiszkrát pártolni, 's Hunyadit megalázni vala szandékjuk. Mert alig jött kézre a' dolog, midőn a' kormányozónak czirkáló serege, 's egy jó része a' hadi testnek gonosz árulással a' cseh vezérhez szökött által. A' várőrizettől hátulról nyomatván Hunyadi kénytelen volt a' csatahelyet és táborát oda hagyni Jiszkrának. Kompolti János a' harczmezőn maradt. Hédervári László egri püspök foglyúl esett. Az elárulást Pelsőczi István halálos sebében vajudván vallotta meg.

A' szerentsétlenség Hunyadit mindazáltal le nem veré, 's Jiszkra hiába erőködött némelly várak' kivívásával. Igy Egert vívván, midőn a' fogoly püspököt bilincsben mutogatná, 's ennek váltságáúl felkéretné a' várt, viszonzának a' bátor várnagyok: „Ők nem csupa tisztviselői a' püspöknek, hanem egy országos erősségnek várnagyai, 's az egész ország' hasznát fel nem ál-

dozhatják egyetlen személynek kiszabadításáért."
Azalatt érkezése lett Hunyadinak az alsó vidékeken vitézeket gyüjteni zászlójához. Ezekkel ismét megjelent a' csatamezőn, kiszorította ipolysági sánczaikból a' cseheket, megvette Rosnyót, a' derencsényi völgyet töltésekkel bekerítette, 's mesterkélt vizáradással kényszeritette Valgatát a' hely' feladására. Végre Zólyomot, mint első fészkét Jiszkrának elégeté, 's a' régi várnak ellenébe egy más erősséget építtetě.

A' sikerrel folyott hadviselésben fentartóztatá őtet az országtanács. Jiszkrával ismét békealkudozásra léptek. A' 10,600 aranyforintból 2000 tüstént lefizettetett, 2000 a' következő Karácsonra, a' többi késübben vala megigérve néki. Jiszkra viszont leköteleztetett, hogy Bartfa, Kassa, és Lőcse városok' kezeskedése mellett békével maradjon, minden további támadásoktól tartózkodjék, az akadandó egyenetlenségeket nem fegyveres erőszakkal, hanem mind a' két félről neveztetendő megbizottak' itélete szerint háritson el, végre, ha László kiszabadúl, ottan a' királyi és országos rendelésekhez tartsa magát.

XXI.

Fridrik a' kis Lászlóval Romába útaz. Lászlót kiadja.

Az alatt Fridrik a' római király, hogy a' koronát felvegye, 's portugalli Eleonórával összekeljen, Romába késszüle útazni, 's mint a' hír vala, Lásslót is elakará magával vinni. Czillei Ulrik Fridriknek már ekkor nagy ellensége, ne talán hiuvá legyen uralkodási reménye, valamint ő elsőben vevé a' dolgot eszébe, úgy leginkább az utósóban akadályt vetni mindenképen törekedék. Ő, mint ravasz természetéhez illik vala, nyilván nem veté közbe magát, hanem az austriai rendeket felbiztatni, 's ezek által a' magyarokat is eszközéül fordítani volt szándéka. Hajultak is biztatására az austriai rendek. Einczinger Ulrik, bajor születésü, de Austriában sok birtoku nemes úr, egy éles eszü, munkás, és elszánt, azonfelül szóban és tettben hatalmas, hajlékony simulásával mindent intézgető, lelki ereje által parancsoló férjfiu, a' rendek' szónoka, rajta volt kiváltkép Fridriket meggátolni szándékában. „A' római király, igy súgolódának mindannyian, sovány eledellel és silány ruházattal

eddig el nem emészthette a' herczeget. Ime most már úti fáradsággal, és a' szokatlan olasz éghajlattal akarja ugyan azt véghez vinni. Ő maga pedig Austria' birtokáért ásítozik, mellyet ekkorig a' sok adóvetésekkel megrótt, kiszivott, azt önkényén, nem Albert' hagyamásából kormányozván; 's örökös fejedelmének kincseit eltulajdonitván." Az austriai rendek a' cseheket és magyarokat is fellázitották annyira, hogy az országtanács követeket bocsátana Fridrikhez László szabadulásának' sürgetésére.

Hunyadinak sem vala ugyan semmi kivánatosb, mint törvényes királyát szabadságban szemlélni. De ezt úgy szerette volna elérni, hogy, ha fejedelme Fridriknek kezéből kiszabadúl, nem másutt, hanem Magyarországban lakjék, azért is ő a' megszabadítást sem a' cseheknek sem az austriaiaknak egyedül engedni nem akarta. Abban is nagyon agg vala, kinek a' kezére jut majd, ha kiszabadúland a' herczeg? 's kit fog a' tapasztalatlan fiu' fejedelem bizodalmával megkülönböztetni? Épen nem vala még bizonyos benne, ha nem Czillei Ulrikra, Gárára, vagy Ujlakira fog e halgatni, 's nem fogja e a' kormányozó' hosszas szolgálatját tanácsosinak sugallásokra gonosszal jutalmazni? Azért is szelíd hangon, fenyegetés, és szemrehányás nélkül inté Fridri-

ket: „ Ne vigye olly hosszas útra a' kis fejedelmet, hanem inkább a' Pozsonyban hozott végzés szerint a' magyarokra bizza." Fridrik, mint szokásában vala, mentségeket keresett, 's hosszu halgatás után válaszolt: „Ő már indulóban vagyon, 's nincs alkudozáshoz ideje. Egyébiránt nem csak megkoronáztatás kedviért mégyen Romába, hanem hogy a' magyarok' javára egy közönséges keresztényhadat indittasson a' hitetlenek ellen. Legtanácsosabban fognának tehát a' magyarok tenni, ha ők is követeket e' tárgyról értekezendőket küldenének Romába. Különben ő minden esetre kész visszajövetele után Lászlót kiadni a' magyaroknak."

Ezen felelettel, mellynél különbet úgy sem lehetett várnia, megelégedett volna Hunyadi. De az austriai rendek' hevessége, és az országos tanács nagyobb részint őtet is magához vonzotta. Az austriai rendek Czillei és Einczinger Ulriktól vezettetvén szabadoknak hirdeték ki magokat minden lekötelezéstől Fridrik iránt, 's Lászlót fegyverrel visszavenni meghatározák. Hunyadi pedig a' rendek' sürgetésére Pozonyban gyülést tarta, mellybe nem csak a' vármegyék' követei, hanem a' királyi városok, és Jiszkra is hivatalosak voltak.

Itt a' követek' nagyobb része azon javallattal állt elő, hogy az austriaiakkal egyesülvén a' közös ügyet Fridrik ellen együtt kelljen viselniek. Czillei Ulrik, hogy Hunyadit a' köszszándékra birhassa, sem hizelkedő szavait, sem igéreteit nem kiméllé. De a' kormányozó azért hajult leginkább hozzájok, mert Jiszkrát boszszujára hagyák, 's itélék a' rendek. Az öszveséges rendek' végzése szerint Jiszkra, kinek szinte jelen voltak követei, mint békezavaró erőszakosságról meggyőzetteték, 's kárhoztaték. Melly itélet' következésében a' kassai, lőcsei, és bartfai követek felszólíttattak, hogy többé néki ne engedelmeskedjenek, hanem egyedül a' kormányozó' hatalmának hódoljanak. Czillei Ulrik pedig magára vállalá, hogy ő valamint hajdan Erzsébet' hagyomása szerint Jiszkrát a' felső magyarországi rendeknek bemutatta volt: szinte úgy fogja most az országos végzést ugyan azon városoknak Jiszkra ellen kihirdetni, 's őket a' kormányozó iránt szabadságaik' meghagyása mellett engedelemre serkenteni.

E' végzés után Bécsbe mentek az országos rendek, 's megköttetett Austriával amaz emlékezetes szövetség, melly szerint László herczeg', a' magyar korona' és ország' kincseinek visszavitelökön öszveséges és elbonthatatlan erővel

munkálkodjanak. László, ha megszabadúland, Albert' hagyamása szerint Pozsonyba vitessék, 's országai, míg felnő, a' véghagyomásban kinevezett gyámatyáktól igazgattassanak, egy Fridriket zárván ki, mivel ő az atyai rendelést felforgatni merészkedék, 's annak végrehajtásán épen nem iparkodik.

El volt továbbad végezve, hogy ezen összeszövetkezés cardinál szent Angelónak tudtára adassék, 's hogy Miklós pápát is részvételre birhassák, az említett cardinálnak kinyilatkoztaták: „Valamint Lászlónak szabadon bocsátása legjobb módot nyujthat a' csehországi hitbeli czivakodások' lecsillapitására; úgy ellenben az ő letartóztatása könnyen arra viheti a' szövetséges rendeket, hogy a' francziákhoz csatolják magokat, kik még most is szüntelenül egy közönséges egyházi zsinatot tartani, 's a' pápa' hatalmának korlátot vetni kívánnak."

Követek is neveztettek ki Rómába, a' szövetségesek' megbizó levelével, és egy tisztességes kisérettel menendők, a' pápát legsürgetősb előadásokkal részökre vonzani. Fridrikhez pedig igy irtak:

„Gyakran kértünk már tégedet, bocsátanád el Lászlót a' mi királyunkat országai' és uradalmi' általvételére: de Te megvetvén könyör-

géseinket a' főfőszármazatu ivadékot, a' mi reményünket, a' béke', és egyesség' angyalát idegen országokba vitted el. Ez fáj nékünk, és már eluntuk illetlen bánásmódodat tovább türni. Egyértelmüleg elhatároztuk, hogy urunkat kiszabadítjuk kezeidből. Ha Te szép szerével kiadandod őtet, hálaadatosak és rajta leszünk, hogy közted és királyunk között állandó barátság, és örökös frígy álljon fel. Ha pedig tovább is megtagadod őtet mi tőlünk, el vagyunk tökélve úgy tenni, mint urokért hív alàttvalókhoz illik. Ha háboru támadand, 's pusztulnak a' mezők, városok, falvak lángba borulnak, és emberek öldököltetnek, úgy rajtad legyen a' bűn, és a' bűnhödés, mint törvénytelen ellenezőjén igazságos követelésünknek.“

Fridrik azalatt Romában igen pompásan fogadtatott. Miklós nem csak feltette fejére a' császári koronát, hanem különös privilégyiumokkal is megtisztelé, millyenek voltak: ha országa megtámadtatik, az eretnekek' segedelmével is élhessen; országait és urodalmait javíthassa, és sokasithassa. Einczinger Ulrikra, és a' többi austriai rendekre kilővellé vaticánumi menyköveit, 's pártütöknek nyilatkoztatá ki őket az austriai háznak némelly régi törvénye szerint, melly azt mondja: hogy a' serdületlen fejedelem mellett

mindenkor a' háznak öregebbike, és ne más valaki viselje a' gyámatyaságot. Igy előzé meg mesterkélt kifogásokkal, és vallásbeli hatalmas fegyverkezettel az igazságos követelést.

Ezen átok a' szövetségesek' küldötteit Florenczben fentartóztatá, mert a' pápa nem engedé őket Romába menni, 's levelükre Fridrik azt a' választ adá, hogy László' ügyéről nem Itáliában, hanem Austriában akar alkudozni. Az átokkal illetett austriai rendek, nevezetesen Einczinger és a' Czilleiek a' rosszúl értesített pápától a' jobban értesítendőre vagy közönséges zsinatra hivatkoztak, 's a' florenczi követség parancsolatot kapott, hogy Lászlót valaminémü csellel szabadítsa ki. Melly végre Krottendorf Miklóssal László' nevelőjével alattomban alkudozott a' követség. Nagy jövedelmü püspökség volt igérve néki, ha az ifju herczeggel Nápolyból általszökik hozzájok. De ezen tanács felfödöztetvén Krottendorf fogságba tétetett, 's Lászlóra ezentúl nagyobb lett a' felvigyázat. A' pápa tudtára adá Hunyadinak az átkot, 's inté, hogy Austriának semmi segitséget ne nyujtson.

Hunyadi a' dologba avatkozni annál inkább nem akart, mert Jiszkra az ellene hozott országos végzésekre semmit sem hajta. Fridrik pedig, a' mint Ujhelybe megérkezék, írt néki.

Vallásosságánál és a' pápához viseltetett tiszteleténél fogta őtet, néki és fiainak háladatosságát igéré, 's Aeneas Sylviust küldé hozzája, hogy a' pártütök ellen segítséget kérjen tőle. Ezen utósót ugyan meg nem nyeré, azt még is kieszközlé, hogy Hunyadi az austriaiaknak Fridrik ellen tett lépésükben részt nem vett. Aeneas azt mondja: Szivéből kedvez vala Fridriknek az uralkodásra vágyó, hogy László mennél tovább a' császárnál maradjon." Ezen vád hamisságát már felebb kimutatók. Aeneas, midőn Hunyadiról beszél, gyakorta elfeledkezik magáról, 's a' bizonyos dolog, hogy barátja Hunyadinak nem vala. Inkább onnét hozhatjuk ki Hunyadinak vonakodását, hogy a' Czilleiekben mindekkorig bizodalma nem volt, 's mint hihető, azt reméllé, hogy László, ha majd megszabadul, nem a' Czillei, hanem Einczinger Ulrik' gondviselésére bizattatik. Ezeket hagyta tehát magokat a' dolog' végrehajtására, kik felvett ügyüket folytatták is szép megegyezéssel. A' pápai átok' kihiresztelését megakadályoztatták, Ujhelyet Fridrik' lakóvárosát bekerítették, a' várból kirohanó sereget visszaüzték, 's a' befutamókkal csak nem magok is betódultak volna, ha vitéz Baumkircher András a' bécsi kapu' hidján vissza nem tartóztatá. Végre kénytelen lön Fridrik Lászlót az austriai ren-

deknek kiadni, kik őtet először Bádenbe, azután Berchtholdsdorfba, innét Bécsbe vitték, 's a' simulékony Czillei Ulrik reá vette őket, hogy a' kiszabadított fejedelmet az ő gondviselésébe és nevelésébe ajánlának A).

A) Nem teszek talán kedvetlen dolgot, ha Ulrik' nevelési módját bővebben, körülállásosan előadandom. László Fridriknek udvarában a' fenyiték, tisztesség, és mértékletes élet példáit látta; ezt a' Czillei gúnyolólag Stájerszelleinek (Steyermärkerei) nevezé. „Ettől, úgy monda a' gyermeknek, el kell szoknod" midőn mindjárt első napon ferdőbe vitette őtet. Azután illy napi rendet tarta nevelésében: A' mint reggel ágyából kikelt, czukros gyümölcs és malvásiai bor nyujtatott néki. Következett a' templomba menetel, számos nép' kisérete között, hogy olly ember-futó ne legyen, mint a' Császár. Visszatérte után sült madarkák adattak elébe, 's jó magyar borok hozzájok. de ezektől ő mindég megtartóztatá magát, mert Fridrik' udvarában a' tobzódás ellen kitörölhetetlen utálatot öntöttek belé. Az ebéd soha tizenkét tál ételnél kevesebből nem állott, 's ó austriai bor volt felrakva. Jöttek azután a' tréfaüzők, trágárénekesek, bohóskodók, hárfásleányok, és énekesnék, kiknek meg vala hagyva, a' Császárt szemtelenül gyalázni, Lászlót kicsapongólag magasztalni, 's Ulrik' tetteiről a' leghazugabb dicséretekkel szólani. Azután egy kis délutáni szenderedés következett, felébredéskor fris vagy befőzött gyümölcs és szeszes ital hozatott, hogy az aluszékony érzelmek új örömre ébredjenek. Illyenkor néha az országtanácsba mentek, gyakrabban még is a' városba kaczérkodó leánykák' és szép hölgyek' látogatására. Vacsorára ismét gazdagon meg volt az asztal étel italokkal rakva, 's egész késő éjszakáig dőzsöltek. Még mikor alunni mene, is a' király, bor és gyümölcs készen állott nyoszolyája mellett. Annyira czélirányosan iparkodott Ulrik nevendékének megrontásán!

Ez lett tehát annyi napok', alkudozások', perpatvarok', készületek', 's pusztító hadi mozgások' gyümölcse, hogy végtére a' magyarok' csehek', morvák', és austriaiak' jövendő fejedelme minden alattvalóinak szerencsétlenségükre, csupán rokonság' tekintetéből, melly miatt a' legalacsonyabb sorsu ember is szégyenlené magát, a' leggonoszabb ember' hatalmába kerüljön. Az alkukötők előtt jóllehet tudva volt Ulrik' elfajultsága, és gonosztévő indulatja, még sem jutott eszükbe a' szemtelen erkölcsfertöztető, ravasz ifjuságrontó, 's az erény' és érdem' esküdt ellensége ellen feltámadni, és tanácsul adni, hogy a' magyarokra bizattassék felnevelése. Valóban, ha Fridrik szántszándékosan bosszút akart volna állani a' magyarokon, azt kegyetlenebbűl nem állhatta, mint királyokat Czillei Ulrikra bizván.

XXII.

Hunyadi követséget küld a' király' tiszteletére. Fridrik' követelése a' magyarokon.

Hunyadi, mihelyest a' kis fejedelem Bécsbe ment, követeket külde tiszteletére, Szécsi Dénest, Ujlaki Miklóst, Vitéz Jánost, és fiát Hunyadi Lászlót, kétezer lovasok' kiséretében,

's fényes ajándékkal. Aeneas is oda ment, hogy Fridrik nevében, a' mit még a' korona' visszaadásáról végeznie kellett, elintézné. Minden igen a' magyarok' kedvére látszott menni. Midőn ezek az austriai rendekkel vetélkednének felőle, kiket illetne a' fejedelem, 's kik között kellene laknia; László, mondják, ezt egy oldalteremből halgatván, mikor látá, hogy a' lármaütő németek szóban felülmulják a' szerényebb magyarokat, hirtelen kirohanván a' magyarokhoz simult mondván: „Én Magyarországban születtem, 's ott is akarok lakni.“ A' magyar követek ezen hizelkedő szavakat mindenfelé hiresztelék az országban, 's Szécsi Dénes örömében háromszor elbeszélte Aeneasnak.

A' Császár kiadván Lászlót azután sem szűnt ízetlenségeket okozni a' magyaroknak, kik Bécsbe gyülekeztek össze a' csehekkel és morvákkal alkudozni. Fridrik mindnyájoktól kivánná László' nevelésére tett költségeinek lefizetését, különösen pedig a' magyaroktól, hogy a' koronának, és hozzá tartozó drágaságok' zálogdíját, azon váraknak, mellyeket a' rabló nemesektől belső nyugodalom kedviért elvenni kénytelen volt, pótlóárrokat, végre a' hadi költségeket kifizessék. A' magyarok felelének: „Erzsébetnek semmi joga nem volt a' koronát és magyar-

városokat elzálogosítania. A' rablásoknak maga Fridrik adott volna okot, midőn Gara Lászlót igaztságtalan fogságba vitette." A' választott birák' elhatározott itélete vala: „Fridrik a' zálogos városokat addig birja, míg ki nem váltatnak, a' koronát pedig drágaságaival együtt ingyen adja ki." De a' Császár átalában vonakodott elfogadni az itéletet, 's csak fegyvernyugvást kötött 1453diki Jun. 11dikéig.

XXIII.

Hunyadi leteszi a' kormányozói hivatalt, és ország' kapitányává 's beszterezei gróffá neveztetik ki 1453.

Minekutána az egyezés meg nem eshetett volna, azt kérték végre a' magyarok, hogy László országokba jöjön, 's koronáztassa meg magát. Szinte ezt kivánták tőle Einczinger' szószólása mellett a' csehek is. De Czillei, ki azalatt a' kis fejedelmet egészen magához hódította, a' magyarok' részére itélte az elsőséget; csak azt kivánná, hogy Hunyadi János vezérlése alatt egy pompás küldöttség jőjön érte Béosbe. Tudniillik Hunyadi' ellenségeivel titokban volt ez elvégez-

ve, igy akarván őtet az ország' kormányától egészen elzárni. Az alattomosan czimboráskodók hatalombitanglónak, hazaárulónak rágalmazák, ki már két magyar sereget a' pogányságnak feláldozott, a' koronának több tartományait elvesztette, Ulászlót a' halál' torkába taszította, 's az ország' nyakába egy elviselhetetlen jármat kerített. Nem lehetne tehát semmi tanácsosb, mint őtet Erdélynek valamellyik szugolyába nyugodalomra tenni, az egész ország' kormányát pedig Czillei Ulrikra, 's barátira bizni. Mindazáltal ezen terv' végrehajtásával csak lassan és képesint kellene haladni, hogy a'. köznemesség, melly Hunyadihoz felette ragaszkodik, észre ne vegye.

Hunyadi tehát egy fényes magyar küldöttséggel December' végén 1452ben Bécsbe ment tisztelni fejedelmét. A' magaspiarczon (Hochmarkt) tartatott a' nagy és innepies gyülekezet: Lászlónak minden tartományiból érkezett főemberek' díszesítették a' pompát. De a' király, ugymond Thurócz, legnagyobb kedvét lelte a' komoly méltóságu magyarokban, rajtok legelgetvén szemeit, 's őket mindenek felett megkülönböztetvén. Itt tette le Hunyadi a' királyi széken ülő László előtt kormányozói hivatalát. A' király viszontag, minekutána a' herold Hunyadinak nyilvános életét

ifjuságától fogva, vitéz tetteit, a' haza és király mellett viselt szolgálatjait az egész gyülekezetnek kihirdette volna, a' hű bajnokot és bölcs polgárt Magyarország' főkapitányává, és beszterczei gróf-nak nevezte ki. Az adományi oklevél' kiadását a' pozsonyi gyülésre halasztá, ha majd az ország' képviselői innepileg megteendik királyuknak hódolásaikat.

XXIV.

Pozsonyi gyülés.

Innét tehát az egész választott gyülekezet pomparendben Pozsonyba indúlt 1453ban, hol már a' vármegyék' követei jelen valának. Új koronázásról többé szó sem került elő, 's László kiadott oklevelében országlásának esztendejét koronázásától fogva számlálta. Midőn a' gyüléshez bucsúzó beszédét tartaná, esküvéssel fogadá: „hogy az országot mind azon törvényekben, szabadságokban, és szokásokban meghagyja, mellyek Zsigmond és Albert alatt diszlettek, 's hogy ő az ország' határait nem csak keskenyíteni nem akarja, sőt inkább iparkodni fog azt védelmezni, 's a' tőle elszakasztott tartományokat visszaszerezni." Az egyházi és világi főrendek pedig, az

országtanácsnokok, és vármegyék' küldöttei viszont hűséget és engedelmességet esküttenek néki.

Az országgyülésnek minden utóbbi rendeléseiből kitetszik, hogy Hunyadi a' Czillei Ulrik és minden roszakarói ellen köznemességnek legnagyobb hozzá való ragaszkodását és kedvezését birta. Már ugyan ezen gyülésben Ulrik azt rebesgeté: hogy Hunyadi évenkint a' királynak 24,000, ő néki pedig 12,000 aranyat igért volna, ha a' király őtet tovább is a' kormányozói méltóságban megtartandja, 's az országos jövedelmek' igazgatását reá bizandja; hanem hogy Ulrik ezt megtagadta volna tőle, 's azért Hunyadi most Jiszkrával készül czimboráskodni, 's ügyét vele együtt űzni, végrehajtani. De semmi sem tántoríthatta el Hunyaditól a' nemesség' bizodalmát. Ulászlónak és Erzsébetnek minden adományai megsemmisítettek, Hunyadiéi pedig megtartották erejüket. A' követek' összesége felállt vala mellette, hogy az ország' kapitánya maradjon, 's a' gyülés' sürgetésire a' király egy oklevelet bocsátott ki, mellyben őtet ezen méltósággal megtisztelé, a' györgényi és dévai urodalmakkal gazdagítá, 's Besztercze' örökös grofságában megerősíté. Ravaszúl javaslá azt eleinte Ulrik a' királynak, hogy épen ezen utósó méltósággal tisztelje meg Hunyadit, mert jól tudta, mint fog-

nak majd az őtőle pártolt, és szabadságaikat erősen védő szászok e' miatt Hunyadira irígykedni, 's akadályokat vetni, hogy a' beszterczei szabad kerület annak sajátjává ne lehessen.

Ulrik Hunyadi ellen törő fenekedését egy gúnyos rajzolatban öntötte ki. Tudniillik a' felebb érintett oklevélnek czimeréhez azon ürügy alatt, hogy azt nagyobbítsa, az aranygyürüt tartó hollóhoz egy fehérmezőn álló oroszlánt is kapcsola, melly az első lábával koronához kap, az oklevél szerint azért, mivel Hunyadi a' korona' jogait mindeddig fentartotta és Lászlót az országba visszahozta, a' nemespaizs' fehér színe pedig Hunyadinak egyenes tisztaszivüségét jelenté: de a' mint Ulrik titkon hirlelé, azt jelentette, hogy Hunyadi örömest magának akarná tulajdonítani a' koronát.

Mindazáltal Vitéz János a' főkapitány' kedviért, kinek még a' feltett czél szerint hizelkedniük kellete, királyi cancellárrá, 's üdősbik fia László Horvát és Dalmata országok' bánjává neveztetett. Hogy pedig a' szászok Besztercze' várának elörökösítése miatt valami pótlást nyerjenek, három puszta vár, Talmacs, Lotelvár, és Verestorony' vidékeikkel együtt nékik engedtetett. Az elsőt tartozának lerontani, a' másik kettőt pedig megerősíteni, és védelmezni. Rozgony

János erdélyi vajda, Rajnald, és Ozvald széke-lyeknek grófjaik, minthogy Hunyadit az ország' védelmében vitézűl segítették, 's Pozsonyt a' ki-rály' számára megtartották, Székesfehérvárme-gyében fekvő csókakői urodalmat vették királyi adományul.

HARMADIK SZAKASZ.

Hunyadinak végső dolgai.

I.

Hunyadi Erdélybe vonul.

A' gyülés után Hunyadi Erdélybe ment várakozással teli, mi végre fog jutni a' Mahométtól ostrom alá szorított Bizancz. Mert egy szerviai jósasszony azt jövendőlé egykor Hunyadinak, hogy Bizancz leomlása után egy csillaga fogna kelni a' kereszténységnek. A' görögök több ízben kértek Lászlótól segitséget; de a' felelet az vala, hogy a' törökökkel kötött békességet időnek előtte megszegni nem lehet. Hihető, a' varnai ütközetnek eleven és siralmas emlékezete is rettenté a' békeszegéstől. Igérte még is, hogy egy közbenjáró, és fenyegetődző követséget fog küldeni Mahométhez. Elsőben Hunyadi' követe érkezett meg a' török táborba, ki a' szultánnak

kinyilatkoztatá: „mivelhogy a' kormányozó letette hivatalát, az utószor kötött fegyvernyugvásnak végeszakadt, és igy gondoskodjék a' szultán, mikép egyezhessen az új fejedelemmel.“ A' magyar követ' jelenlétében ama temérdek, hosszu, és vastag ágyukkal, mellyeket Orbán erdély szülte magyar önte, vitták épen a' bizanczi bástyákat. A' görög irók, ha még is hitelt érdemlenek, azt teszik hozzá: hogy Hunyadi' követe látván a' török pattantyusok' ügyetlenségét, igazgatta volna őket, mikép döntögethessék össze könnyebben a' falakat. Innét azt állítja Hammer, hogy két magyar sietteté kivált a' görög birodalom' veszedelmét. De méltán hiunak tartom e' véleményt. Mert midőn valamelly elfajult puha nemzet a' belső visszavonástól szaggattatik, 's kiolthatatlan gyülölséget forral azok ellen, kik őtet segíthetnék és segíteni akarnák: akkor bizonyára nem csoda, ha egy hatalmas hódító, millyen Mahomét vala, a' meghasonlott csoportot igájába hajtja.

László' követe is nem sokára Bizanczhoz érkezék, de mivel már akkor a' város ki volt víva, közbenjárása késő 's a' fenyegetés hirtelenkedő lett volna. A' királyi követ tehát megelégedett véle, ha László' felléptét a' királyi székre tudtára adá Mahométnek.

Hunyadi azalatt Besztercze mellett egy várat építtete, 's mindenkép igyekezett a' beszterczei szászok' szabadságait önjogaival és jövedelmeivel megegyeztetni. A' királyi udvart most nem látogatta; de az onnan jött hirek mindenkor gyanúsabbak lettek előtte. Ulrik' leánya Erzsébet a' Hunyadi Mátyás' jegyese meghálálozott, és igy azon utósó kötelék is elszakadt, mellynek a' a' Hunyadi, és Czillei házakat némineműmér-séklésre, 's viszonyos barátságra össze kellett volna fűznie.

Ulrik már épen nem titkolá czéljait. Lászlónak minden tartományit a' király' nevében kormányozá. Ezt annál könnyebben teheté, mert a' legbujább életmod és kicsapongásra szoktatás által a' fejedelemnek minden figyelmét elvonta a' nyilvános dolgoktól. Nem csak Hunyadit akará pedig egészen kizárni az országos ügyek' viseléséből, hanem Einczingert is, kit sok austriai várok' eltulajdonitásáról vádol vala. Hogy kivülről is támasza legyen feltételeinek, a' király' testvér nénjét Erzsébetet Kázmér lengyelek' királyának eljegyzette 100,000 aranyat ajánlván vele jegymarhául, melly akkor is, ha Erzsébet gyermektelenűl hal el, Kázmérnál maradjon.

II.

Ulrik elűzetik a' király mellől. László Hunyadira bízza a' török háboru' elintézését.

Mivel a' csehek mindég inkább sürgették a' királynak hozzájok jövetelét, Ulrik szükségesnek tartá elébb gyülést tartani, 's a' csehországi utazáshoz pénzbéli segedelmet kérni. Ezen időt használni akarván Einczinger több hozzá szitó nemesek' kiséretében Bécsbe ment. Hol a' város' polgármesterével, 's több elökelő polgárokkal egyetértvén elhatározá magát Ulrik' megtámadására, 's megölésére. De Czillei ezt megsajdítván élt a' gyanuperrel, 's fegyveres kisérettel kiosont a' városból Berchtholdsdorfra. Innét Morvába huzta magát, 's hiába küldözgeté panaszleveleit Einzinger ellen. Ez állott most ő helyébe, 's az ország' ügyeit igazgatta.

Egy új, és jobb szellem látszott Einczingerrel László' oldalához leszállani. Mivel pedig Prágába volt a' készület, Hunyadi Bécsbe hivattatott, 's ott még egyszer az ország' kapitányává neveztetett, meg lévén hatalmazva minden katonai, és polgári dolgok' intézésére, 's a' királyi jövedelmek' igazgatására. László azután Prágá-

ba utazott, 's mert Rokyczana a' prágai érsek husszita volt, cardinál Szécsi Dénestől koronáztatott meg.

Ugyan ekkor ért oda Castilio János, paviai püspök, ki a' pápa' nevében Bizancz' romlását keservesen adta elő, 's Lászlót a' többi fejedelmek' társaságában a' jövő évre egy nagy hadviselésre serkentgeté a' törökök ellen. „A' pápa, igy monda ő, ezen háborúra apostoli kincstárának minden jövedelmeit felakarja áldozni, és csak annyit tart meg magának, a' mi első szükségeit kielégíti. Azután a' pápa' birodalmában lévő papság is minden javainak tizedét erre igérte, 's a' szentséges atya búcsut hirdettet mindazoknak, kik felveszik a' keresztet." Szinte ekkor izenték meg a' szebeni és bártfai kereskedők is a' királynak, hogy Mahomét szultán nagy erővel készül Magyarországot megtámadni. A' király kinyilatkoztatá Vitéz János által, hogy ő kész a' felszólításra hajulni, 's biztosokat fog kinevezni, kik a' római követtel viszonyos tanácskozásba vegyék a' dolgot.

Ekkor ismét új tanubizonyságot adott László, milly bizodalma lenne Hunyadiban, mert most már harmadizben főkapitánynak nevezé őtet, 's a' török ellen teendő készületek' elintézése reája bizatott. Melly királyi parancsolat' követke-

zésében a' főkapitány országgyülést indíta Budára. Ő, kinek soha nagyobb kedve nem telett, mint midőn török háborúról szó vala, előterjesztette a' rendeknek, milly szükséges lenne most egy rendkivüli készületet tenni, 's végresiettetni a' török ellen, ne talán az ország ismét hirtelenül, mint hajdan a' mogolvándorláskor, támadtassék meg. Az érdemet becsülő, és Hunyadi' lelkében bízó rendek' többsége valóban egy rendkivüli segitséget igért. Ezek valának pedig a' rendelések:

Egy derék hadi sereg állítassék fel, mellyet Hunyadi mint főkapitány egy esztendeig vezéreljen.

A' hadi dolgok' elintézésére Hunyadi mellé egy hadi tanács, hat egyházi személyekből, ugyan annyi zászlósokból, és nemesekből, mindössze tizennyolczan neveztessenek ki. Ez hihetőleg Hunyadi' kivánságára történt. Igy akará ő irígyeinek szemrehányásait elkerülni, kik azzal vádolák, hogy a' főhatalomra vágyakodik, mert úgy vélé, a' tanácsnak tekintete által annál nagyobb fontosságot adhat parancsolatinak.

A' csatamezőre ezen gyülés' végzése szerint megjelenni tartoznak: A' királyi bandérium, a' zászlós urak', és főegyházi rendek' bandériumai.

Az alsóbb rendű papság' lovagjai, kiket Zsigmond' lajstroma szerint adni tartozának, végre minden birtokos, és birtoktalan nemesek. A' nemesség átalán fogva saját költségén és személyesen köteleztetett felkelni, senkinek nem lévén szabad magát a' felkelés' tisztétől megváltani. Állítatott egy tartalékhad is, mellynek a' végházaknál kellett összegyűlnie. Hozattak törvények a' hadi és polgári törvények' fentartására, és igazság' kiszolgáltatására. Mindezekről Hunyadi tudósítá a' Prágában tartozkodó királyt, valamint arról is, hogy ő az ország' seregét nem mint annak feje, hanem mint akármellyik alattvalója királyának a' mellé adatott tizennyolcz személyek' tanácsa szerint fogja kormányozni. László hozzá írt levelében teljes bizodalmát kimutatá iránta, midőn a' tizennyolcz tanácsosok' választását csak annyiból hagyta helyben, mennyire az által a' főkapitányságot erősebben viselheti, 's minden mások' beleavatkozását az országlásba és pénzigazgatásba elkerülheti. A' főkapitány jelenté a' királynak, hogy a' török háború' megindítása előtt még ezeket akarná végrehajtani, ugymint: A' Jiszkra' elmenetele után itt maradt cseheket egészen kiűzni az országból; némelly Nankenreuter nevű austriai kókorlót mega-

lázni, és Fridrikkel elhatározó megegyezésre lépni. Mind ezek' végrehajtását a' király Hunyadira bizta.

III.

Hunyadi a' törököket három izben megveri 1454.

Jelesen és férjfiasan fogott Hunyadi az ország' védelmezéséhez a' törökök ellen. Ezek, mint híre volt, egész hatalommal készülének Szerviára, 's Brankovics most elfeledvén a' magyarokon elkövetett sérelmeket ezek' segedelmiért esedezék. Hunyadi belejővén legkedvesebb munkájába, a' török háborúba, egy derék haddal berontott a' bolgár földre, Ternováig hatott, 's több szembeszálló török csapatokat leverdesett. De nem sokára visszakellett huzódnia, 's a' Dunán által szállítania zsákmányait, mert eskütt ellenségei a' Czilleiek Magyarország' határait háborgatni kezdék, különösen Horvátországot pusztították. De mivel Székely Tamás Vitoveczet a' Czilleiek' hadvezérét derekasan megverte, 's ugyan az nap Ulrik' apja Fridrik meghálálozott, a' pusztítás megszünt. Hanem azalatt Mahomét ostrom alá vette Szendrőt Szervia' fővárosát. Ekkor Hunyadi megint általkelt a' Dunán, 's Györggyel

egyesűlvén kényszerité a' szultánt a' várvivással felhagyni. Azután a' krusováczi mezőkön Morava' folyónál Ferezbéget megveré, 's elfogá. Felgyujtotta Viddint, 's Bolgárországnak Piróta nevű városáig nyomult. Belebb vitte volna még bizonyosan seregeit, de Czillei Ulrik, ki feleségéről a' szultánnak sógora, és igy már frígyestársa megint Horvátországra ütött, 's Osztroviczát rohanással bevette. Innentűl engesztelhetetlen lett Hunyadi' haragja Ulrik ellen. De valóban az utósónak gonosz magaviselete nem is volt engesztelődésre érdemes.

Hunyadi Piróta városától diadalmasan visszatérvén Nándorfehérvárba, tizennégy esztendős fiát Mátyást Laczkófi Andrásnak N. Lajos' idejebeli jéles vitéznek kardjával általköté 's az Isten, boldogságos Szűz Mária, szent István és szent László királyok' nevében magyarországi vitézzé, régi szokás szerint innepi pompával felavatta.

IV.

Hadi részvétre sürgeti Fridriket. A' német rendek' ajánlkozása.

Azután Fridrik császárhoz írt, tudósítván őtet győzedelmei felől, 's fégyelmezteté a' ked-

vező időpontra, melly talán egy század' lefolytával nem tér ismét vissza. Igéré, hogy sokkal kevesebb erővel, mintsem gondolná valaki, el lehetne az ozmanokat Európából kergetni. Sürgette őtet: „hogy Lászlóval 's a' német herczegekkel egyesülvén haladék nélkül egy derék hadi erőt állítson fel. Most félelem fogta volna el a' törököket, 's fájdalmasan tapasztalák, mit tehet az egyesült erő, és eltökélett bátorság. Ha pedig látni fogják, hogy a' keresztények csak tanácskoznak, és végre semmit nem hajtanak, úgy rövid időre nem csak a' magyar hazát, hanem egész nyugotot elfoglalják, 's akkor majd a' legnagyobb erőködéssel nem lehet azt reménylleni, a' mit annak idejében középszerüvel teljesíteni lehetett vala." De Hunyadi ez ügyben halasztékonyabb emberhez soha nem folyamodhatott volna Fridriknél, ki az egész dolgot hideg szívvel fogadta.

Az épen ekkor tartatott regensburgi gyülésben Castilio János sürgette ugyan a' német rendeket; de Fridrik' követei uruk' akaratjától függvén, nevezetesen Aeneas Sylvius épen nem voltak az ügynek előmozditói. Sokkal nagyobb tüzzel pártolta azt burgundi Filep', és László' küldöttei, kivált szónokjuk Vitéz János. A' sok hányás vetés után, a' tanácskozások' közszoká-

sa szerint, a' jövő frankfurti gyülésre halasztották a' segedelemről tartandó értekezést, hol csakugyan tizenötezer lovas, és harminczkétezer gyalog segédhad igértetett a' magyaroknak. Kapisztrán János pedig olaszországi cseri barát búcsuhirdetéssel serkenté a' nemzeteket a' kereszt' felvételére.

V.

Czillei Ulrik Hunyadi' veszedelmére törekedik 1455.

Azonban, míg a' németek lassu fontolgatásokkal tanácskozának, 's míg Hunyadi az ország' javára erejéből fáradozott, Czillei Ulriknak gonosz fondorlásai munkálkodtak alattonban. Einczingert a' királyi udvarból kitudta, 's ő állott helyébe, a' minek Magyarországra, a' királyra, és Hunyadi' házára igen gonosz következései lettek.

A' mint meghallá Fridrik, hogy ellensége Ulrik az ifju királynál ismét felkapott, 's mert ötödik Miklós pápa a' török hadviselésnek nagy sürgetője meghala, épen nem kezde aggódni a' háboruról. Az új pápa harmadik Callist is kevés hajlandóságot mutatott hozzá. Senkinek nem fájt

ez inkább, mint Hunyadinak. De még ennél nagyobb és élesebb fájdalom vára reája. Tudniillik Czillei Ulrik egy hatalmas és nagy eszü vágytársát Einczingert elidegenítette az udvartól, most a' má odiktól, ugymint Hunyaditól Lászlót akará elidegeníteni. Az erdélyi szászokat felkésztette reá. A' már felebb érintett rágalmak mind felújíttattak ellene, igy akarván reá venni Lászlót, hogy Hunyadit a' főkapitányi méltóságtól megfossza. Sziszegé a' gonosz tanácsos: „Csak azért hijja Hunyadi Magyarországba a' kiráyt, hogy személyét hatalmába ejtse, 's önmagát emelhesse fel a' fejedelmi székre.“ A' természettől jó indulatu, de tapasztalatlan királyt egészen véleményéhez szitotta a' ravasz, 's elvolt végezve, hogy Hunyadi megölettessék. Némelly országos tanácskozások' ürügye alatt Bécsbe hivattatott. De a' főkapitány jóbarátitól, különösen Vitéz János által óvakodásra intetvén felele: „Magyarországban örömest fogadja és teljesíti a' király' parancsait: de Bécsbe őtet hivatalosan meghíni nem lehet.“ Ezt ismét engedetlenségűl, kevélységűl, 's gonosz szándék gyanánt vette és írta le Ulrik. Új parancsolat jöve tehát Hunyadihoz, hogy Köpcsényben, az ország' határán jelenjen meg Ulrikkal és több tanácsosokkal az ország' dolgairól értekezni. Igy akarták őtet

hálóba keríteni. Valóban meg is jelent a' rendelt helyen 2000nyi lovassággal. Hanem a' helységbe bémenni vonakodván kivül a' szabad mezőn táborozott, 's ott akarta végezni tanácskozását. Ulrik, hogy őtet a' beárkolt helyre becsalja, kizent hozzá: „Tisztelje a' királyi parancsot, 's jelenjen meg annak küldöttei előtt, 'mert ők nem alacsony vérből, hanem főnemes házakból eredtek; azért illendő volna, hogy ne ők Hunyadihoz, hanem ez alázza le magát ő hozzájok." A' főkapitány élvén a' gyanuval visszaizent: „A' valódi nemességet nem a' pergameni bőrről, hanem a' szívből kell ismérni. Nyomorék, és nemtelen az, ki nem tulajdon, hanem mások' erényétől akar magának nemességet kölcsönözni. A' királyi biztosok őhozzá voltak szánva, tehát ők jőjenek hozzá. Ő semmi megerősitett helyre bé nem lép, hanemha seregét is bévezetheti." Mert Ulrik ez utósóra állani nem akart, elváltak egymástól.

De a' gonosz czélu tanácsos és czimboratársai ezt vétkül tulajdonitották Hunyadinak, makacssággal, 's királya' megvetésével rágalmazván őtet. A' király ujonnan meghivta, vagy inkább Ulrik a' király' nevében glittlevelet igérvén néki. Hunyadi tehát Bécsnek indult, 's nem messze a' várostól egy falunál megállapodék vár-

ván az igért glittlevelet. Czillei már 40 lovassal ott vala. Hunyadi mellett ezernél több állott védelemül. „Készülj, mondá Ulrik, közel itt várakozik a' király illendő kisérettel, annak tulajdon kezéből veszed majd a' glittlevelet.“ A' gonosz már kezében lenni gondolta Hunyadinak fejét, midőn hirtelen körülvétetve látja magát a' magyar őrseregtől. „Gyalázatos agg farkas, monda ekkor a' nemes lelkü férjfiu, nemde reszketsz a' veremben, mellyet nekem ástál? Köröskörül itten el Bécsig nincsen semmi király, semmi más kiséret, mint zsoldos orgyilkosid. Nincs erő, melly e' pillantatban kiáshatna kezeimből. Csak egy intet, mindjárt ki volnál írtva az élők' sorából. De királyomhoz viseltetett tiszteletem megment ez egy ízben. Ő néki, nem neked adom ajándékul életedet. Pusztulj már, 's ha élni szeretsz, óvakodjál ismét szemeim' elébe kerülni.“ E' szavak után visszavágtata Hunyadi, 's a' megszégyenülés' bámulásában hagyta el gyalázatos ellenségét.

Nem mintha rettegne irígyeitől, hanem hogy felvett munkáiban gátot ne tegyenek, néminémükép megakarta őket engesztelni, 's mert Gara nem csak vérbéli, hanem szándékrokonságból is a' Czilleiekkel tarta, annak leányát jegyzette el idősbik fiának Lászlónak. De a' kajánság és gyü-

lölet megfertőztetik a' legtiszteletre méltóbb összeköttetéseket is. Hunyadi' romlása el vala tökélve, ámbár az által önfamiliájuk' sorsát ráznák is meg ellenségei.

VI.

Budán, Győrött, és ismét Budán gyülések tartatnak 1455.

A' király, hogy magát az orgyilkosság' gyanujából kimossa, némellyek tanácsából 1445-ben Budára gyüjté az ország' rendeit. De Hunyadi meg nem jelent, 's izenetben adá, hogy meg sem is jelenend, míg glittlevelet nem kap. Ekkor Szécsi Dénes, Vitéz János, Bodó Miklós erdélyi, és Ágoston győri püspökök a' királynak eleven szinekkel lefestették a' veszedelmet, mellybe őtet méltatlan kedvenczei dönteni sietnek. Leírák néki a' nagy férjfiut, kit ő minden jók' bánatára és közbosszonkodásul elvetemedett gonosz emberiség' kényének áldoza. Mondának néki: „Venné gondolóra, hogy Hunyadi nem annyira királyi helytartó, mint az összeséges keresztény' ótalmazója. Az egész Europa' szemei rajta függenének. Ő vele győznek, vagy elhiulnak mind azoknak várakozásaik, kik a'

pogány' megalázását szivükön viselik. Ő, kit fejedelme félreismér, ki ellen a' királycsábitó megesküdött, kinek érdemeit egy alacsony rágalmazó büntetlenül mocskolja, ő lenne az egyetlen, kinek hatalmas karja visszaverhetné még az ozmanerőt, kinek zászlói előtt Mahomét' gögje meghajulna."

Küldetett tehát Hunyadinak [glittlevél, 's derék vitézlő barátjainak kiseretében megjelent Budára. Vlád oláh vajda, Székely Tamás auránai perjel, Kanizsa László, és Rozgonyi Sebestyén jöttek vele. Ezen pillantattól Ulrik nem merte magát a' gyülésben mutatni, 's a' jámbor hazafiuságu főpapok alkudoztak a' király és Hunyadi között. E' derék férjfiak' közbeszólására László innepileg fogadá, hogy a' főkapitányt minden rágalom és suttogások ellen hathatósan fogja védelmezni. Hunyadi viszont az ország' belső várait a' király' számára kitakarította, 's csak azon végházakat tartotta meg, mellyek a' törökök' rohanásának leginkább ki voltanak téve. Fiát Mátyást a' király apródjai közé vette fel, 's Bécsbe az udvarhoz idézte. Fájdalmára esett ez az őszbajnok' atyai szivének, mert bizonyos jelekből sajdította a' király' bizodalmatlanságát; hanem a' közjó engedelmességet parancsolt, 's kedves fiát oda adá hüsége' zálogáúl, holott az

ő tiszta hazaszeretete a' legerősebb kezességűl szolgált volna.

Ezen gyülésben igéré Hunyadi, ha 100,000 embere lészen, három hónap alatt olly hatalmasan megveri az ozmanokat, hogy nem lelnek Európában helyet, hova fejüket lehajthassák. Magát Jerusálemet reménylé visszavennie, a' minek végrehajtására csak három hónapi zsoldot kivánt vitézeinek, 's ha tovább folyna a' táborozás az ellenség'. költségén fogná tartani őket. De mivel illy nagy munkába bele kapni senki nem hátorkodék; holott mindnyájuknak közre dolgozniok kellett volna: Hunyadi állításai és igéretei mint hiu nagybeszédüség megvettettek, 's a' sok de, és talán által a' legsürgetőbb ajánlatok félre tétettek.

Jól tudta Mahomét a' napnyugotiak' visszálkodó állapotját, nem csuda tehát, ha a' nagyra vágyó és termett ifju szultán a' görög birodalom' lerontója maga elbiztában már előre meghatározta a' napokat, mellyeken Budát, Bécset, Rómát, és Párist meghodítandja. Nagy készületének hírét egy szerb követség hozta meg a' győri gyülésnek, valamint azt is, hogy a' szultán a' Szitnicza mellćki várakat, 's a' százhuszezer arany jövedelmű novobordói bányákat elfoglalta.

Brankovics is elérkezett nem sokára segitségért esedezni a' magyarok előtt.

Már a' gyülésbeliek mind reá hajultak volna, hogy a' belső villongásnak véget vetvén a' szerbeknek segédül siessenek; már Hunyadi saját erszényére tízezeret, Magyarországból húszezer vitézt igére, kikhez a' despota tízezeret, burgundi Filep ugyan annyit kapcsolni akara: midőn Kapisztrán János nyilván példáját adá, milly kárt tehet a' polgári boldogságnak a' vallásbeli szakadások' gyülölete. Épen a' legalkalmatlanabb időben hozta szóba ezen csekély körülállást: hogy Brankovics napkeleti hitü lévén először a' katolika valláshoz adja magát, ha részt akar venni a' katolikusok' segitségeben. Hanem a' kilenczven esztendős agg fejedelem állhatatosan viszonza: „Készebb vagyok életem' és országom' elvesztésire, hogy sem meggyőzödésem ellen cselekedni, 's őseim' vallásától elszakadnom. Tőlem azt helyesen és illőleg kivánni nem lehet, hogy kilenczven esztendős koromban gyermekké vagy bolonddá legyek, 's a' mit nyolczvankilenczig jónak és igaznak tartottam, azt a' kilenczvenedikben gonosznak és hazugságnak valljam.“ Vigasztalatlanul hagyta el Brankovich a' gyülést, 's remény nélkül sietett Szendrőre, megerősitett városába vissza.

Győrből Budára mentek le a' rendek, honnét a' római pápát segedelemre sürgették. De a' dolog kivül és ben csak lassan haladott, úgy hogy a' pápa Szécsi Dénesnek íra, ha máskép nem lehet, átokkal kényszerítse fegyverfogásra a' magyarokat. Ez sem látszott foganatosnak. Csak Hunyadi, Korog, Szilágyi, Ország, és Rozgonyi állottak készen bandériumikkal. 1456-dik eszt. Böjt' előhaván a' király is lement Budára. A' gyülésben felkele Hunyadi 's a' haza' javára beszélt, mellyet ő szivében hordoz vala. Cardinál Carvajal búcsut hirdete. Kapisztrán János, Taliatott János, Fára Miklós, és Langvedóczi Ambrus cseri barátok feszülettel kezeikben jártak a' népet felbuzdítani. Aprilisig zengett a' hosszu tanácskozás, midőn a' gyülésbe azt a' rettentő hírt hozák, hogy Mahomét százhatvanezerre menő szározföldi sereggel, és hatalmas hajóhaddal a' Dunán indulóban vagyon, Nándorfehérvárt Magyarország' előfalát megtámadni. A' király és a' főurak felette megfélemlének, csak Ulrik 's a' vele egy húron pendülő Gara László örvendeztek titkon, 's ördögül mosolyogtak, midőn a' király Magyarország' ótalmát Hunyadira bizta. Most, úgy vélék ők, meg fog töretni hatalmas vágytársuk, magok is lehetetlennek tartván Mahómet' megaláztatását. Hunyadi mi-

nekutána Mátyás fiát hűsége jeléűl a' királynál, öregebbik fiát pedig a' megszomorodott nép' vigasztalására Budán hagyta volna, hozzá fogott a' súlyos és vésszel teli nagy munkához.

VII.

Hunyadi Nándorban készületeket tesz. A' király Budáról elillan 1456.

Az agg kapitány gyorsan eljár vala felvett dolgaiban, Pünköst előtt harmadnappal már eleséggel, puskaporral, nehéz lövőcsőkkel, 's más szükséges hadi szerekkel, 's bandériumának válogatottjaival megrakta Nándort. Azután Ország Mihályra, és Bastida János spanyol vitézre, Szilágyi Mihály' felügyelésé alatt bizván a' várt Szegedre ment vissza. Ide kellett volna a' magyar seregeknek gyülekezniök. Hanem csak Carvajallal találkozék, 's csekély számu keresztesekkel, kik ámbár vágytak a' mártyri koronára, de rosz készülettel lévén, nem engedé őket Hunyadi tovább menni; ne talán a' kicsiny és jobbára fegyvertelen csoport a' rendes katonaságnak kedvét szegje, 's az ellenség' bátorságának vérszemet adjon. Budára a' király mellé idézte vissza őket.

Julius' elején ért Nándor alá Mahomét, 's Szilágyi tudósítást külde Budára. Hunyadi sürgeté királyát, és hazafiait a' leggyorsabb segedelemre. De a' rettenetes hír rémülésre gerjeszté a' gyávaságot; Ulrik vadászat' szine alatt elszökteté Budáról a' királyt; és Bécsbe ment el vele. A' főemberek, nemes urak, és keresztesek megfélemlének a' futásra. A' hű keresztyénység, tiszt, becsület, és haza el valának hagyva. Mindenik csak személyes bátorságán aggódott. Rövid nap alatt Carvajalon kivül alig maradt Pesten, Budán és vidékein egy előkelő ember. Az irígység, félelem és bizodalmatlanság olly annyira elhatalmazott!

Ha most Mahomét elmellőzvén Nándort a' Dunán általkel vala, Budáig ellenkezőre aligha talált volna, 's hamar Magyarország' urává tehette volna magát. De Hunyadi lekötözve tartá hatalmát, Karomnál állván kisded seregével, 's az ellenség' minden mozdulatit figyelemmel tartván. Ez volt hősünknek a' legdicsőségesebb életszaka. Ő, az egyetlen férjfiu, jóllehet csekély erővel, de rettentő nevének varázsló hirével, mint rémalak állott az ellenség előtt. Ő volt védangyala az elhagyatott és a' gazdag aristocratáktól elárult országnak, nemzetnek.

VIII.

Nándorfehérvári diadal 1456.

Nándorfehérvár sziklás hegyen fekszik egy szúgolyban, mellyet a' Száva' és Duna' összefolyása szeg. A' Száva felől leginkább felemelkedő sziklatetőn épült a' fellegvár, melly természettől és mesterségesen erősítetvén mind a' két folyamon uralkodik. A' vár alatt két részről terűl el a' város, parthosszatt az összefolyóktól, köröskörül pedig falakkal és latorkertekkel körülvéve. A' várral ellenben negyedórányira a' szávacsúcstól szinte egy szúgban látszik Zimony szorosan a' Dunapaparthoz és a' halom' aljához építve. A' várban, mellynek ma csak omladéki setétellenek, azonkoron Hunyadi lakott. A' két város között egy dunai híd eszközlötte a' közösülést. A' városon felűl öt mértföldnyire a' Duna mellett meneteles és keskeny völgyben épült Zalánkemén Tittellel homlokirányban, hol a' Tisza beönti lassu vizeit a' sebesen zúgó Dunába. A' sóskuttól felfelé, melly mindjárt a' Duna' partjánál buzogja éltető gyöngyeit, akkoron egy vár állott, omladékain a' hajdani Rittiumnak. Csak nem eddig kétszáz hajóval elfoglalta Mahomét a' Dunát,

hogy a' magyarokat Nándortól eltávoztassa, 's minden közösülést és élettakarítást meggátoljon. Seregeinek része a' Duna' mentében, része a' Száva mellé volt elhelyezve. Az árkok előtt kétsorosan voltak felállítva a' sudár ágyúk, valamennyire utánok amaz irtoztató lövőszerek, mellyeket Orbán Bizancz alatt öntött. Hosszuságok huszonhétlábnyi volt. Közbe hét mozsárágyút alkalmaztattak, mellyekből kőgolyókot lövöldözének a' városba, míg amazok a' bástyákat szakadatlanúl döngették és rongálták. A' lövés' dörgése Szegedig, huszmértföldnyire hallatszott. Naponkint gyültek azonban a' tevék, bivalok, lovak, nyilakkal, golyókkal, lövőcsökkel és eleséggel megrakva.

Fájdalmasan hallotta Hunyadi az ostromlás' kezdetét távollétében, midőn Korog János, a' Rozgonyiak, és Kanizsa Karomhoz gyültenek bandériumikkal, nyomban követvén őket az áhítatos Kapisztrán János néhányezer keresztes vitézekkel. Most kezdhetett még csak Hunyadi a' dologhoz. Legszükségesb vala Nándort őrizettel megerősíteni, védő eszközökkel, 's élettel bőven megrakni. De ez lehetetlennek látszék, míg a' Dunát és Szávát Mahomét birja. Peterváradnál állott már a' részint üres, részint hadi 's élelmi szerrel megrakott hajósereg. Ezt Hunyadi Za-

lánkemén alá evezteté, 's a' legbátrabb keresztesekkel és Korog' hajduival megraká. Egy nagyobb sajka nehéz lövőszerekkel megterhelve olly végre intéztetett, hogy a' merész vitézekből felszedvén a' hajóseregnek ótalomul legyen.

Julius' tizennegyedikén, ugymint a' megszállás' tizedik napján Hunyadi és Kapisztrán két oldalról támadták meg a' török vízi erőt. Kapisztrán szüntelen a' bűnök' bocsánatját, a' szent kereszt' győzhetetlen erejét, és Jésus' nevét kiáltozá. Felváltva bátorítá Hunyadi övéit a' bizonyos diadalom' reményével. A' magyar sajkásokat eleinte gúnyolólag és megvetve fogadták a' törökök, hanem a' magyarság' heves támadása kényszeríté őket a' legerőködőbb ellenállásra. Sokáig tartott a' harcz bizonytalan kimenetellel, míg Nándor' hű polgári Hunyadinak alattomos jeladására és Szilágyi' parancsa szerint negyven sajkával kieveztek a' város alúl. Ekkor a' két részről szorongatott ellenség' ereje megbontakozék nagyságuk miatt szabadon nem mozdíthatván hajóikat. A' magyar buárok három legnagyobbat közülök fenéken által furtak, négy fegyverestűl, és katonástúl elfogatott, 's csak nem valamennyi haszonvehetlenségig megrongáltatott. Az ozmanokból többet ötszáznál a' habok nyelték el, sértetlenül kevesen maradván. Igy nyita

Hunyadi közösülést a' várossal, 's Nándor' vitéz lelkü férjfiai innepi háladalok közt fogadák diadalmas bajtársaikat, védőiket.

Hunyadi Kapisztránnal együtt a' zimonyi dombon vere tábort, honnét az ellenség' mozdulatit, 's a' megszállottak' harczolásait láthatta. Itt várakozék a' keresztesekre, kiknek jövetelükről Carvajaltól tudósítatott. Kapisztránnak hathatós szavára összegyülvén, 's az ő lelkétől felgyúladván jöttek ők mintegy hatvanezeren, eltökélett szándékkal, 's állhatatos bátorsággal, több külföldi mint magyar, mert az utósók uraik mellett szokván hadakozni, most otthon maradának, minthogy uraik a' hegyekbe és erdőkbe bujtak el.

A' sietőleg oda csődített kereszthadban mindennémü embereket lehetett szemlélni: kanonokokat, papokat, remetéket, kolduló barátokat, szent Pál' szerzeteseit, tanulókat, kézmiveseket, és parasztokat. Közönséges fegyverük a' feszület volt, mellyet szentes vezetőjük isteni bizodalommal hordoza; különösen pedig karddal vagy lövőcsővel, ijjal, parittyával, kaszával, szigonnyal, csáklyával, cséppel, buzogánnyal voltak felfegyverközve. Hadi csal és mesterség nem vala ugyan bennök, de a' keresztet viselék. Ennek erejébe és az istenbe helyezte Kapisztrán

a' bizonyos diadal' reményét. A' hadi mesterségben jártas, éles belátásu, és előrenéző, de jó religiói érzéssel is biró magyar hadfő nem veté meg ezen furcsa gyülekezetet. Zimony alatt Száva' balpartján az ozmani tábor ellenében állította fel őket, 's tanítgatta sorban és csapatonkint lépdelni, megállani, viaskodni, és vágni, rohanvást futni és üzőben kergetni. Mind ezen mozdulatok szentelt csengetyű' hangja szerint, vagy mint a' keresztet emelínté Kapisztrán, és a' lelkesítő Jésus' nevezetre intéztettek. Azután a' legügyesbek a' várba küldetének.

A' tarka hadakat és különös tüneményü fegyvergyakorlásait [illegible] szemlélte Mahomét. De sem ezen látvány, sem ama hir, hogy a' pápa', és arragoniai király' hajóserege Hellespontba evezett, 's a' kiszállottak már a' partokon pusztítanak, el nem ijeszté őtet feltételétől. Kevély parancshangon kikiáltatá csauzaival: „Nándort, melly alatt atyja Murát sikeretlen vívásban hét hónapot töltött el, tizennégy nap alatt meg kell vennie," 's a' prófétára esküvék: „hogy két hónap' lefolytával egész Magyarországot meghóditja, 's a' diadalom' ünnepét Budán ülí."

Elébb igéretekkel buzdítgatá vitézeit, 's midőn az ellenerő ótalmazná magát, fenyegetődz-

ve rohanást ujíttata, 's mint Bizancznál cselekedett, buzogánnyal verdesé a' tunyábbakat, 's készteté az előbbre nyomulásra. Éj és nap lövöldöztetett a' város. Julius' huszonegyedikén, minekutána az előfalak nagyobb részint összedűledeztek, esti alkony felé jelt adata egy átalános rohanásra. A' csata' és öldöklés' dühében erőt vett csapatjai elfoglalták a' külső várost, 's a' falak' romjain és tornyokon feltüzettek lobogói Mahométnek. Ekkoron eshetett az, a' mit Dugovics Titusról említenek a' történetek. Ezen jeles és bátor vitéz a' tolongás' zavarában midőn egy törököt megpillanta, mikép tűzi fel zászlóját némelly toronyra, a' diadalmi jelet elrontani tökélette magát. Elsőben viaskodék vele a' zászló felett, de minthogy a' szinte bátor és erős bajnok kezéből azt ki nem csikarhatá, karjaival szorosan általölelé a' zászlótartót, 's vele együtt a' magasról alá hömbörögvén, elköltötte életét a' bátorság', elszántság', és valódi hős léleknek ritka példájául.

A' többi magyarok is azonban magukat nem hagyni, az előtolakodóknak minden lépésükben akadályul lenni, a' török győzedelmet hátráltatni fegyverrel és bátran iparkodtak. De az előhaladásán örvendő 's neki bátorodott pogányság engedni semmit nem akara, 's Hunyadi már kez-

dé veszteni reményét a' hely' ótalmazásához, mert a' magyarok a' belső várost elhagyni, minden fegyverrel és ingó vagyonukkal hajokra szállani, 's a' Száván általkelni készülőben valának.

Ám az isteníhlette Kapisztrán a' kedveszegett és hurczolkodni szándékozókat serkenti, kéri, a' szent kereszt' nagy hatalmára esketi, hogy maradjanak, 's állhatatosan türjék a' dolog' mireválását. Az közben napszálltakor a' belső városba vezető híd felé gomolyog a' csata' lángja, s' Kapisztrán új keresztes csapatokkal oda siet. A' hídon, melly fő és csak nem egyetlen akadálya volt a' pogányok' diadalának, megujul az öldöklő harcz, és virradatig ádázkodik. Az ellankadtak', sebesek', és elhullottak' helyébe legott mindenik részről fris seregek küldettenek, csak hogy az ozmanokéról sokkal számosabban. Az utóljára tolakodó török csoport többé a' hídra fel nem férhet. Részint lehullanak, 's ugrándoznak a' várárkokba, mások a' sánczokat és falakat másszák, 's alá visszataszíttatnak. A' lehullottak' testei összehalmozódván hídúl emelkedének már az utánok következőknek, 's a' tolakodó erőszak, melly a' bástyákra felkapott, hátrálni kényszeríté a' védőket.

Az időpont és harczi robaj elhatározáshoz látszott közelíteni. Ekkoron Kapisztrán egy ma-

gasabb helyre felállván, hogy mindnyájan láthassák, felnyujtja karját, a' keresztes zászló lobog kezében, 's Jésus' neve buzdítólag hangozik ajakiról. A' csata' dühe egyik félnél sem tágit, senki nem enged állásából. Míg azonközben mint valami szellemtől üzettetvén a' belső és külső várbeli őrseregek olajos és szurkos égő tekercsekkel ezerenkint előnyomulnak, 's azokat részint az árkokba dobálják, részint a' hídon álló ellenségre szórják. A' harapódzó tűz hamar fogott az ozmanok' ruházatain, 's haszontalan sürgölődtek oltogatásában.

A' lángra kapott tüzet táplálák tovább is felülről olajt és forró szurkot öntözvén alá. Kiknek a' gyúladó szerére meg kellett halniok, a' többi rendetlenül, összezavarodottan nyomult vissza. A' megszalasztottakat sarkon követék mindenütt a' keresztések, 's elhullának szörnyű öldöklés között Mahométnek legbátrabbjai; köztök Karazbég, a' rumiliai seregek' vezére, és a' jancsárok' virága' Kazánbéggel. Rettenetes látvány a' külső városban, mindünnen csak lövöldözés, fegyvertöredékek, sebjeikben leterültek, vonaglók, hült halottak, és vértől elázott föld közbenközben.

Minekutána a' külső városból kitakarult a' hatalmasan visszavert poganyság, Hunyadi a'

falhézagokat és bástyatöréseket válogatott legénységgel megrakta, födözőhadul bizonyos távolyságban kereszteseket állított, 's mivel nem kétlé, hogy Mahomét egy rohanást még próbálni fog, megtiltá az őrizetnek akár öszvesen, vagy csapatonkínt vakmerő kirohanással ingerleni az ellenséget. De az imént vett diadalomban elbizottak nem halgattanak Hunyadi' parancsára. Vágyván a' dolog' kimenetele után egy kisded csapat ijakkal és nyilakkal jól elkészülve déli órában kilopódzik a' várból, 's egy közel halmon állást foglal el. A' spahiak' egy osztálya vágtatva rajtok üt, de nyilakkal visszaüzetnek. A' jó következés többet kicsalogat a' várból, 's a' kisded szám már háromezerre nevekedett, 's harczba vegyült a' hitetlenekkel.

Kapisztrán túl a' Száván észrevevé a' vakmerőséget, 's mert fél vala, ne talán hátul meghuzva leselkedjék az ellenség, visszaidézni akará a' vakmerőket; de ezek a' bátorodás' hevében nem hallgattak integetéseire. Ő ekkor botját fogván, szerzetestársa Péter pedig a' keresztes zászlót Taliárotóval egy ladikba lép be, 's két evezös szerencsésen általszállítja őket a' tulsó partra. Mint isten' küldötte tünt fel övéinek Kapisztrán a' külsővárosi sánczon. Hiába igyekeztek már az őrök Hunyadi' titalma szerint visszatar-

tóztatni a' többieket a' kirohanástól. Többen két ezernél kitódultak ismét a' falak' résein, és kapuk alatt. Kapisztrán kiáltoza: „A' seregek' ura, ki velünk kezdett, végezni is fog velünk; az isteni székről száll le közénk a' meggyőzhetetlen erő. Előre társaim, a' szent kereszt' diadalmára!" Sűrü rendekben szorosan egymáshoz kapcsolódva rohantak ők az ellenségre, 's elvettek három sánczolást, nehéz lövőcsökkel megrakottatt. Az utósó megett egy osztály jancsár állott még Mahomét' vezérlése alatt, de ez is balczombjában sebet kap, 's hada elrémülten szerte bomol.

Káromló és fenyegetődző szavai felgyújtják basáiban a' bátorságnak utósó szikráit. Estve felé megujíttatik az ütközet, hatezer könnyü lovas elővágtatván visszaüzik a' város felé Kapisztrán' kereszteseit. Azalatt Hunyadi leszállott övéivel a' várból, elszakasztá a' spahiakat a' jancsároktól, ezeket szemközt, hátul verdesé amazokat. Mindenütt dühös a' megtámadás, és visszonyos védelmezés. Összekevert rivalkodó hang, és felszólítás, örömzaj és jajgatás, csattogó fegyvercsapkodások általhatják a' levegőt, 's a' magyarok véghez siettetik csatájukat. Ember és ló leterül, vagy elfogatik, sok a' futásban ölettetik meg. Itt és az egész vívás alatt több negy-

venezer ozmannál oda veszett, 's Mahomét hátra maradott seregével feltakarodván a' következő éjben Romania felé visszaindult. Száz szekér vitte utána a' sebeseket, minden fegyvertára, lövőszerei, háromszáz nagy és kis ágyuk, 's huszonkét hajó maradt a' győzedelmeseknek.

A' nagy csapás' hírére neki bátorodván a' szerbek Novobordón rajta ütöttek, 's a' basát őrizetével együtt megölték. De fájdalmasabban kínozta Mahométet az, hogy hadi népe kedveszegetté 's bátortalanná lett. A' szégyentől és bosszutól egyiránt felindult szultán Sóphiában, holott már biztos helyen vala, sok szökevényt, kik a' magyarok' üzésétől tartván a' tábort elhagyák, megöletett. Ez volt Mahométnek legnagyobb vesztesége. A' nagyratörő, gőgös, és fiatal szultán, kit hódító melléknévvel említenek a' történetek, lemondott minden reményről, hogy valaha meghódíthassa Magyarországot.

A' két hadi vezér rövideden és kérkedő nagyitás nélkül, mint korukhoz illő vala, tudósiták a' királyt, és római pápát győzedelmükről, mellyet mindenik különös isteni segítségnek tulajdonita, egyik sem dicsérvén magasztaló beszéddel sem magát sem viadaltársát A). A' római pápa

A) Ezért mindkettejüket Aeneas Sylvius hiuságról és irigykedésről vádolja. Az ő véleménye szerint tehát fütől fától elkel-

emlékezetére ezen nevezetes győzedelemnek, melly a' keresztényeket a' nagy rettegésből felbátorítá, egyházi ülő napot, az úr' szine' változásának ünnepét rendelte.

XI.

Hunyadi' halála 11. *Aug.* 1456.

Hunyadi nem sokára Nándor' megszabadítása után a' sok virrasztás és munka, de már az agg kor' lankadtsága miatt is betegségbe esék. Megrettenve vevék baráti észbe a' nevekedő veszélyt. Kapisztrán emlékezteté őtet a' közelgető halálra. „Szent atya, viszonza Hunyadi, én kész vagyok az útra, egész életem úgy sem volt egyéb, mint előkészület azon kalauz' elfogadására, ki engemet az én nagy hatalmu királyomnak thronja elébe vinni akar. Híven szolgáltam én annak, a' tőle rendelt helyemet minden zür-

lett volna dicsérniök egymást, a' mit ő személyeikben lévén meg is cselekedett volna. Véleményük szerint Aeneasnak kár volt elfeledkezni arról, a' mit maga írt Epist. 226. Percussit de coelo Deus hoc anno Turcas; neque enim humana victoria fuit, quae apud Albam parta est, és Hist. Frider. III. p. 179. sunt iniqui iudices, qui non in melius, quae occulta sunt, interpretantur, quando, quae patent, omnia bona vident. Aeneas' írásaiban valamint életében is semmi nem hibázik annyiszor, mint Horatius' sibi constet-je. Igy Fessler.

zavarin és veszélyiben az életnek megállottam. Ő kiszolgált hadi cselédjét, úgy reménylem, kegyelmesen fogadandja, és nyugalmat adand néki szentei' hajlékiban." Azután fiait Lászlót és Mátyást hiván, „Gyümölcsözzenek, ugymond, atyátok' tettei, és példái sziveitekben. Járjatok az igazság' ösvényén, és az érdemén, mellyet én tinéktek mint legbiztosabbat kijeleltem vala. Isteni félelmet és honszeretetet hagyok nektek örökségül, minden más, a' mit utánam kaptok, a' szerencse' kezében vagyon." Azután barátihoz fordula, 's érzékenyen ajánlá fiait védelmükbe, igazgatásukba. Lászlónak általadá hadi seregét, 's a' királynak utóbbi rendeléséig Nándorvár' és a' többi véghelyek' főkapitányságát. A' jelenlévő minden urakat egyességre, és a' török háboru' folytatására fontos szavakkal intette. És itt végét szakasztá földi munkájának, hátra lévő idejét a' vallás' szent érzéseinek áldozván. Semmikép nem lehetett az áhitatos és keresztény alázatosságu nagy bajnokot reá venni, hogy házában vegye magához a' végső szentségeket. Szent Lőrincz nap utáni szeredán viadaltársai által a' templomba vitette magát. Ott nyujtá neki Kapisztrán az úr' vacsoráját, 's rövid haldoklás után a' papoknak' zengedező zsolosmái között túl szenderült a' szebb világra 1456. Hült tetemei vég-

hagyomása szerint Gyulafehérvárott takaríttattak el, szent Mihály' templomában, hol kőkoporsóját látni mind maiglan, közte János testvére' 's László fia' nyughelyeiknek; de csak koporsóját; a' szent hamvakat elszórták vad kezek.

Élt mintegy hetven esztendeig, tíz nagy diadalmat vett a' keresztények' ellenségén. Kétszer meggyőzettetett, de akkor is úgy, hogy a' győző' karjai hosszas időre meglankadtak bele. Halálát minden nyugoti udvarok, 's valamennyi jó magyarok meggyászolták. Harmadik Callist szent Péter' templomában a' cardináli collégiummal adta meg neki a' végső halotti pompát, 's hitvédő nevezettel tisztelte meg emlékezetét. Maga Mahomét is megkönyvezé a' hőst, kit ő Europa' legnagyobb hadvezérének valla. Testalkotásra középtermetü volt, magas nyakát alig fedé el szakálla, gesztenye szin göndör haj ékesíté a' nagy szemü, vidám tekintetü, piros ábrázatu főt, 's testállása olly nemes, hogy csak arról is fejedelmi férjfiunak kelle őt hívni. Czezinge János illy sírverset szánt a' nagy embernek:

Joannes jacet hic, Turcarum ille horror in armis
Ille gubernatae gloria Pannoniae.
Hunniadum creat hunc, Comitem Bisztricsia sumit.
Nandoris Alba rapit, nunc tenet Alba Julae.

Österreichische Nationalbibliothek

201

Österreichische Nationalbibliothek

